

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dése, hová az előfizetési-
pénzek legczélszerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félfévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Középiszkoláink átalakítása kérdéséhez. Réthy Lajos. — Stúárt Mill a vallásról. Böhm Sándor. (Folyt.) — Adalékok a budapesti zsinat történetéhez. Közli: Sz. D. — Vidéki élet: A n.-szeceni egyházmegyéből. A nagyszobeni ev. ref. egyházmegye őszi rendes egyházmegyei közgyűlése. Szilágyi Gyula. — Irodalmi szemle. — Tárca: Lichtenberg megjegyzéseiből. (Utolsó közlemény.) Sz. B. — Egyházi és iskolai hírek — A kiadó hirdetése.

Középiszkoláink átalakítása kérdéséhez.

III.

Déva, 1878. nov. 25.

A czélszerű átalakulás legelső feltételének tartom, hogy kollégyomainkat változtassuk tiszta és kizárólagos középtanodákká.

A hogy alkudtunk annyira, hogy lemondottunk a középtanoda hivatását túlhaladó akadémiái tanfolyamokról, alkudjunk meg az előttünk álló követelményekkel teljesen és szüntessük meg a középtanodához épen úgy nem tartozó, de a mi kollégyomainkon idegen testként még mindig ott figyelő elemi osztályokat is.

Mert az elemi iskola hivatása ép úgy nem elegethető össze a középtanodáéval, mint a hogy külön munkaköre van az élő fa gyökerének és törzsének.

Mikor a mi kollégyomainkban minden képzelhető tudományt végezni lehetett, akkor természetes volt, hogy az ösmeretek első elemeinek megszerzéséről is azon mindenféle ösmeretet magában foglaló tanintézet gondoskodjék.

A mikor elemi népiskolákat csak ott állítottak, a hol véletlenül valakinek tetszett és azokban egészen saját elhatározása szerint tanított az illető iskolamester azt, a mit épen tanítani valónak tartott: akkor szükséges volt, hogy a középtanodák saját ele-

mi osztályaikban képezzenek a magok czéljaira alkalmas tanítványokat.

Most azonban elemi népiskolával minden községnek kell birnia; az elemi népiskolák tantárgyai országos törvénnyel kötelezőleg vannak meghatározva; és a népiskola négy első évi tanfolyama alatt, annyira kell fejleszteni a növendéket, hogy az képesítve legyen a középtanodai tanfolyamra.

Ha azt az ellenvetést teszik, hogy elemi népiskolának csak kellene lenni, de nincs még minden községbe, s hogy a meglevők közül is kevésnek szervezete felel meg az országos törvény kevetelményeinek — arra is könnyű a felelet.

A miniszteri tanterv, a mely kötelező az állami és községi jellegű népiskolákra nézve s az abból lényeges változtatásuk nélkül dolgozott róm. cath. és erdély kerületi hely. hitv. tantervek alapján szervezett népiskola négy alsó osztályából minden aggodalom nélkül fölvehetni a növendékeket akármelyik középtanodába. Állami, községi, róm. kath. és hely. hitv. népiskola pedig minden kollégyomunk vidékén van legalább negyven-ötven. Attól tehát nem kell tartani, hogy a kollégyomok elemi osztályának megszüntetésével nem lenne honnan kapni a középtanodára alkalmas növendékeket.

Ime, az állami középtanodák mellett nincsenek elemi osztályok és azok tanulóinak létszáma még sem kisebb a hasonló vidéken működő hely. hitv. kollégyomokénál!

Csak az nem tud fejébe férti a mi embereink legnagyobb részének, hogy a nagyobb részint csak egy-két tanítóval ellátott népiskola hogyan volna képes úgy előkészíteni a növendéket, mint a kollégyomnak megannyikülön tanítóval ékeskedő négy elemi osztálya.

Tapasztalati bizonyítékra hivatkozom, a midőn

összehasonlítást ajánlok az állami és felekezeti közéletnek a növendékeinek előkészültsége közt. Megtehetik ezt az összehasonlítást tanáraink a vezetésük alatt levő akármely közéletben is, mert most már visznek kétségtelenül valamennyibe népiskolában tanult gyermekeket is.

Az összehasonlítás eredménye rendezett népiskolákra vonatkozólag nem lehet hátrányos, sőt előnyösnek kell lennie.

Nekem volt és van alkalmam figyelemmel kíséreni olyan népiskolai tanítók működését is, a kik állami tanító-képezdekben egyenesen erre a pályára képeztettek — és olyanokét, a kik a theologiai tanfolyam végzése után valamely kollégiumnál néhány esztendeig osztálytanítóskodva, onnan léptek a néptanítói pályára.

Ezen kétféle egyének működési módja és működése eredménye szembetűnőleg igazolja azt az elvet, hogy szakmunkánál jelentékeny fokú általános műveltség sem ér föl a magával sokkal szűkebb körű szakképzettséggel.

Vakmerőség és méltatlanság volna azt állítani, hogy a gymnasium nyolcz osztályát és azonfölül még négy évi theologiai tanfolyamot végző papjelöltjeink

sokkal nagyobb általános műveltséggel ne bírnának, mint a három éves tanfolyamról kikerülő tanítójelölt, a ki azt megelőzőleg legfőlegb négy-öt gymnasiumi osztály tantárgyait végezte. Mindamellett, ha népiskolánál egymásmellé kerülnek, munkájuk közben a theologus gyakran rászorult társának utasítására, míg amaz az övére, a szakmát illetőleg egyáltalában nem; a theologus vesződik, verejtékezik és a tanterv szerint kielégítő eredményt még sem tud felmutatni tanév végére, ezzel ellenkezőleg nem szenved kétséget, hogy a pályára képzett tanító hiány nélkül keresztül viszi a miniszteri tantervet minden osztályban.

Természetes, hogy válhatik jó néptanító az ilyen theologus emberből is, de csak úgy, ha különös hivatottsága van rá, és ha magánszorgalommal szerzi meg azon szakismeretet, hosszas gyakorlattal azon eljárás készsége: módszert, a mit más készen hoz magával a szaktanodából.

De ha ez így van s elmélet és tapasztalat bizonyítják, hogy így van, akkor ebből az is következik, hogy kollégiumaink mellett levő elemi osztályaink, a melyekbe tanítókül theologus ifjak vannak alkalmazva, nem felelnek jobban meg, sőt úgy sem

TÁRCZA.

Lichtenberg megjegyzéseiből.

(Utolsó közlemény.)

Az új testamentom valóságos auctor classicus, a legjobb segédkönyv, a melyet valaha irtak s ezért helyes is, hogy a keresztyén világ minden falujába alkalmaztak egy-egy tanárt, a ki ezt az auctort magyarázza. Hogy e tanárok közt sok olyan van, a ki nem érti auctorát, ez csak közös sorsa az újtestamentomnak más auctorokkal. De másfelől, ugyancsak nagy a különbség közte s más könyvek közt, mert az ennek magyarázata közben ejtett tévedéseket még szentesítették is.

A nagyon jó könyveknek csak az az egy hibájuk van, hogy rendesen nagyon sok és középszerű könyvek az okai.

„Számítatlan ember van, a ki szerencsétlenebb nálad” — nem olyan fedél ugyan, a mely alatt meglakhatnál, de egy sebes zápor idejére még is csak megvonnhatod magad e mondatocska védelme alatt.

Soha se vállalkozz valami olyanra, a mihez az ég áldását kikérni nincs bátorságod.

Mindig elszorodom, ha egy-egy tehetség meghal, mert a világnak sokkal nagyobb szüksége van az ilyenekre, mint az égnek.

A kinek nincs annyija, a mennyit kér, gondolja meg, hogy többje van, mint a mennyit ér.

Tulejdonképen csak az enyim és tied cseréje különbözteti meg a becsületes embert a gazembertől. Az egyik azt is ennek s a másik ezt is annak nézi.

Sokan, a kik a katholikusok bünbocsátó vásárait gnyolják, magok is naponként benne leledzenek. Hány rossz szivü ember hiszi, hogy kibékült az Istennel, ha alamizsnát osztogat!

Ha valaki azt mondja, hogy nem szereti az ajándékot: jele, hogy szeretne valamit ajándékba kapni.

Nem különös-e, hogy a közönséget, ha dicsér benünköt, mindig illetékes birónak tartjuk; de, ha hibáztat: azonnal rásütjük, hogy a szellemi művek felett nem bir helyesen ítélni.

felelhetnek meg a czélnak, mint a szakszerűleg képzett tanítóval bíró népiskola.

És ha ez így van — mondhatják — ebből csak az következik, hogy kollégiumink elemi osztálya mellé tanítóként ne papjelölteket alkalmazzunk; elemi osztályaink akkor, ezzel a változtatással, fenntarthatók tovább is.

De minek fentartani, mikor nincs szükség rájuk! Minek olyan munkát végezni, a mit más is jól elvégez, mikor a tisztán kollégiumainkra váró feladatra, a középtanodai tanítás kifogástalan teljesítésére is alig rendelkezik elégséges anyagi erővel tanodáink legnagyobb része.

A négy elemi osztály megszüntetésével legalább is annyi tanítói fizetést takarítunk meg, hogy egy rendes tanárt fizethetünk azzal a középtanoda számára. És ez már magában jelentékeny eredmény, de sokkal jelentékenyebb az, hogy középtanodáink összes erejét és figyelmét megosztatlanul fordíthatjuk saját hivatásuk betöltésére.

Azt sem kell elfelednünk, hogy a kollégiumi elemi osztályok fentartása magának, az érdekelt városok népnevelésügyének kifejlődésében is felszeg helyzetet állít elő. Ezen elemi osztályokat a népiskolá-

Az állattani rendszerekben az ember után a majom következik. De, ha egyszer jőne egy Linné, a ki az állatokat boldogságuk, állapotuk kényelme szerint akarná felsorolni: bizony sok ember a molnár számára és a vadász-kutyák után jó messzire kapna helyet.

Mindig különös benyomást tesz rám, ha oly nagy tudóssal, vagy más kiváló emberrel találkozom s elgondolom, hogy volt idő, a midőn még ez is dalocskát zummogott a csigának, hogy szarvai kinyújtására bírja.

Ha igaz, a mint a derék Lechevalier abbé sejtí, hogy XVI. Lajost a királpártiak befolyására végezték ki, mert ezt tarták a legbiztosabb útnak, hogy ismét királyhoz jussanak: szinte elmondhatnók, hogy XVI. Lajos in usum Delp hini fejeztetett le.

Ha a házasság békét szerezhetne: a potentatoknak meg kellene engedni a soknejűséget.

A pap és a lakatos abban hasonlítanak egymáshoz, hogy amaz azt mondja: ne akarj, emez pedig: ne tudj lopni.

Fordította:

Sz. B.

val egyenértékűnek tekintvén az illető szülők, a középtanodába nem lépő gyermekeik tanulmányai befejezéséről nem szoktak gondoskodni.

Pedig a népiskolai tanítást — a fenntebb is teljes dicsérettel tett észszerű tantervek szerint — csakis az ötödik és hatodik osztály és az ismétlő iskola teszik befejezetté.

Az előadottak szerint: miután a három fokozatra tagolt iskolai rendszerben a középtanodának és népiskolának egymástól egészen elkülönözött működési köre van; miután a népiskolai oktatásról gondoskodni a polgári és hitközségek feladata, míg minden egyes középtanoda működési köre legalább is három, négy vármegyényi vidékre terjed ki; miután a mi kollégiumaink még a középtanodához kötött igények fedezésére sincsenek elégséges jövedelemmel ellátva, miután kollégiumaink mellett fennálló elemi iskolák úgy sem végzik jobban a középtanodára való előkészítést a rendszeres népiskoláknál, sőt úgy sem, miután végül ezen elemi osztályok fentartása a népiskola szabályszerű kifejlését is akadályozza: középtanodáink átalakításánál legelső lépésnek azt tartom, hogy a mellettök fennálló elemi osztályokat azonnal szüntessük meg.

Ha tőlem függene, a következő tanév elején megszüntetném mindenütt az első osztályt s évenként egymásután fokozatosan mind a négyet.

Lehetségesnek tartom, hogy ezen czikkemre több irányu ellenvetés is lesz téve. Készséggel fogadom a vitatást s előre is meg vagyok győződve, hogy a felhozandó ellenvetések nem fognak a kérdés lényegére vonatkozni. Lesz is alkalmam a megfelelésre, mert ezt a cikksorozatot nem fejezhetem be egyharmar, miután a fölirt czim alatt még igen sok az elmondani valóm.

Réthy Lajos.

Stuart Mill a vallásról.

(Folytatás.)

Czélyszerűségi elméletek egy idő óta tagadhatatlanul sokat vesztek hitelükből s ennek oka épen az a tulzott jóhiszeműség, melylyel némelyek nem átallották sokszor a nevetségesség határaiig vinni az alkalmaztatást. Nem lep meg ennél fogva, ha a természetes visszahatást bizonyos fokig Stuart Millnél is kifejezve látjuk, föltéve, hogy az üres mechanizmussá nem fajul, mitől már Trendelenburg aggódva óv. Hogy minő móddal vonták bele, több-kevesebb sikerrel, a czélfogalmat is a dolgok causal-nexusába, arra

*

itt nincs terünk kiterjeszkedni, elég, ha mint legközelebb állókra, Schopenhauerre s főleg Hartmannra utalunk, Schellinget nem is említve, kinek élettéljes eszméi tárházából többé-kevésbé mindannyian merítettek. Fentebb kijelölt álláspontunkhoz hiven azonban még egyszer visszatérünk azon meggyőződésünk kifejezésére, hogy a helyes értelem sohasem czélozhat egyebet, mint a mi az okok és eszközök momentan combinatioja következtében minden valószínűséggel elérhető. E szerint a czél sem lehet egyéb, mint tudalmassá vált eredmény, egy megelőző intuitív folyamathoz secundár kifejezésre juttatása, vagy, a mi ugyan-ézt teszi, egy megadott oksorozatnak, s az abból szükségszerűen folyó következménynek subjectív anticipatioja. S pedig e felfogástól, bár ki nem fejezi, Mill Stuart sem lát-szik idegenkedni, legalább „Logica“-jában a syllogismusra vonatkozólag tett néhány megjegyzéssel nagyon közel jut hozzá.

A teleologiai fogalom ilyforma analysálása útján tehát kétségenkívülinek bizonyul be, hogy ez csak külső reflexiv hozzájárulás folytán jöhet létre, ellenben a causalitas örök törvényét soha egy pillanatra sem csorbíthatja. Mindazonáltal épen ráérőszakolt tulzott fontosságától való eme megtisztittatása által képesítettik arra, hogy a nexusban egyensúlyba jöhessen ama ránézve ellenséges elemekkel, oly formán, mint ezt a Kantianizmusban látjuk érvényre juttatva. Viszonya most a causal-fogalomhoz az, a mi a formáé a tartalomhoz, a külső nyilvánulaté a benső lényeghez. A causa finalis alatt mindig a causa efficiens lappang, de viszont az is, nemcsak hogy már tudalmilag benne van a láncznak minden tagjában, hanem arra egyszersmind elhatározólag foly be, ez föltétlensége, s attól viszont befolyásoltatik, ez szükségszerűsége.

Szorosan czélunkra nem tartozó eme kitérés után viz-szatérhetünk Stuart Mill szellemes causerie-jére, mely tárgyat most a vallás hasznosságának fejtegetésében veszi föl, támaszkodva egyfelől Bentham hátrahagyott kéziratainak egy mélyelmű feldolgozására*), másfelől Comtenak egyes műveiben szétszórta megjegyzéseire, mint a melyek jóformán egye-düli források, e kérdéssel behatóan foglalkozók.

Két ága van mindenekelőtt a dolognak, a szerint a mint az egyén vagy a társadalom szempontjából kívánunk hozzá szólni. Kérdés: mit tett a vallás az egyénért, és mit a társadalomért? Minő befolyással volt a vallásos hit egyfelől a társadalmi érdekekre, másfelől az egyéni emberi természet javítására és nemesítésére? Az első kérdés mindenkit, az utóbbi csak a jobbkat érdekli, ép ezért első sorban amarra lesz felelet adandó.

Rendesen úgy tapasztaljuk, hogy az erkölcsi kötelemek egész rendszere, úgy a mint azt a nevelés belénk oltá, s az uralkodó vélemények segítségével közérvényűsége emelé, a vallásnak tulajdonítottatik. S ennek sok részben megvan a maga jogosultsága, mert nemcsak az igazságos-

ság és jótékony-ság elvei, de a közvéleménynek ez erények-re, vagy a megfelelő bűnökre irányzott helyeslő vagy kár-hoztató szava is, s minden egyéb mi ez érdekekben a köz-vagy magánéletben előfordul, különbség nélkül a vallásra van visszavezetve. Elgondolható, mily óriási ennélfogva a befolyás, melyet ez úton a tekintély gyakorol az emberi élet vezetésére és irányozására. Az emberek nagy része annyira fogva érzi magát az öröklött eszmék és vélekedések bilincseiben, hogy inkább érzőeknek sem hisz, sem hogy ösz-szeütközésbe jöjjön az emberiség tulnyomó részével. Hisz rendesen már csak az is mennyire megerősít egy vagy más hiedelmünkben, ha csak egyetlen más lénynek helyeslésével találkozunk; mennyivel döntőbb kell hogy legyen e körülmény, ha nem csupán egyesekről, de összes embertársainkról van szó. Az ítélet e megvesztegetettsége a történeti tények tekintélye által, s ennek gyakorlati uralma életviszonyaink fölött, kétségkívül sokat apadt mai felvilágosultabb korunkban, csak a középkori catholicismushoz viszonyítva is; teljes épségben van azonban még azon keleti tartományokban például, hol az európaiak a kisebbséget képezik.

Mindjárt másodsorban hívják ki a figyelmet azon tényezőkre, melyeket a nevelés hoz magával. A még hajlítható gyermekkedélyre rendkívüli benyomást tesz egy hit-hez, vagy az azon alapuló szokásokhoz való idomítás, annál inkább, mert a gyermekek Isten parancsait is inkább szűlik parancsainak tekintik. S a rendszeres szoktatás e nemétől jövőben még sokkal több várható, a mennyiben napjainkban mind hajlandóbbnak mutatkozik hatalmi körét számos, eddig elhanyagolt néposztály erkölcsi neveltetésére is kiterjesztani. Valóban, ha meggondoljuk, hogy ugyszólva nincs természeti hajlam, melyet ne volna képes szoktatás által lényünk-ből kitörülni, vagy legalább visszanyomni, úgy nem habozhatunk azon első rendű fontosság felismerésében, mely a nevelést, akaratunknak, czéljainknak, meggyőződéseinknek irányozásában mindig és mindenha jellemezte. Fényes példája ennek Lycurg intézményeinek évszázados fennállása, a nélkül hogy ebben a vallásnak legkisebb része is lett volna. Jóllehet hitték bizonyára a spártaiak is, mint bármely görög állam, hogy alkotmányuk isteni eredetű vagy szentesítésű: mindamellett ez intézmények főerejét nem ez képezte, hanem az állameszmény iránti őszinte lelkesedés, mely később a világra kiterjeszkedve kosmopolitismussá lön. Általában a görögöknél, tudjuk, a társadalmi moral nagy mértékben független volt a vallástól. Náluk a dolog épen megfordítva állott; istent imádni társadalmi kötelesség gyanánt nézetett, mert elhanyagoltatás vagy sérelem esetén haragja nem csupán az egyént, hanem az azt tartó s nevelő községet vagy államot is éri vala. Az erkölcsi oktatásnak tehát kevés köze volt náluk a vallással; meg voltak győződve, hogy az istenek nem sokat törődnek az emberek egymásközi bajival, hacsak ezek által nem provocáltattak, eskü, fogadalom, vagy valamely ünnepélyes fölhívás alakjában. Szóval Görögország talán az egyetlen példa arra nézve, hogy a nevelés nem gyökerezik szükségkép a vallásos oktatáson, s így erős praesumptiot nyujt arra nézve, hogy

*) Analysis of the Influence of Natural Religion on the Temporal Happiness of Man-kind By Philip Beauchamp.

ama hatalom is, melylyel a korai vallásos neveltetés jár, inkább koraiságának, mint vallásos jellegének kifolyása.

Böhm Sándor.

(Folytatása zövetkezik.)

Adalékok a budai zsinat történetéhez.

Közli: *Sz. D.*

Néhai Salamon József hátrahagyott iratai közül Török István zilahi tanárunk szivességéből, a budai zsinat történetére vonatkozó kiváló érdekességű adalékok jutottak kezemhez, melyeknek közlését időszerűnek tartom. Ezeknek egyike Hunyadi Sámuelnek, a szilágyszolnoki egyházmegye egyik küldöttjének eredeti naplója, mely érdekes világot vet nem csak a budai zsinat nyilvános tárgyalásaira, hanem egyszersmind — hogy úgy szóljak — a színpad mögötti jellemző mozzanatokra is. E naplót Hécei Pál 1836 ápr. 2-án Salamonhoz intézett levelében így jellemzi: „Ez egy valóságos Commentarius a Synodusnak és némely tagjainak Characteristicája s az uralkodó Tonusnak kimagyarozója; ebből láthatni, hogy az emberek mindenütt csak emberek, a kik a passiot magokkal a Szentek Szentébe is beviszik, melynek annak küszöbén kívül kellene maradni.“

A másik érdekes adalék Hécei Dániel sz.-szolnoki esperesnek (1762—1794-iki péteri papnak) és Odor Mihály egyházmegyei jegyzőnek hivatalos jelentése a zsinat egész folyamáról. E jelentésüket 1792-ben marc. 28-án terjesztették elő Szakácsiban, a partialis synoduson.

Ime, így hangzanak:

I.

1791-ik Esztendő Sept. 12-ik és következő napjain Budán tartatott Synodus Praelimiráinak, kezdetének és folytatásának valóságos leírása.

Le irhatatlan és ki mondhatatlan por nyelések között fel jövén 12 Septem. Budára és a Kristina Stadtban a 18-ik szám alatt Ketting István nevű betsületes Német emberhez elszállítván, más nap 13-án hogy értekezzünk a már munkában vétetett dolgok felől, fel mentünk a Várban, és leg elsőben is a Tiszán innen való Fő Tiszt. Superintendenshez Szalai Sámuel Uramhoz menénk négyen, u. m. Tiszt. Hetzei Dániel, Hunyadi Sámuel, Odor Mihály, Kömlei Sigmund, és az említett Tiszt Superintendens Urtól meg értők azt hogy már a 3 Ven. Superintendenciáknak volt privata conferentiaja; de a mellyből, a mint hiteles relatióból vettük, mindenik Superintendenciából tsak három három Ecclesiasticus hivattatott, Secularisok pedig voltak 31-en is, és ott az meg állitott, hogy a Synodusnak Praesesse légyen Secularis, nevezetesen Nagy. Mélt. Groff Teleki Josef Ur ó Excellentiája.

Igyekezett ugyan az Ecclesiasticus Status minden szelidséggel és szeretettel azon, hogy a Praesidium Ecclesiasticusnak deferaltassék, vagy legyen kettő, az Ecclesiasticus Praeses, a Secularis Director nevezete alatt, mint Lengyel

Országban. De a Secularis Status helyes okokkal meg mutatta azt, a mint Fő Tiszt. Superintendes Ur mondá, hogy nem Ecclesiasticusnak, hanem Secularisnak kell lenni a Praeseknek, mind azért hogy ezen Synodusnak inkább Civilis mint Ecclesiasticumot illető tzéljai lennének, mind azért, hogy olyan ember kell, a ki osztán a Végzéseket effectualhassa, mellyre alkalmatosabb embert nem lehet az említett Groffnál találni, a ki a mult Diaetan is mind elméjével mind tehetségével mindent el követett: közzülünk pedig nincs senkinek az a külső és belső tehetsége, melly arra a Praesességre meg kívántatnék, mind azért, hogy a mások intselkedése ellen is lehessen kitől oltalmazásunkat várunk.

Ezekre mi meg indultunk, és ezeket tsak keresett okoknak, a félelmet képzelt félelemnek állitottuk, s mondottuk, hogy a Sinatnak Természete és a Praxis ellen volna, hogy Secularis Praeses légyen, és már ez is nyilvánvaló mutatója lejendő elnyomatatásunknak. Miért nem lehetne az meg a Sinatban, a mi meg van a Superintendenciákon, holott a Superintendens és Fő Curator a Praeses? Mit mond az egész Világ, és ezen othon a mi Atyánkfiai is meg fognak ítkezni, és készek lészünk talám inkább viszsza is menni mint sem erre reá állani. Miért nem lehetett a mi Superintendenciánkat meg várni et de nobis sine nobis végezni.

Arra mondá Fő Tiszt. Superintendens Ur: lássák Kigyelmetek mit tselekesznek, hiszem mi mindeneket el követtünk, de semmire sem mehettünk; próbálja Kigyelmetek mit tsinálhatnak, de ezt még elő hozni sem tanátsos, mert azonnal tűzbe jönnek az Urak és ez már concludaltatott.

Mi azzal nem gondolhatunk, azt feleltük, de ne jöjjenek azért tűzben hogy a magunk Jussát oltalmazzuk, ha mi szeretettel bánunk az Urakkal, az Uraktól is hasonló kívánunk.

Innen én H. S. egyenesen mentem Fő Szolga Biró Urhoz mint Condeputatus társamhoz, a ki ezt a dolgot szinte ugy helyben nem hagyta és azt mondotta: jó volna, vagy ugy lenne mint a Superintendencián, vagy alternatim lenne a Praeses.

A több Tiszt. Atyafiak pedig menének Fő Tiszt. Halász Josef Superintendens Urhoz, ki is mind ezeket azon Argumentumokkal el beszéllette, azt adván még hozzá, hogy a dolog még nem concludaltatott, annál is inkább hogy még a Tiszán túl való Superintendenciából az Ecclesiasticusok nem voltak jelen. A mint kérettetett Ő Kigyelme, ugy ígérte, hogy Jussunkat oltalmazni fogja; de a mint a consequenti meg tetszett, a Consensus jobbadán meg volt.

Voltunk a magunk Superintendensénél is, és által adván a dolgot (mert szinte akkor érkezett fel legutolszor es még ezekben semmit sem tudott) kértük, hogy oltalmazza jussunkat, és ebben a dologban meg ne egygyezzen, sőt declaralja, hogy mi Contradicalunk, mellyet is tselekedett és ez oly tüzet okozott, hogy más nap az az 14-dikén 7-tes fél Órára privata Conferentia lett Mélt. Consiliarius Vay Josef Ur szállásán, hogy minden következhető kedvetlenségek ez által meg előztessenek, a hová mi is különösen el hivatattunk.

De minekelötte oda mentünk volna, az Urat Tettes Domokos Lajos urat is meg kerestük, ki azt mondá, hogy ha mind egyező akarattal választanak a Praesest, és ha a Status Ecclesiasticus is nem ellenkezne, nem lehetne sem mire félni, de mikor már egyszer kérdés van rólla, csak jobb lesz két Praeses. Osztán az Egyházi szolgálatot az Isten rendelte, nem lehet azzal úgy bánni a mint akarják, mind azon által úgy látom, hogy már itt minden készen van; de csak ugyan próbálja meg Kigyelmetek, és ne hadják magokat, ajánlotta magát a Conferentiába való eljövételre; el is jött.

Voltak ott jelen sokan, u. m. a négy Superintendensek az Ecclesiasticus Statussal, a Mélt. Tettes Status Secularis közül is sokan, holott Mélt. Consiliarius Vay Josef Ur fel tette a Praesességről való kérdést, ajánlotta a fent irt Mélt. Groffot ugyan a fent irt okokra nézve, és kért bennünket, hogy valami lármát vagy Confusiot ne csináljunk, hogy valami módon az említett Grófot is meg ne sértjük, mások előtt is magunkat gyalázatosokká ne tegyük.

Említette volt azt is, hogy Tiszt. Superintendens Uramék magokra vállalták volt, hogy a Tiszt. Atyafiakat, nevezetesen a mi Superintendentiánkat, disponálni fogják, és mire mehettek velünk referálják. Akkor Fő Tiszt. Weresmarti Uram mondá: Igaz mi azt ígértük, hogy disponáljuk a Tiszt. Atyafiakat, és a mi részünkről meg is tétetett Tiszt. Tormási Uram által, de nem lehetett disponálni a Ven. Tiszán túl való Superintendentiát, pedig már jelen van és adhatja értelmét.

Akkor Tiszt. Tormásy János Uram elől állott, és distingválta inter Jus Possessionis et Exercitii, a Jus Possessionis még avagy csak ideig maradjon nálunk, az Exercitii pedig legyen a Secularis Praesesé, úgy m. a. hogy mihelyt a Dogmáról lesz a kérdés, a Praesidium legyen Ecclesiasticusé, és azt hozza magával a decentia, az Isten beszédén és az Ecclesia szokásán fundáltatott praxis, a mostani circumstantiák, a mellyben bátor szeméremmel jelenti de az vélekedés, hogy az Urak elakarnak bennünket nyomni.

A mellyre excipialt a Mélt. Consiliarius Ur, hogy Dogmaticum nem lesz tölje ennek a Sinatnak, m. a. ha reménységen kívül ez bejönne, de a mellyet nem gondolnak, s nem is lehet a szerént a mint Ő Felsőségének feladatott, akkor legyen Praeses Ecclesiasticus.

Beszéltette azt is sok sürgetésre, hogy soha rosszszabul nem voltunk mint most, azért olyan ember kell, a ki minden felé jól belé nézhessen a dologban és executiva tehetsége is lehessen. Akkor Mélt. Pogány Lajos Ur mondá: látni való, hogy a Status Ecclesiasticusnak diffidentiaja van hozzánk, adatassék hát hozzá ez a Clausula: Salvo Jure Status Ecclesiastici.

Végre mikor magokat sok izben expectoralták a Secularis Urak, hogy semmi kárunkra nem igyekeznek, sőt inkább a Papi Statusnak diszt akarnak szerezni, nem is lesz ez ad consequentiam és nem lesz állandó forma, hanem csak a következő Synodusra tétetik rendelés, és úgy hiszük a Status Ecclesiasticus is meg fog nyugodni.

I. N. D. Anno 1791. 14-a Sept. delegata est Deputatio mixta, hoc est e Statu Ecclesiastico et Seculari, utriusque Confessionis, Inchoata Pesthini apud Aedes Comitatus. Constabat Disputatio e 32 Personis, 16 Reformatis ac totidem Augustanis, postea vero continuata in Domo Regnicolari Budae in Arce, et iterum Pesthini, absoluta denique 19-a Sept.

Aderant in hac Deputatione Excellentissimi Commissarii Comes Josephus Brunczvik, et Paulus Almasi itidem Tabulae Regiae Baro, ut Plenipotentiarum Regii, Consultationum omnium Auditores taciti, Electus est pro Praeside Spec. ac Magnus D. Steph. Vay de Vaja, Notarii Spec. Dnus Josephus Szilasi et Solyom.

Multa hic ultro citroque dicta plerumque tantum eo scopo, ne hic vel ille loquendi facultate destitutus esse videatur. Saepius eadem crambe cum nausea recocta. Excipit tandem alios Spect. D. Stephanus Marjassi V. Comes Gómörionensis, et nebulas opinionum et strepitus verborum propositis sequentibus Quaestionibus discussit.

1-o. An Regimen Ecclesiarum possit esse Uniforme?

2-o. An Disciplina Ecclesiastica possit esse communis?

3-o. An in Caussis Matrimonialibus possit esse consensus?

1-o. Ergo in Discussionem assumptum est Regimen Ecclesiae et sine controversia determinatum illud debere esse Presbyteriale, hoc est utriusque Parti Ecclesiasticae et Seculari commune. Quaesitum porro, an debet esse aequale, vel aequaliter administrandum quoad numerum ex utraque parte deligendum. Responsum. In locali Presbyterio impracticabile, ergo tantum omissum, denique conclusum: Regimen Ecclesiae debet esse mixtum.

2-o Regimen Ecclesiae involvit potestatem Potestas illa residet penes Populum Ecclesiam quamcunque localem constituentem. Populus ille Jus suum conferre potest quibus vult, Vult autem et Pastori, et Primoribus Ecclesiae, ab ipsa Ecclesia suo modo eligendis, et hoc Jus residet semper penes Ecclesiam, et hoc est Regimen Ecclesiae locale.

3-o Plures Ecclesiae eidem Inspectioni et Directioni subiectae vocantur Tractus seu Senioratus, cui scopo praest ex Ecclesiasticis Senior seu Inspector, Ecclesiasticus et Secularis, et in hac Directionis Idea comprehenduntur non tantum Synodus Partialis, seu Sedriae ad tractandas Caussas Tractuales certo tempore indici solitae, sed etiam urgentibus Caussis congregationes generales omnium Pastorum, Curatorum et Primorum Ecclesiarum Localium.

In Celebratione Conventuum Tractualium obtineat etiam Consuetudo hactenus usitata, Senior et Coadiutor Curator praesidebunt, Assessores Ecclesiastici etiam e Secularibus viri iudiciosi adhibeantur, siquidem adsint, in rebus imprimis arduis pro consultando et facilitandis difficultatibus, quo in casu Pastores etiam Gregarii adsumantur.

4-o. Superintendentes Congressus ita celebrari, ut Superintendens et Supremus Curator praesideant. Talium Congressuum Materiae seu obiecta possunt esse Dogmatica, Ritualia, Matrimonialia, disciplinaria vel Oeconomica. Dispu-

tatum hac de Materia satis contentiose, cuinam competat Praesidium et Sententia decisiva in his specificatis obiectis. Seculares ad duo tantum restringebant activitatem Superintendentis, nempe ad Dogmatica et Ritualia, reliqua omnia Curatoribus reservata. Durum id nobis omnibus visum, sed tamen necessitati cedendum videbatur usque ad communicationem Actorum Deputationis in Sessione plena, quae facta 20. Sept. et in Actis eiusdem diei videbitur. Disputatum pariter super eo, cui competat Indictio Conventuum Superintendentialium? id etiam Supremo Curatori adiudicatum, at dum urgeret R. D. Vallatzki saepe oriri controversias in Ecclesiis, quae subitam decisionem postulant, at Seculares plerumque absunt a loco habitationis suae. Rsp. Sacra detrimentum caperent, stabilitum ergo ut Consensu mutuo indicentur Conventus Superintendentiales.

Statutum etiam fuit ut in Conventibus Superintendentialibus, etsi non omnes Assessores adfuerint, tamen pro legitimis haberi debent, si tantum consultationibus quibusdam absolvantur, at in Judiciis exercendis determinato semper numero adesse debent.

5-o. Posita denique Questione de Supremo Consistorio, variae statim Sententiae prolatae. Spect. Domokos ita pergit: Notum esse sibi, Supremum illud consistorium iam a longo temporis urgeri, verum non sine periculo, tum enim Ecclesia tota et omnis eius subsistentia Concentraretur in uno duobus vel tribus Personis, quorum arbitrio staret vel caderet Ecclesia tota, et sic emergeret Hierarchia. Nullum de eo mandatum habemus a Christo Dno, qui e contrario nos a tribus hominibus potius relegat ad Ecclesiam. Nullum in antiqua et puriori Ecclesia eius vestigium. Sp. D. Márjássy ait considerandum esse sequentia. 1-o. Eo ipso cursum rerum Ecclesiasticarum magis accelerari. 2-o. Nec ullum malum ex eo metui posse. 3-o. Canalem directum futurum inter Ecclesiam et Aulam. Quaesitum porro: qui et quales futuri, an perpetui, an temporarii? An a Synodo eligendi et rationibus reddendis obnoxii? Idem ille perpensis omnibus addit: Se plus periculi quam emolumenti ex eo praevidere, id enim semper verum est, pauciores numero semper proprios esse et errori et periculo quam plures. Sp. D. Solyom addit in id elaborandum esse: ut ad res Ecclesiarum promovendas proprios nos constituamus altioribus Instantiis, etsi hoc tantum per unum hominem fieri possit. Sp. iterum D. Marjassi: Si fieret eiusmodi Consistorium, deberet esse fixum, sed ubi? et quali Consistentia? ubi sumtus? Correspondere deberet cum Cancellaria, ergo constare deberet e Magnatibus, sed quodsi non fixum, nec necessarium. Spec. item Domokos: Nostra Confessio tenet omnes Episcopos esse aequales, si vero Consistorium erigeretur super omnes Episcopos, et dominatum exerceret in eos, quod alienum esset ab Instituto Christi et Apostolicae Ecclesiae praxi, ex Confessionum Nostrarum tenore. Si necesse sit aliquid tale quod Supremum Consistorium nominamus, non debet esse aliud quam 4 vel 8 Superintendentiarum inter se correspondentia et cointelligentia. 3-o denique quod Summam conficit, Libertas Ecclesiae major est omni praecon-

cepta utilitate Consistorii, illa nobis pupilla, illa custodienda, defendenda. Acta haec diebus 15 Septembris.

17-a. Renovatus discursus de Supremo Consistorio urgebat illud tanquam Centrum, a quo derivaretur omnis circulatio intoto Corpore Ecclesiae. Sp. D. Domokos ait Ecclesias nostras Hungaricas esse coniunctas cum Ecclesiis exteris, at illae reguntur sine tali Centro. Excipit Sp. D. Solyom Evangelicos in Imperio habere sua Consistoria. Regerit Sp. Domokos: hoc nihil ad nos, nos enim hactenus nulla habuimus. Sp. D. Vay addit: et satis malorum perpressi fuimus. Reponit Sp. Domokos: et tamen hic sumus, ad quae verba subrisit Excell. Dnus Regius Porro ait omnia Dicasteria regunt sibi subiectos per mandata, si Consistoria erigerentur, eodem modo agerent, nec amplius Superintendentiae haberent sua vota. et si centrum illud aliquo modo corrumpatur, quod facile contingere potest, ut exempla docent, quis tandem corrigeret? Ad haec Sp. D. Vay. Si Superintendentialis Inspectio nihil sufficit Juribus Tractuum seu Senioratum, eodem modo poterit Consistorium innoxium esse Superintendentiarum respectu. M f i c u s D n u s P r o n a i addit: Certum est 3 Superintendentias jam a longo tempore desiderare Consistorii erectionem, solam Superintendentiam Transtibiscanam restituisse et Causam dicere impromptu est, sed modo parco. Sp. D. Szilassi ingerit et dicit: ad praecavenda mala, quae forte ex hoc instituto evenire possent, consultum foret, constituere duos Supremos Curatores, illi convocarent Superintendentias, dum opus esset, et essent tantum temporarii. Sabseque Sp. D. Solyom, nunc laboratur in eo, ut uniformitas erigatur inter Evangelicos, et hoc sine tali Centro non potest effici, ut exempla habemus in Imperio. Sp. Domokos reponit: In Germania Consistoria sunt Aulica, et vel Principes sunt eiusdem Religionis et favent Consistoriis, vel si sunt alienae Religionis, legibus Imperii ligati nocere non possunt, etiam si vellent. Sp. Vay. Si Princeps noster sit in Religione alia, nos laboraremus, ut auctoritate sua approbet et stabiliat nostrum Consistorium. R. Tormasi sabiungit: omnino sic existimandum, est enim Consistorium Judicium a Principe Terrae Constitutum. R. Vallaszky negat, et dicit ab Ecclesia Constitutum, et posse quidem utile esse, sed non necessarium, et posse vocari Conventum Generalem, si Consistorii nomen invisum, Respond. Sp. Domokos: vel ideo suspectum, quod nomen mutatur. Sp. Vay: Multi adhaerent Instructionibus sibi datis, cum circumstantiae aliter svadeant, ac tandem omnis contentio per Suffragia dirimenda Ad haec R. Peczeli: Consistorium illud esset Superrevisorium forum ut inter alia Tabula Taverniculis et aliae. R. Tormasi subnectit Ecclesiam non esse conformandam Foris Secularibus. Sp. Vay. Bonum undecunque sumptum amplectendum. Sp. Domokos: Si erigeretur tale forum in Ecclesia, tum omnes Causae eo pertraherentur, non tantum Matrimoniales, quod esset valde praevicinosum et etiam grave. Sp. D. Pongratz ait: quia opiniones sunt inconciliabiles, remittamus ad tempus ulterius. Sp. Domokos: eadem difficultas semper supererit, quod si Consistorium dirimet omnes Causas, tum nos omnes silebimus in aeternum. Sp. Solyom subnectit: ex princi-

piis nostris Superintendentia nullam aliam facultatem habet nisi Ordinationis Ministrorum. Rsp. D. Vallaszky: imo et Caussas decidendi, et haec Synodus, quam modo celebramus, habet potestatem Leges ferendi, Canones Condendi, et Activitatem Supremi Consistorii etiam circumscribendi, et tamen haec constat ex Superintendentiis unitis.

His ita per longum latum disputatis, tandem subnexa Sententia: In caussis Juridicis Ecclesiasticis necessarius erit Concursus generalis per Generalem Curatorem indicandus pro caussis in Superintendentiis definiri nequentibus etc.

6-o. De Synodorum Celebratione. Quaestio I-a. An mixtas Synodos habere possumus. Rsp. R. D. Vallaszky. Elaboratis prius Canonibus, et Determinata Directione Ecclesiarum fieri posse censeo. 2-o. Si in Dogmaticis et Ritualibus Superintendens proponeret, et Concluderet, ut Praeses. Ad hoc Sp. Domokos iam hoc sero, si enim placuit Supr. Consistorium, placeat et Seculare Praesidium. Respondit R. Vallaszky: esset contra rei Naturam, Ecclesiae Statum et Doctrinae Christianae dignitatem, haec Sacra per Organa secularia tractari. Illmus Pronai reponit: quid si Superintendens suspectus sit de Doctrinae puritate? Rsp. R. Vallaszky: id multo magis poni potest in Praeside Seculari etc. etc. cum documenta manifesta sint Deismi, Atheismi, Naturalismi Secularium. Tunc D. H. Daniel Hétzei Meminisse oportet V. Deputationis Secularem Compromissi sui, quod die 14-a in ipso Synodi exordio, dum de Praeside disputatum esset: Se non amplius velle solam Secularem Personam Praesidis dignitate vestire, sed tantum pro Synodo praesente, reliquos omnes Conventus in posterum celebrandos sive Tractuales seu Superintendentiales seu Synodales sub Communi utriusque partis Praesidio celebrari, et hoc silentio praeteritum. Tum vero R. D. Institutoris Pastor Ecclesiae Luth. Posoniensis: cum nostri majores id est Reformatores in eo laborarent, ut Ecclesiam reformarent, renuntiantes omnibus suis Juribus, quibus uti legitime poterant, Seculares in Gubernationem Ecclesiarum pacifice admiserunt, an iustum et aequum esset nos tenui hac haereditate per vim et fortia privari, cum in eius usu pacifico hactenus cum Ecclesiarum emolumento perstitimus.

Quaestio 2-a. An in puris partis alterutrius caussis alter praesens esse possit? Ita, sed sine voto. Tempus Synodi celebrandae? Cum ratio postulat. Ex quibus praemissis tandem conclusum: utrique Confessionis caussis communibus Iurgentibus, si placuerit, Communes etiam Synodos celebrari iuberem erit, et tum Superintendentes tum Curatores alternatim praesideant.

7-o. De Scholis. Regimen Scholarum debet esse mixtum inter Evangelicos et tam in veteres quam noviter erigendas Scholas maiores introduci possunt Professores ex utraque Confessione, qui praeter Theologiam omnes Disciplinas e Cathedra docere possunt. Est vero etiam hoc tenendum, ut tales Professores sint ad Ministerium etiam Ordinati, ut suae Confessionis Juventuti Sacram Coenam administrare et eius moribus cum Autoritate invigilare possint.

8-o. Ubi duplicis Confessionis Evangelici habitant, pauciores

adiungant se ad partem illam, quae maior est, et Templum habet. Si baptisandi, copulandi, et sepeliendi se offerunt, utantur Opera Ministri Localis, de Salario inter se convenientes. Ubi vero Templum adhuc nullum est, ambae partes Sumtibus Communibus erigant, et Ministerium Communiter alant. At hoc etiam tenendum: Si novum Templum erigatur, adiaphoris illis, ut Organa, altaria, et vestes, abesse possunt, ne plebs superfluis oneretur.

9-o. De Disciplina Ecclesiastica. An possit esse Communis, quaesitum est? Rsp. R. Tormási. Quam Disciplina sit exercitium Regiminis Ecclesiastici, de eo autem iam conventum est, ergo etiam de Disciplina conveniri potest. R. vero Vallaszky subiungit: ita condendam et Moderandam esse Disciplinam, ne suos limites excedat et cum Regimine Seculari collidatur. R. D. Institutoris addit: fixi sunt a Christo Domino limites, Math. 16. et illi sunt observandi, ubi publica detestatio peccati ad avertendum Scandalum est necessaria. Rsp. Solyom: omnis Disciplina, quae cum pudore coniuncta est, est poena corporalis, adeoque exerceri non potest, quod ab omnibus silentio exceptum, cum tamen pudor ille sit consequens poenitentiae, quae poena corporalis dici nullo modo potest.

Ministrorum Vocatio pertinet ad Disciplinam, in hac etiam conventum ex utraque parte 1-o Aug. Cfess. addicti Ministri non debent esse perpetui in Ecclesiis ut hactenus, ne sint Oneri, nec locum mutare pro Arbitrio, sed Superioritatis Consensu. 2-o Reformatorem quovis Anno reintegranda Vocatio seu Marasztás penitus tollatur et Mansio Ministrorum a Superioritate dependeat.

10-o. De Matrimonialibus. Illa Sp. Solyom negavit statim posse esse communia. At reclamatum fortiter ab omnibus Ministris Augustanis et dictum, uniformitatem posse hic etiam introduci, horum primum forum erit Tractuale, de gradibus nil modo definitum. Hic Deputationis finis.

(Vége köv.)

VIDÉKI ÉLET.

A n.-szebeni egyházmegyéből.

A nagyszzebeni ev. ref. egyházmegye őszi rendes egyházmegyei közgyűlése.

N.-Szeben, 1878. nov. 22

Folyó hó 21-én gyűltünk össze Alamoron, Soltész Nagy János afa vendégszerető házában, hogy az esperesi körlevélben érintett s egyházmegyénk életére fontosnak mutakozó ügyeinket letárgyaljuk. Kevesen, összesen csak tizen jelentünk meg s bár a hivatottak néhány fontos okokkal mentettek ki meg nem jelenhetését, mégis közgyűlésünk alapos sajnálkozását fejezte ki a részvétlenség felett, annyival inkább, mert ha valahol zsidbasztó a közönj, úgy egy oly szétszórt egyházmegye kebelében, mint a miénk, valóban az.

Nem csalódom, ha azt mondom, hogy jelen közgyűlésünk új aerába vezet be egyházmegyénk életében s azok előtt, kik viszonyainkat esmerik, ez állítás igazolva lesz,

Folytatás a mellékleten.

☛ Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 48-ik számához. ☛

ha eleve megmondom, hogy e közgyűlésen választottuk meg új esperesünket: Sylvester Domokos vizaknai lelkész, — immár nagytiszteletű afa személyében. Valóban ideje is, hogy e regóta zilált, szegény egyházmegye bizonyítsa egyházkerületünk előtt, hogy benne is van élet, és pedig a valódi protestantismus szellemének élete, s hogy eddig is csak arra várt, hogy ez életet egy tevékeny, ifju erő, képzett fő és nemes buzgalom élessze, védje és vezesse. Adja isten, hogy idők teltén reményeinket valósulva lássuk, hogy valóban teljesüljön fennebbi állításom: új aera kezdődik a nagyszombati ref. egyházmegye életében!

De hadd kísértsem meg közgyűlésünk folyamán leírását, ha e lapok olvasóinak bár csak egy részét érdeklik ügyeink, e sorok nem tévesztették czöljokat.

Délelőtt 10 óra lehe, midőn Sylvester Domokos, még csak h. esperes afa röviden üdvözölve a közgyűlés tagjait, azt megnyitottnak nyilvánítja s a három évi cyclus kezdetén lévén, a világi és tanítói kar képviselőire beérkezett szavazatok megvizsgálására bizottságot nevez ki. Ezután kezdetét veszi az isten tisztelet, melyben Cseresnyés Ödön, buzás-bocsárdi lelkész afa Thess. I. 5. 19—21. alapján ügyesen szerkesztett beszédet tart a protestantismus világtörténeti hivatását fejtegetve, annak jövője biztosításáról.

Isten tisztelet után esperes elnök afa a megválasztott képviselőket igazoltaknak nyilvánítva, olvassa gondos terjedelmes jelentését, melyből mindnyájan hű képet alkothatánk egyházmegyénk életének azon szakáról, mely multkori közgyűlésünk óta telt le. Annyival kedvezőbb benyomást tett e jelentés, a mennyiben ez volt első eset, hogy képviselőtünk esperes afa részéről egyh.-megyei életünk legkisebb mozzanata felől is összefüggően tájékozva lett. E jelentés főbb pontjai a kis-enyedi zavaros papválasztási ügyre s a mikeszási iskola és presbyterium ügyére vonatkoztak.

Tárgysorozat rendén olvastattak a leérkezett adakozási felhívások és rendeletek, melyek tudomásul vétele után élénk eszmecsere fejlődött ki a mélt. áll. igazg. tanácsnak a kepe-váltsági összeg kezelésére vonatkozó véleménykérese ügyében. A dolog vége mégis csak az lett, hogy a kérdés tanulmányozásával s a következő közgyűlésre való beterjesztésével egy négy tagu bizottság bízott meg; valamint hasonlóan külön bizottság lett kiküldve az egyházközségeink csoportosítására vonatkozó vélemény kidolgozására is.

Ekkor kezdődtek a választások s a szavazat-szedő bizottságok jelentése értelmében esperes-elnök afa kijelentette, hogy egyházmegyénk esperesévé összes szavazattal Sylvester Domokos, vizaknai lelkész és h. esperes afa, közügyigazgatójává Lukács Ferencz mihályfalvi lelkész afa és tanügyi előadójává Szilágyi Gyula, nagy-szebeni áll. főgymn. tanár afa választottak meg. A köz- és házassági törvényszékek tagjai, valamint az iskola látogatók közfelkiáltással lettek megválasztva.

Ekkor, minthogy az idő meglehetősen előre haladt, a

tanácskozást félbeszakítva, helyet foglaltunk házigazdánk vendégszerető asztalánál s eltettünk sokat, mondanom sem kell, hogy főleg új esperesünket.

A délután a házassági törvényszék külön ülésével vette kezdetét s csak ezután kerültek elé az államsegélyre vonatkozó s a többi beadott kérések. Az egyházmegyénk esperesi hivatala részére eddigelő folyósított összegnek további kiutalását kérve, ajánlattal lettek felterjesztve a balázsfalvi és nagy-szebeni egyházközségek kérvényei; előbbi papi laka építésére segélyt, — utóbbi pedig azt kéri, hogy miután lelkésze húsz év óta díjtalanul részesíti rendszeres hitoktatásban az áll. gymn., az év. luth. gymn. és reáltanoda 40—50-re menő ref. növendékeit, jelen évtől kezdve e fáradság jutalmazása czimén évi száz forint folyósítsék lelkészi hivatala részére. Ezeken kívül ajánlattal lett felterjesztve négy egyéni segélyre vonatkozó kérvénye.

A másnemű kérvények közül, mint nevezetést, felemlitem ugyancsak a nagyszombati egyhk. és lelkész kérvényét melyben hivatkozással az idei egyházkerületi közgyűlés határozatára s tekintettel arra, hogy a rendes lelkész huzamos és terhes betegsége folytán akadályozva van kötetmei teljesítésében, püspök ő méltóságától engedélyt kérnek egy segéd lelkész alkalmazására.

Ez s más magán kérvények tárgyalása után azon reményben fejeztük be közgyűlésünket, hogy jövőre az a tett-erőben soha nem lankadó protestans szellem egyházi és világi képviselőinknél el fogja oszlatni azt a — hiszem — csak látszólagos részvétlenséget, melylyel ez alkalommal — sajnos — találkozánk. Adja Isten!

Szilágyi Gyula.

IRODALMI SZEMLE.

Egyházi szónoklattan. Tekintettel a magyar egyházi beszéd irodalomra Tanítványai számára való olvasmányul, írta Mitrovics Gyula, ref. hittanár és fő iskolai lelkész Sárospatakon. Ára 2 frt.

Egy évtizede már, hogy magán- és közéletünket csaknem teljesen absorbeálták a kül- és belpolitikai kérdések, lenyűgözvén irodalmunkat is. Ez évtized alatt, irodalmunk bármelyik ágát tekintjük is, monumentalis alkotással alig találkozunk. Jogi munkákban ez idő alatt sem volt hiány, s gyarlóbbnál gyarlóbb iskolai kézikönyvek pedig épen gombaszámra termettek; de a mi az irodalom többi ágai-ban figyelmet költethetett, inkább az egyes szépirodalmi vagy tudományos társulatok munkálkodásának eredménye, melyek közül, kivált ez utóbbiak soha eléggé nem becsülhető buzgóságot fejtettek és fejtenek ki a tudomány különböző ágaira vonatkozó adatok gyűjtése körül, valamint a külföld nevezetesebb termékeinek gondos átültetésében.

Az idő és kor ezen áramlatát a vallási irodalom sem

kérülte ki, különben is sok igaz van abban, hogy nemzeteink soha sem tartozott a „per excellence“ theologus nemzetek sorába. Saját magunkra akarván szorítkozni, nem szövegek ezuttal a cath. egyházi irodalomról, Tény az, hogy protestans egyházi irodalmunk a „protestans egyelet“ egynemű kiadványai kivételével, alig producált valamit a mi figyelmünket felköltse, ha csak ide nem számítjuk a meglehetősen számmal megjelent s ugy tartalomban, mint alakban többnyire egyaránt szegény egyházi beszédeket.

Annál nagyobb örömmel veszünk hát minden figyelmet keltő egyházi irodalmi jelenséget, mely őszinte törekvésről — szakképzettségről győz meg. Ilyen Mitrovics Gyula fent czimzett műve, melynek érdekességét még emeli azon körülmény, hogy tárgyát a protestans papra nézve oly fontos gyakorlati lelkészet köréből választotta. Valóban e tekintetben s különösen az „egyházi szónoklattan“ illetőleg, egyházi irodalmunk összevetve más népekével, nagyon szegény, pedig igaz az, hogy nekünk egyik legerősebb fegyverünk: a szó hatalmában van.

Toth Ferencztől „Homiletika“ Zsarnay Lajostól „Pap-tan“ Kun Bertalantól és Tóth Mihálytól „Egyházi szónoklattan“, ime ennyi összesen, mi e tekintetben iratott. Az első, melynek második kiadása is 1814-ben jelent meg, az újabb nemzedék előtt már inkább csak nevével ismeretes, magán hordozva ama kor még sok tekintetben tisztázatlan nézeteit, a három utóbbi újabb keletű, mindeniknek megvoltak a maga érdemei s vannak ma is, de tagadhatatlan, hogy a tárgy beosztásában, mint az egyes fogalmak körülírásában, szétválasztásában nem kis zavar és homály uralkodik bennünk; midőn azért Mitrovics tisztázva a téves nézeteket, egy, a kor igényeinek megfelelő „Egyházi szónoklattan“ megírására vállalkozott, csak hasznos munkát cselekedett, tanítványai pedig hála dolgot végeztek, midőn a munka kiadására vállalkoztak.

Ez előzmény után áttérünk magára a munkára. Kijelentjük azonban, hogy mi nem bírálatot, hanem egyszerű ismertetést írunk, hogy ez által is felköltjük az érdeklődők figyelmét s ha mégis egy pár észrevételt kockáztatunk, az csak egyéni reflexió s nem akar a kritika pálcája lenni.

A mű két részre oszlik: az első a szónoki műalkotást, a másik a szónoki előadást tárgyalja. Megelőzi e két részt a bevezetés, melyben a szerző a keresztyén egyház fogalmát adja, s majd a gyakorlati theologia és egyházi szónoklattan egymáshoz való viszonyát, feladatát, elnevezését és hasznát tárgyalja, hosszas polemiát folytatva az egyházi szónoklás ellenzőivel s különösen Spener és Kant ellenében kimutatva, igen helyesen, hogy bárha az igazságok s különösen a vallás-erkölcsi igazságok önmagukba véve is hatnak, de a hatást még inkább fokozza, ha annak az emberi közreműködés is segélyére jár s ha a nagyszerű tartalom becsét külső megjelenési formája is emeli. Állítása mellett hivatkozik magára a szentírásra, majd az egyházi atyákra, s míg abból e helyett Jézus hegyi praedicationját példazatait és Pálnak az areopagus előtt tartott véd-

beszédét emeli ki, mint olyanokat, melyek az öntudatos szónoki alkotás nyomait hordozzák magukon, az egyházi atyák közül Crysosthomust említi, kinek nemcsak beszédei birtak bizonyos művészi alakzattal, de „περὶ ἱεροσύνης“ című művében egyszersmind használható egyházi szónoklati szabályokat állított fel azon kor ige hirdetői részére.

Áttérve az egyházi szónoklattan felosztására, szakit az eddig követett elvekkel s két részt különböztet meg, u. m. a szónoki műalkotást és szónoki előadást, azon véleményünk szerint is helyes nézetből indulva ki, hogy minden szónoki tevékenység e két teendőben összpontosítható. Ez eljárásnak nem csak az az érdeme, hogy egyszerűbb, de igazat adunk abban is szerzőnek, hogy így az egyes alrészek — mint a feltalálás, berendezés, kidolgozás, szaválás és testbeszéd, melyeket Tóth Mihály igen helytelenül mind meganyi részeknek nevez — könnyebben beilleszthetők a maguk helyükre.

Mint már említettük, az első rész a szónoki műalkotással foglalkozik azaz azon szabályokat tárgyalja, melyeket a szónoknak, mint szerzőnek, kell szem előtt tartani. Nem czélunk e munkát nyomról-nyomra követni, mert ez messze túlszárnyalná egy rövid ismertetés határát. A szónoklattan elméleti szabályai különben is nagy részben tisztázottak. E tekintetben hát a szerző sem mond sok újat, s inkább vert nyomon halad — azonban elvitázhatatlanul önálló fölfogással, bőv tárgyismerettel, mint olyan, ki a tárgyára vonatkozó szakmunkákat nemcsak átolvassa, de tanulmányozta.

Ez első rész három fejezetre oszlik, melyeknek elseje a „tárgyválasztás és szónoki tervelésről (invenio, meditatio)“ szól. A második fejezet a „szónoki berendezést (dispositio, siactica)“ tárgyalja, míg a harmadik a „szónoki kidolgozást (elocutio, orastica)“ foglalja magában. Természetesen mindenik fejezet átöleli mindazt, az egyes cikkekben, mi a fejezetben kitett tárgy kellő megvilágítására és megértésére szükséges. Haszon nélküli dolgot cselekednénk az egy-s cikkek címének idézésével, ennél többet pedig alig tehetünk, e helyett magára a munkára utaljuk az olvasót, hogy meggyőződjék azok gazdag tartalmáról s azon világos gondolkozásról, melylyel szerző minden tételét tárgyalja. Kiemelendőnek tartjuk azonban szerzőnek szép fejtegetését „az egyházi beszéd szövege (textus)“ és az „analytika és synthetica predikációk“ felett. Az elsőben meggyőző érvekkel mutatja ki szerző a textus ellenzőkkel szemben a textus választás szükségességét és csakis a szentírásból és ennek csakis kanonikus hitelességű darabjaiból, kizárva az ugynevezett deütero kanonikus helyeket, melyeket t. i. az újabb szövegírást ilyeneknek mutat ki. A mi már az analytikai és synthetici predikációkat illeti, mindamellet is, hogy szerző nem tör pálcát az előbbi felett, úgy látszik, határozottan eme második iránt bir előszeretettel, ezt tartván alkalmasabb és méltóságosabb alaknak a vallás-erkölcsi igazságok kifejtésére. Magunk részéről csak annyit mondunk, hogy vannak textusok, melyek önként ajánlkoznak az analytika

tárgyalásra; nem hogy veszélyeztetnék, sőt még hatásosabban teszik a vallás-erkörcsi igazságokat mint Dobos szép homilái bizonyítják — s épen ezért nem vagyunk hajlandók e tekintetben megkötni a szónok kezét. Annyi áll, hogy nem lett volna felesleges dolog, ha szerző e cikkeiben utmutatást ad, hogy minő természetű textusokat lehet synthetikailag és minőkte inkább analytikailag tárgyalni.

(Vége következik.)

Décsi Gyula.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 nov. 30.

— A „Magyar Állam“ idei 270-ik számában egy névtelen író — legfelsőbb helyről nyert fölhatalmazás alapján — nem kevesebb, mint 12 hasábon át káromolja felekezetünket a türelmetlenségért; önkényes törvény-magyarazást; tagadja a zsoboki lélek-halászat üzelmeit; állítja, hogy „a hitujítás századokra szétszaggatta a haza fiait“ s a „tudományok művelését is háttérbe szoritotta“; hogy az erdélyi fejedelmek — Bocskai, Bethlen Gábor, Rákóczi György — a haza ellenségeinek eladták az országot s végül kétségbevonja, hogy a protestantismus a magyar nemzetiségnek hasznára lett volna. — Sokkal jobb dolgot végezhetünk, mint hogy a főpásztorilag „fölhatalmazott író“ tirádáira hasonló terjedelemben válaszoljunk s így csak épen pár reflexiót teszünk az imént röviden kivonatozott vádakra. A mi a türelmetlenséget illeti: olvassa el a „fölhatalmazott író“ a pozsoni, kassai vértörvényszékek, Karaffa, a nápolyi gálya-rabok, az erőszakkal elfoglalt prot. templomok történeteit s evel szemben mutasson egyetlen esetet, melyben a magyar protestánsok a katholicusokat hitőkért avagy csak üldözték volna is, — pedig az erdélyi fejedelmek alatt hatalmuk lett volna hozzá. Nálunk egyetlen zsinati határozat sem végződik e szókkal: Anathema esto! sem a zöld csőtörtőket nem ünnepejük, a mikor tudni fogja az író, hogy az eretnekek kiátkozása miként hirdettetik önök templomaiban. — Mi magyarazzuk önkényesen a törvényeket? s ugyan e cikkben állítja, hogy hitbeli meggyőződésük szerint „reversali“ sok adása és vétele nem tiltatik! Az általuk elkövetett meszterkedési tényekre, melyekkel hiveinket ígéretekkel, fenyegetésekkel a görbe bot alá próbálták hajtani, vagy azt mondja, hogy feleljen értök az illető plébános, vagy, hogy ő (az író) nem hallott felőle, vagy plane megengedi, hogy „ily beszéd a zsobokiak közt napirenden lehetett.“ A zsoboki erdő tulajdonjogára nézve pedig legyen nyugodt az író, mert az illetékes három forum egybehangzó ítéletével immár ki van mondva, hogy ez erdő egyházközségünk kizárólagos tulajdona. Ide vonatkozólag még csak curiosum-kép említjük föl, hogy n. Kovács Miklós általunk idézett mondására megjegyzi, hogy „a ki (t. i. a kath. hitre) megtérni kíván, az épen jó kálvinista volt.“ — Hogy a hitujítás hazánkra s tudományosságunkra nézve minő káros vala: feleljenek helyettünk a következő katholicus írók:

Horváth Mihály (Rajzok a magyar történelemből 1859 6—8-ik lapok) a reformatio szükségességét, a többek közt, így indokolja: „Még sülyesztöbben hatottak az egyházra ennek magának hibái s hiányai, az egyházi kormányban eláradt rendetlenségek, visszaélések, a fegyelem ziláltsága, a papság megromlott erkölcsisége. A kormány és a világi urak által gyakorlott kegyuri jog, melylyel, kivált emezek által, nem ritkán kereskedés üzetett, sok esetben nem a legalkalmasabb, hanem a javadalomért legtöbbet ígérő egyéneket, vagy a tudatlan, világias szellemű, romlott erkölcsű rokonokat helyezte az egyház s a nép kormányára. A püspökök nagy része a világi urakkal fényben, pazarlásban, világi kedvtöltésekben vetélkedve kéjelgett, s hogy azokat költséggel győzze, kincsszerzésben fáradozott. Voltak, kik kereskedést, mások, kik zsidókkal összeszövetkezve, uzsorát üztek; amavval egyebek közt Zsigmond pécsi, emövel Várday Pál egri püspököt, sőt magát Szalkán érseket is vádolják emlékeink. Mások az alrendű papságot annyira zsarolták, hogy ezt az ország rendjeinek kelle védelem alá fogadniok. Az alpapság nem volt jobb főnékeinél. A zsinatok rendeletei tanuskodnak, miképen a lelkészek erkölcsi általában véve nem olyanok voltak, hogy a népnek példányul szolgálhattak volna a keresztyéni életre. Nagyobb részök tudatlan, világi üzletekbe merült s a népet, mely iskolák szükében vagy teljes hiányában, egyedül egyházi tanításból okulhatott volna, elhanyagolá. Mindennek természetes következménye lön, hogy a nép értelmét a szent tanok fel nem derithették, szivét mélyebb erkölcsi érzet át nem melegithették; a vallás maga, a jobbára tudatlan vagy hanyag pásztorok által vezetett népben, elveszté uralmát a lelkek felett, jelentésökben fel nem fogott, nem értett, külső, érzéki szertartások gépies gyakorlatává sülyedt.“ Ily értelemben nyilatkozik ezen korbéli állapotokról Toldy is (A magyar nemzeti irodalom története. 2. dik kiadás. Pest, 1852 8.), midőn beösméri, a többek közt, hogy a főpapok „az állam és saját világi ügyeik által igénybe véve, az egyház gondjait elhanyagolták; a birtokos szerzetek s a világi alpapság fenytöke tágulásnak indult volt; amazoké, mert gazdagok voltak, ezé, mert szegény volt; egyszersmind a lelkészlet is ennek erkölcstelenülése és tudatlansága miatt alászállott; s e bajokat sem a törvényhozásnak fogamat nélkül maradt rendeletei, sem Matyás intézkedései, melyek leginkább az isteni tisztelet fényét czélozták, — a sok új templom, bucsú, és zsinatok végzései gyökeresen meg nem orvosolhatták mivel mindezek nem annyira lelki oktatásra, mint külsősögre vonatkoztak.“ Fraknoi Vilmos jeles történetíró s kath. kanonok, a reformatio áldásos hatását így jellemzi: (A hazai és külföldi iskolázás a XVI-ik században, a VI-ik lapon) „A szellemi mozgalom, melyet a renaissance és a protestantismus nyugati Európában megindítottak, villanyfolyam gyanánt vonult végig a nemzeti test minden tagjain s fokozott élettevékenységre hivta föl azokat. Így történt, hogy a politikai sülyedés és a török hódítás, a polgári háboruk és küzdelmek boros napjaiban, a XVI. száz. lefolyta alatt, nemzetünk a mivelődés pályáján meglepő ha-

hadást tett, a tudomány terén magasra emelkedett, a szellemi érdekeket szokatlan hévvel karolta föl. A protestantismus magyarországi hírnökei a külföldről gazdag tudományos ismereteket hoztak hazájokba, hol legtöbben közülök a tanügy és irodalom terén lényeges szolgálatot tettek. Alább (17-ik lap) így ír: „a katolikus clerus erkölcsi s kulturai súlyedése a XVI-ik sz. elején kedvezőtlenül hatott vissza a népnevelésre is, mely egészen a lelkészek kezébe volt letéve.“ — A Bocskay, Bethlen, Rákóczy nevek fölmentenek a fölösleges fáradság alól, hogy őket, mint magyar hazafiakat, igazolgassuk a főpásztorilag „fölhatalmazott“ író ellenében s így csak épen rámutatunk a tényre, hogy miként szövetkezett a katholicismus a magyar nemzeti törekvések és alkotmányosság eltiprására az absolutismussal a Lózsiak, Szelepcsényiek, Bajthaiak stb. idejében. Végre: használt-e a protestantismus a magyar nemzetiségnek, vagy sem? e tekintetben nem kívánunk a magyar nemzet politikai, irodalom- és tudomány-történetére hivatkozni, csak fölvetjük a kérdést: hol érvenyesült a magyar nyelvű isteni tisztelet, a magyar iskoláztatás s mindezekkel a tudomány és szépművi magyar irodalom hol nyert első lendületet s a szabad gondolkodás, vizsgálódás alapján, honnan meritette a XVI-ik és XVII-ik századokban, sőt a legújabb időkben is, az ötvenes években, a patensek korában az absolutismus elnyomásával szemben az önálló magyar szellem társadalomban, államban, egyházban és iskolában egyik éltető táplálékát? E kérdésre ma már válaszolni tud egy gymnasiumi tanuló is, míg a kath. püspöki iroda hivatalos szószólója — úgy látszik — nincs vele tisztában. De legyen elég ennyi ezuttal, ha azonban újra provocálva leszünk, szolgálunk még többel is.

— Általános tanügyi közlöny cím alatt Györgyösy Rudolf és Máday Máttyás, mint társszerkesztők, heti lapot indítanak meg Aradon. A beküldött program sokat, tán igen is sokat ígér, a mennyiben a nevelés és oktatás összes kérdéseit felöleli. Előfizetési ára egy tanévre 4 frt, félévre 2 frt. Az első számot a karácsoni ünnepekre ígéri a szerkesztők.

— Az iskolai takarékpénztárak ügyében egy füzetke jelent meg Weisz Bernát Ferencztől, ez úgy fárads-

hatatlan apostolától. E füzetke feltünteti a haladást, melyet ez intézmény az utolsó pár év alatt, tanodáinkban tett. Az erre vonatkozó statisztikai adatokból följegyezzük, hogy az 1877—78-ik tanévben 36 iskolában 3682 gyermek 30,416 frtot takarított meg, a mi egy gyermekre átlag 8 frt 26 krt tesz.

— Bod Károly, sz.-udvarhelyi tanárunk fölkérésére készséggel kijelentjük, hogy lapunk 46-ik és 47-ik számában az udvarhelyi egyházmegyéből „Egy elvi kérdés megoldása“ című közleményt nem ő írta s küldötte be.

A szerkesztő postája

Szilágyi Gyula, tanár urnak, N.-Szeben. A tudósítást köszönöm s az ígért közleményt elvárom.

Kónya Lászlónak, Hidalmás. Innen egyhangulag mást ajánlottak föl s így a közbenjárásnak aligha lesz eredménye.

Csiszér Lászlónak, B.-Váralya. Kivánságod szerint cselekszem.

Szente Józsefnek, Budapest. Közlebből tüzetesen lesz ismertetve.

Szöcs Sándornak, Déva. Vallástanomból az elküldött két iven kívül deczemberben kikerül sajtó alól még három, de az utolsó pár iv januariusra marad.

Darabont György és Orbán Lajos, presbyter uraknak, Gy.-Fehérvárt. Szerkesztői megjegyzésekre vonatkozó hosszadalmas felelgetések számára lapom tere szűk. Különbben is a beküldött replikák kéziratát összehasonlítva az önök név aláírásával, kitűnik, hogy azok nem az önök pennáiból folynak s önök — mint különben becsületes kovács és kalapos mesteremberek — csak eszközül vannak felhasználva az egész ügyben, valamelyik érdekelt fél által. A kérdés különben is a törvényes forumok előtt tárgyalás alatt van s így sokkal jobb, ha mindkét fél bevárja az eredményt.

A PROTESTÁNS-EGYHÁZI-IRODALOM KIVALÓBB TERMEKEINEK JEGYZÉKE.

Elérhető: STEIN JÁNOS könyvkereskedésében Kolozsvárt.

Agendák és egyházi imakönyvek.		Egyházi beszédek.	
Albert János. Imakönyv templomi használatra. Kötve	2.10	Apostol P. Egyházi beszédek 2 kötet	2.60
Borsody. Vasárnapi imák. Kötve	2.—	Bartók F. Népszerű egyházi beszédek I. füzet	1.40
Czelder. Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imák. Kötve	2.50	II.	1.80
Fábián D. Ünnepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák. Kötve	2.30	Beke Sámuel. Vasárnapi beszédek	1.—
Filep M. Köznapi imák. Kötve	2.—	Édes A. Egyházi beszédei leszállított ár	—,80
Fördös L. Agenda 2 frt. Kötve	2.80	Fábián D. Egyházi beszédek egy egész évre	3.—
Koronka A. Imádságos könyv, templomi szükségre	1.—	— Népszerű halotti beszédek I.	1.40
Medgyes L. Egyházi imakönyv. Kötve	2.—	Fejes I. Egyházi beszédek 2 kötet. Egy-egy	2.—
— Eredeti halotti imák	1.—	— Temetési beszédek 1.	1.—
Szilágyi L. Köznapi imák	1.—	Filó L. Ünnepi és alkalmi egyh. beszédek	1.50
Szoboszlay P. J. Egyh. szertartási beszédek Kötve	2.—	Fördös L. Kecskeméti lelkészitár (Egyházi beszédek)	1.—
Szöcs Tóth K. Halotti imák. Kötve	2.40	3 kötet. Egy-egy	1.—
Vadas és Nagy P. Agenda (erdélyi) Kötve	2.50	Gergely, Gönczy, és Rác. Egyházi beszédek ünnepi kötetek részére	—,60
Zagyva G. Köznapi és bűnbánatheti imák. Kötve	2.—	Gerok. Egyházi beszédek	1.20

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztőségi szállás.

b.-farkasutoza 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereskedése, hová az előfizetési-pénzek legczélszerűbben postautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A reformált egyház országos szervezkedése: N-i H-p. — Stuárt Mill a vallásról. Böhm Sándor. (Folyt.) — Adalékok a budapesti zsinat történetéhez. Közli: Sz. D. — Vidéki élet: A sepsi egyházmegyéből. Egyházmegyei közgyűlés. Oltmelléki. — Az áll. ig. tanács nagy gyűléséből. r. t. — Irodalmi szemle. Deézi Gyula. — Tárca: A Colosvári Orthodoxusok Querelája az Unitarius Uraméik ellen. Anno 1661 Die 19 May Közli: Herepei Gergely. — Egyházi és iskolai hírek — A kiadó hirdetése.

A reformált egyház országos szervezkedése.

Budapest, november 29.

Azon előmunkálatok, melyek a hazai öt reformatus egyházkerület közt az unió létesítése végett e pillanatban folynak, s melyek a superintendentiák küldötteinek legközelebb a fővárosban tartott összejövetelében a tanácskozás tárgyát képezték, a kitűzött cél nagy jelentőségénél fogva sokkal fontosabbak, mintsem hogy a legközelebről érdekelt hitfelekezet körén túl, általános nemzeti és kulturális tekintetben is az összes magyarság figyelmére méltók ne lennének.

A magyar reformált egyház, melynek több mint két millió, majdnem kivétel nélkül tiszta magyar nyelvű hive van, valamint a testvér lutherán evangélikus egyház is, megalakulásától kezdve a mai napig, küzdelmes külső életének különböző fázisaiban, folyvást munkálódik alkotmányának reformálásán, közigazgatási és biráskodási hatóságainak szervezésén a nélkül, hogy e tekintetben képes lett volna valami czélszerű véglegesre, konszolidált alkotásokra, egységes szervezésre eljutni. E jelenség, a mennyire a múlt idők politikai viszonyai által indokoltnak tűnik föl, a mennyire nem lehet csodálni, hogy a sokszor üldözött, gyakran csak túrt, önmagában meghasonlott, aránylag még fiatal protestáns egyház

nem tudta mindeddig megtalálni azon alkotmányos jogi formákat, a melyek szelleméhez és céljaihoz s külső életkörülményeihez legalkalmasabbak: úgy másfelől bizonyos az is, hogy épen e körülmény, ez a bizonyos tekintetben gyámoltalanságnak nevezhető nehézség, az anyagnak e porhanyós idomba alakulni nem akaró természete, nagy hátrányára szolgált a hazai prótestantizmusnak azon hol fegyveres, hol békés harcokban, melyeket a katolikus egyházzal vívott, melynek épen másfél ezred éves nagyszerű alkotmánya képezi bevehetetlen bástyáit.

Magyarországon a reformált vallás gyors és óriási hódításokat tett a XVI. században, s nem alaptalan némelyeknek azon véleménye, hogy ha a magyar protestánsok akkor kellőleg tájékozzák magukat a meglevő körülmények és hajlamok iránt, ha föl tudják használni a kedvező viszonyokat, és egységes szervezetet adnak az új egyháznak, meghagyván az áttérő katolikus főpapokat méltóságukban, s így birtokukba veszik a katolikus papi jószágokat hazánkban a protestáns egyház olyanféle szervezetet és szerepet nyerhet vala, mint nyert az anglikán egyház Angliában, és alakulhatott volna magyar nemzeti egyházzá, Miksa király uralkodása alatt s Erdélyben a nemzeti fejedelmek idejében ez mindenesetre könnyen végbemehetett volna.

De a protestánsok teljességgel nem emelkedtek föl e nemzeti tekintetben is nagy eszme magaslataira; megmaradtak atomisztikus ziláltságukban; megmaradtak szegénynek, tehetetlennek. Ily állapotban elvesztették nem sokára a nemesség legnagyobb részét; a katolikus főpapság pedig azon magaslatokról indította meg ellenök a már elvesztett harctér visszaszerzésére vivandó csatáját, melyeket ök idejében megszállani elmulasztottak: s a protestantizmus visszaszorítása minden ponton sikeresen folyt a leg-

ujabb időkg. E vereség egyik legfőbb okát, a szakadozottságot, ha belátták is egyes protestans férfiak, az összeség soha sem jött annak tudatára s azért soha sem is kísérlette meg a tömörülést s erejének a vállvetett közreműködés által elérhető fokozását. Természetes, hogy a tömörülés sokkal nehezebbé is, ha nem lehetetlenné vált attól fogva, midőn az erdélyi önálló fejedelemség meggyöngülése, majd megszűnése s a török hatalom megtörése megadta a várva-várt alkalmat a német császároknak, hogy Magyarországon minden politikai és vallási szabadságot eltíporjanak.

Igy a XVII. és XVIII. század meglehetősen elárvult állapotban találta a hazai protestans egyházat, különösen pedig a reformatusokét. Voltak ugyan hitben szilárd számos és nagy reformált egyházközségek, mind megannyi tűzhelyei a magyarságnak s a romlatlan jó erkölcsöknek. Ez egyházközségek első fokozatban az esperességek (traktusok, egyházmegyék) kötelékével voltak egymáshoz csatolva, másod fokban pedig több egyházmegye egy egyházkerület, azaz püspökséget (superintendentia) képezett. De már az egyházkerületek semminemű szerves összeköttetésben nem álltak egymással, hanem az erdélyi, a tiszántuli, a tiszáninneni s a dnnai négy, összesen tehát hét reformatus püspökség, mint

megannyi egymástól teljesen független, egymásra nem támaszkodó egyház állott fönn, szemben az egyesítéses hatalmas katholicizmussal. Illet rájuk a római klasszikus író mondása: *singuli pugnant universi vincuntur*. De még az egyes egyházkerületek szervezetében is mennyi különbség, mennyi határozatlanság! Az erdélyi egyházkerület legjobban összeolvad az állammal s így szervezetében is leginkább keresztül volt vive az összpontosítás s a világi elemek befolyásának elve; a tiszántuli (debreczeni) kerületben a hierarchia volt teljes mértékben kifejlődve s itt a papság a világi elemeknek az egyház kormányzatában való részvétele ellen egészen a jelen század első negyedének végeig elkeseredett ellenállást fejtett ki. A tiszáninneni egyházkerület még a püspöki igazgatásformát sem fogadta el hosszú ideig s így önmagában véve is nélkülözötte a szoros egységet és összetartozóságot. Végre a két dunamelléki (dunáninneni és dunántuli) kerület, melyek a török időkbeli négy dunai superintendencia területéből szerveztettek, hajlandó lett volna talán a többiekkel való szorosabb egyesülésre, de épen e két kerület volt a leggyöngébb, ezek területén fogyott meg a lakosság a török uralom alatt legjelentékenyebben s ezek voltak leginkább kitéve a katholicus egyház és a kormány nyomásának.

TÁRCZA.

Az Colosvári Orthodoxusok Querelája az Unitárius Uraimék ellen.

Anno 1661 Die 19 May.

Közli: *Herepei Gergely*.

Erdély villongós korszakából mutatunk be a fennebbi cím alatt egy meglehetősen sötét lapot, melynek tanúsága szerint a vallásos türelem e klasszikus földjén bizony nem hiányzottak különösen a bécsi békekötés (1606) után az u. n. „recepta religiók“ hívei között a kellemetlen torzsalkodások! E torzsalkodásoknak színhelye leginkább Kolozsvár volt, mint a hol a 4 „recepta religió“-nak meglehetősen számú hívei laktak együtt. 1563-ban a János Zsigmond pártfogása alatt Erdélybe behozott unitarizmus a reformatussá lett Báthori Gábor idejéig (1608) annyira elhatárolódott Kolozsvártt, hogy az egész várost csaknem ők uralták. Az „orthodoxusokat“ (reformatusok) még isteni tisz-

*) A kolozsvári ref. eccl. így nevezte el magát. És hogy épen ezen korra esik ecclesiánk orthodox nevének fölvétele: tanuskodik erről e korból fenmaradt pecsétünk körirata, mely a következő: „Sigill. Eccles. Orthodox. Claud. A. 1656.“ Jelvényünk: egy tövis-bokorból kiemelkedő lilliom.

telet tartásában is akadályozták. Orthodox papnak nem volt szabad Kolozsvár várossába lábát betenni. Halottakat nem volt szabad nyilvános ünnepélyvel eltemetni stb. Ez állapot így tartott, míg Báthori G. reformatussá nem lett, ő könnyített némileg az orthodoxok nyomott állapotán. Azonban 1608 után is csak az az előtti kerékvágásba esett vissza megint Kolozsvár; nem csak, hanem általában elmondhatjuk, hogy a XVI-ik és XVII-ik században „felekezeti politika“ szerint vezették a közügyeket Erdély fővárosságában. 1563-tól 1608-ig minthogy az unitarizmus birt fölnynyel a többi felekezet felett: teljesen unitarius politika volt az omnipotens; 1608-tól csaknem az egész századon át, a mint az alábbi iratból is kitetszik, az orthodoxusok hiába folyamodtak a fejedelmekhez a „város unioja“ respectáltatásáért: még is nagyobbára az unitarius politika győzött a városi ügyekben. Minthogy e felekezet volt többségben a városi „Tanács“ és „Policzia“ is unitarius kezekben volt. Ez unitarius Elöljáróság pedig még a Török Porta garáználkodó Pasáinak ez időben a legterhebb sarcozait is inkább az orthodoxusokon hajtotta föl, még pedig kiméletet nem ismerő szigorral.

Nem czélom, a felekezeteknek mai jó harmoniáját a szomorú recriminációkkal megzavarni, csak az alább közlendő dokumentumunk előállítására és könnyebb megértésére vezető némi tájékozottságot akartam adni e pár bevezető sorban.

E szervezatlenség és fejtelenség között a reformatus magyarságot csak is a közös elnyomatás érzete tartotta össze; de ez nem tartóztathatta vissza attól, hogy önmagát ne marcangolja főleg ott, hol tömegesebben lakván, a kívülről fenyegető veszély tudata nem volt elég erős.

A protestansokra állampolitikailag a XVIII. század vége jobb időket hozott. A vallási türelmetlenség tért engedett a szivekben a nemzet jövőjéért való aggodalomnak és gondoskodásnak. A katolikus hazafiak is tudatára jöttek azon rendkívüli nagy szolgálatnak, melyet a protestantizmus a múlt században a magyar nemzetiségnek tett, midőn a nemzeti nyelv és az alkotmányosság eszméjének csaknem egyedüli ápolói a protestansok és különösen a reformatusok valának. E megváltozott gondolkodásmód kifolyása volt az 1790—1 évi országgyűlés 26. t. czikke, mely a protestansok széleskörű autonómiájának alapját képezi, melyen a protestans egyház mind a mai napig főnáll, függetlenebbül az államhatalomtól, mint Európának bármely népesebb egyházi felekezete.

Most jött volna el időpontja annak is, hogy a protestans egyházak helyrepótolják azt, a mit részint saját indolenciájuk, féltékenykedéseik, kisszerű főfogásuk, a papi és világi elem surlódásai és az

üldözések miatt tenniök eddigelé nem igen lehetett. Most a fejedelem szabadelvű, türelmes és nemes gondolkodásu ember volt; a katolikus világi rendek kedvező hajlammal viseltetének a protestansok törekvései iránt; a kor levegőjét már átlengette a francia forradalom szabad szelleme.

Történtek is némely kezdemények ez irányban, még pedig főleg protestans világiak részéről. Zsinattartás engedélyezését kérték és nyerték meg a királytól; az evangélikus és a reformatus protestansok egyeteme külön-külön ekkor találkoztak először közös gyűlésben, közös tárgyak és teendőik felett tanácskozva. Voltak számosan, kik a két protestans felekezet uniójának eszméjével is komolyan foglalkoztak, a mi ha akkor létrejön, kiszámíthatlan eredményü vivmány lett volna a magyar nemzetiség érdekében s talán soha nem jött volna el az az idő, mely egy félszázaddal ezután bekövetkezett, midőn éppen a lutheranus egyház kebelében vertek legerősebb gyökeret a panszlávizmus eszméi.

De a régi féltékenykedés, a régi viszály tüze nem aludt el. A zsinat eredményét főleg a reformatus papság hiúsította meg, mely hierarchiai önzésből ellenezte a világi és egyházi elemnek az egyház kormányzatában létesítendő paritását. E hierarchikus szellemnek a debreczeni püspökség, a leghatalmasabb

De lássuk az eredeti okmányt.

1. Mi ugy tudjuk hogy az Bécsi Complanatiokor — akkori Kegielmes Fejedelemmel az Unitarius Uraimék ugy Contrahaltanak, hogy idegen országból se Praedicator, se Schola mestert az Ország Fejedelme consensussa nélkül ne hozhassanak, de az mostani exul Lengielek közöt mind egy s mind kétt Praedicator vagion, kiknek vallások kérdésben forogh az Ország előtt, hogy ha Conformis-é az Unitaria recepta Religióval.

2. Idvezült Rákóczy Fejedelemmel mint contrahaltanak, mely ellen se titkon se nyilván, sem magok, sem mások által nem protestálnak, nem contradicalnak sem pedig contradicaltatnak sub poena specificata; De az Unitarius megh holt Püspök Ur töb itvaló Tanácsbeli Unitariusokkal Besztercezi Ország Gyűlésében akkori Bartsay Fejedelmet mint supplicáltak az contractusnak tollalásáért, melyről az Orzágnak némely procurati tehetnek tanu bizonyóságot.

3. Ha valamely személy az Unitariusok ecclesiájából Ecclesiánkba minden tekintet nélkül lelkiismeretiről viseltetvén — be jün, azok mindjárt büzt költnek gyalázzattal illetik, fogsággal Rabsággal sanyargattják, melyről eleven bizonyósgh Csegezi Mihály nevő Deáknak sanyargatása, kit sok ideigh sanyargattanak.

4. Egy Nijró Benedekné unitarius lévén vallásunkon levő Iffiival való paráznságértt az Unitariusoknak Eccle-

siajoknak székin paráznának pronunciatatott, úgy hogy, ha a vallásunkon való Iffiival csak szol, beszél is ecclesia követése után is nem recipiálják; Ez parázna unitaria asszony az Orthodoxa Ecclesiaba jüvén, praedicatorunk kitiltotta migh az Policzián dolgátt nem igazittya. Ez Asszony ecclesiánkba levő Iffiival Falusi praedicatoratol copulaltatott, melyről állevelet formálva, be jüttek az várasba, de az Orthodoxa Ecclesiaba nem recipiáltattak mind addigh valamigh az Unio és Contractus szerint a Politian dolgok el nem igazodik, melyre mikor halálra prosequaltattak mind ketten, mind addig valamigh az Orthodox Ecclesiának membrumainak agnoscaltattak; De hogy már az unitaria Ecclesiában videaltattak az Asszonnak pronunciatatot sententia ellen is minden vétkek tollaltatot, Ecclesiánkba akarva Ecclesiánk botránkozására s contractusára akarta ecclesiat követni, melyet Praedicator és Curator Uraimék bizonyos Ratiokra megh nem engettek;

5. Ha valamely unitariushoz orthodoxus szolgál megien, mint cogallyak, vim coacte az unio ellen Templomokba való járásra, tempora inquisitionis erőltetik.

6. Az orthodoxusok aequilok lévén az Regimenbe, az Uniora is igienlő képpen lévén kötelesek, az unitariusok magokat separalván az orthodoxusoktól az várasnak unioja ellen, az Orthodoxusoknak consensussa nélkül, mint supplicáltak Bartsay Fejedelmett várad alatt levő Török táborban

egyházkerület, volt tüzhelye. E miatt történt, hogy a zsinatok kanonait a király nem erősítette meg; s a katolikus főpapság a protestans papságban talált szövetséges társat, nagy kárára a protestans egyház megerősödésének és a magyar nemzeti és szabadsági ügynek egyaránt.

Mindamellett is a világi és az egyházi elemnek az egyház kormányzatában való paritása lassanként — a tiszántuli papság hosszas ellenzése és harcza daczára — útat tört magának a reformatus egyházkerületekben; de az egyesülés terve nemcsak a két protestans felekezet közt hiúsult meg, hanem még a reformatus egyházkerületek közt sem létesülhetett mind e mai napig. Intézményeik csonkán, kiépitetlenül maradtak; szervezkedésök, egyházi alkotmányuknak alapelvei bizonytalan ingadozások közt és kerületenként különbözőleg fejlődtek a szokásjog és a statutumok alapján.

Ezek azon vázlatos történeti előzmények, melyekből napjainkban a reformatusok egyházszervezési tervei és tanácskozmányai kiindultak. Ez újabb tervek jelentőségéről más alkalommal fogunk szólni.

N—i H—p.

az exul Lengieleknek recipialása felől, azután az Orszagotl is mint Segesvárat a mint Régenben vallásunkon levők penigh mit szenvedtek s mit szenvednek az s mint recipialtattak, az dologh maga legien bizonyság.

7. Mind az váras unioja ellen, s mind az Országh consensussa ellen mint akarták incorpoltaltatni az exul Lengieleket, az orthodoxusok consensussa ellen, az orthrdoxusokat fonyegetvén Kegielmes urunk indignatiojával hogy ha recipialásokban ellen tartók lesznek.

8. Az várasnak Regimenyi szállott az unitariusokra az Pápiatákról, kik annak előtte Luteranusok voltak, de János király idejében ki Crealoja volt az Arrianismusnak, ki is Donatioval és Privilegiummal mind Ecclesiajokat s mind Politiajokatt ajándékozta meg; akkor mind Ecclesia s mind Politia egy lévén, volt módja az Politianak hogy Ecclesiaját sustentálja, de hogy az Patika ház ecclesia fundussán lett volna az Boltokkal egiütt, senki helyesen azt meg nem mutathatja, mert miulta az Tanács az orthodoxusokkal meg elégedett aequalissá tétetett, az mielőtt az városé volt, ecclesiaivá lött, hogy az unitariusok immunissá tehettek az orthodoxusokat. Holot az Méhszárszék háta megett lévén az Patika háznak és némely Boltoknak, az méhszárosoknak az várassal conventiojuk lévén, az méhszárszék elakarván töllök venni, az méhszárosok jussokat praesentalva, hogy ők építettek, melyre az váras replicalván úgy,

Stuart Mill a vallásról

(Folytatás.)

Eddig tehát két erőt láttunk, a tekintélyét és a nevelését, melyet a vallás, a maga részére hódítva, czéljainak eszközeivé tett, hogy az ember érzéseire, vágyaira való befolyását tartósabb, hatályosabb módon biztosítsa. Van még egy harmadik is, mely legközvetlenebbül foly be cselekedeteinkre, midőn embertársainknak dicséretét és gáncsolását, kegyét és haragját irányozza felénk, érdemeink szerint — a közvélemény.

Annyira szokva vagyunk az indokoknak, melyek tettere sarkalnak, a megérdemletnél hízegőbb neveket adni, hogy nem is tudjuk legtöbbször, miszerint magaviseletünknek ép azon momentumai, melyekre legbüszkébbek vagyunk, vagy a melyeket leginkább szégyellünk, tisztán a közvélemény meghatározásai alá esnek. Ide tartoznak legerősőbb szenvedélyeink (az állatiak kivételével), a dicsvágy, becsvágy, szegyenérzet, mint direct kifolyásai a közvélemény vonzó vagy elriasztó hatalmának. Embertársaink kedvezőtlen véleménye azonban ránk nézve nemcsak azon tudatért aggasztó, hogy egyáltalában ily véleményeknek vagyunk tárgyai, hanem azon büntetésektől való félelem miatt is, a melyek ebből ránk háromolhatnak, milyenek kizáratásunk a társadalmi érintkezésekből, s számtalanjótéteményből, miket az emberek egymástól várnak, eljátszása az életbeli sikernek, életfenntartó eszközeink jelentékeny csökkenése vagy teljes elvesztése, sőt mindennemű positiv üldözések is, melyek halálig képesek keseríteni. Ellenben a közvéleménynek vonzó ereje magában foglalja mindazt, mit közönségesen

csak épület árrával tartozunk, mert város fundussa, mennivel inkább hát az Patika ház, kinek is végében az Király konyhája, ki váras konyhájának hivattatik.

9. Az Orthodoxusok immunisok az mikor voltak az Regimentől, de az Adó adástól terheltettek, az Harminczadot akkor az váras birta, ha váras birta, hol mostan az várasnak abból való proventussa mutassák meg, hogy így az Orthodoxusoknak az unitariusok felől való opiniojuk tollaltassék, holot az hol az tereh viselés igienlő, az jutalomnak is igienlőnek kell lenni, az igasság is azt kívánván.

10. Mindenek felet, ez várasnak szorongattatásának idején, mi Orthodoxusok az Unitariusokkal és az várasnak lakosival viseltük és viseljük az fizethetetlen summát és sarcot*) az exul Lengielek meg sem illetvén az nyavalyánkatt, annál inkább nem subliválván, még is nagióbb tekintet vagion az unitarius uraméktől reájuk, mind mi reánk vellek egiütt szenvedő Orthodoxusokra, melyből nincs oly csekély elme az ki által nem láthatja az Religionak respectusatt; mely is mind az országnak s mind az várasnak uniojával ellenkezni láttatik.

*) Vonatkozás a törökök által Kolozsvár várossára ez időben vetett azon óriási sarczra, melyet nagyságáért „fizethetetlennek” hittek.

becsvágnak nevezünk, mert abszolút katonai hatalmon kívül minden időben, becsvágnak céljai csak embertársaink kedvező hangulata mellett lesznek elérhetőkké. Mi több, gyakran az önelégültség nyugalma is mások véleményeinek mikénti alakulásától függ. Oly nagy a közvéleménynek a befolyása általában közönséges kedélyekre, hogy már a közép-szerűsége jóval felülemelkedettnek tekinthetjük azt, ki jogát még akkor is érzi, ha mindjárt az egész világ is, a m a z o k n a k világa, ellene van.

Ki a dolgot elfogulatlanul vizsgálja, be kell hogy vallja, hogy ama súlynak is, melyet a vallás motivumainak szeretünk tulajdonítani gyakorlati életünkben, nagyobb része a közvélemény hatásaira vezethető vissza. A vallás nem benső erejéből lett hatalmassá, de azon külső rugók által, melyek mozgásba hozták. Hiszen tudjuk azt, hogy a míg az emberek hitték még, hogy ha egy szentelt helynek méltóságát megsértik, rögtön halva rognak össze, vagy halálos betegségtől lepetnek meg: addig kétségkívül őrizkedtek is magokat ennek kitenni; de mihelyt egyikök bátorságot vett magának dacolni a veszéllyel, s büntetlen maradt, a varázs egyszerre megtörtött. Egy népbe sem volt annyira beoltva, mint a zsidókba, a hit, hogy Isten közvetlen fölügyelet alatt állanak, s ha vallásuktól vagy törvényüktől elpártolnak, ki nem kerülik bosszuálló kezét: és mégis, egész történetük nem egyéb, mint ismételt visszaesések a pogányságba. Kétségkívül ama későbbi tapasztalat, hogy az isteni büntetés nem világi formában várható, sokat tett arra, hogy a régi vallások megbukjanak s egy oly vallás jöjjön létre, mely a providentialis beavatkozás tanát ez életben elvetve, az isteni megtorlás főszínhelyét egy jövő életbe tegye át. Azonban a büntetés és jutalom ilyen hátrahatolása már korántsem gyakorolhat közönséges kedélyekre oly befolyást, hogy ezeket az erős kisértésektől megvédje: már távolisága által is sokat veszít közvetlen erejéből, s még többet a bizonytalanság által, melynek fölvétele annál indokoltabb, minthogy oly törvénytevés, mely csak halál után lesz bekövetkezendő, bizonyosan csak általános áttekintésre fog szorítkozhatni, eltekintve a konkrét esetektől. Már pedig az ember örökké hajlandó azt hinni, hogy bárminő apró bűnei lettek legyen is, a mérleg végre is az ő javára fog elbillenni. Ez öncsalást minden pozitív vallás támogatja. A különbség csak az, hogy rossz vallások azt tanítják, hogy az isteni bosszu áldozat vagy vezeklés által megvesztegethető, a jobbak pedig, nehogy kétségbeejtsék a hívőt, oly nagy súlyt fektetnek az isteni kegyelemre, hogy egy bűnösnek sincs oka, magát föltétlenül elkarhozandónak tartani. Sőt e kilátásba helyezett büntetéseknek egyetlen hatályos oldala is, t. i. rendkívüli szigora, elrettentés helyett éppen azt eszközli, hogy senki sem hisz benne komolyan, kivéve talán egynémely hypochondristát. Mert hisz a legnagyobb gonosztevőnek is joga van hinni, hogy egy rövid élettartam alatt elkövetett bűneiért, bárminők lettek legyen is azok, még sem érdemel örök kínokat.

Tudvalevő, hogy a vallás, ha a közvélemény támogatására nem számíthat, ritkán bir ösztönző hatással köte-

lességeink teljesítésére. Példa erre az eskü. Egyetemi és vámhatósági eskük különösen, bár vallásos szempontból ép oly kötelezők, mint a törvényszéki eskük, de nem állván annyira a közvélemény garantiája alatt, mint emezek, a gyakorlatban nem is vétetnek annyira figyelembe. Az egyetemi eskü, a statutumok szem előtt tartására, már régóta merő alakiságnak tekintetik, és pedig máskülönben művelt, becsületes emberek részéről is. Viszont naponta látjuk, hogy vámházaknál egészen hamis adatok pirulás nélkül vezetnek be, olyak által, kik a nyilvános életben egyéb-iránt kötelesegeiknek pontosan megfelelnek. Mért hajlandók az esküdszövegek oly nemzeteknél, melyeknél a komoly erkölcsi meggyőződés még nem vert erős gyökeret, inkább fölmenenti a bűnöst, mint esküjökhez hiven járni el? Mert ez utóbbi esetben, érzik, hogy gyakran élesebb ellentétbe helyezhetnék magokat a közvéleménnyel, mint a mennyire vallásos érzetük az első esetben veszélyeztetve lenne. A párbaj is, daczára, hogy mindenki tudja, hogy bűnös cselekmény, azért birja még ma is oly erőben fenntartani magát, mert a közvélemény hallgatólagos helyeslésével találkozik. Végre pedig a tiltott nemi viszonyokra, bár ezek mindkét nemnél az erkölcstelenség ugyanazon mértékével mérendők, csak azért tekint kevesebb scrupulussal a férfi, mert vele szemben a közvélemény sokkal enyhébben ítél, míg a nőnél éppen ennek kárhóztatása a döntő momentum ily esetekben.

Minde példák, miket Mill Stuart nagyrészt Benthamtól kölcsönöz, kétségkívül sok igazat tartalmaznak, ámbar meglehet inkább azt bizonyítják, hogy az ember a vétkek elkövetése mellett sem hiszi, hogy az Istent annyira felharagítaná, hogy ezért lelke üdve komoly veszélyben forogna, de ekkor újra visszatérünk Mill Stuart azon megjegyzésére, hogy a várandó büntetések bizonytalansága csakugyan sokkal gyöngébb motivum, semhogy elijesztőleg hathatna. Kétségkívül vannak esetek, midőn hypochondristáknál például, vagy olyanoknál, kiknek kedélye nagy csalódások vagy erkölcsi rázkódások következtében rendes melancholikus színezetet ölt, a vallásos megtorlás eszméje meggyőző, sőt lesújtó hatással lép föl. De ez nem normalis állapot, s ép úgy nem bizonyít semmit, mint azon martyrok példája, kik vallásos meggyőződésökért roppant kínzásokat is eltűrni készek voltak. A nélkül, hogy hinnők, hogy e férfiak igazán fenkölt magatartása is csupán az emberi vélemények irányzására lett volna számítva, hajlandók volnánk a maga helyes értékéig leszállítani azt. Mert ha nem is a dicsvágy segíté e hős türeket halálos vívódásaikban, de bizonyára a manország reménye s a kárhózat félelme sem. Összes rugójuk lelkesült önfeledtség, a vallásos rajongásnak egy extaticus állapota lehetett, a mi pedig teljességgel nem a vallásos érzés sajátja, hanem nagy mértékben élettani dispositióktól függő kritikus folyamat.

Böhm Sándor.

(Folytatása következik.)

Adalékok a budai zsinat történetéhez.

Közli: Sz. D.

(Folytatás.)

1791-ik Esztendő Sept 12-ik és következő napjain Budán tartatott Synodus Praeeliminariának, kezdetének és folytatásának valóságos leírása.

20-dik Sept. Conferentia tartatott Mltgs Consiliarius Vay Josef Ur házánál, holott a mult Deputatio actáit fel olvasta Tettes Cons. Szathmári Király Josef, szabótsi v. Ispány, mellynek több punctumai között e vala: hogy ezután sem Superintendens, sem Senior nem lehet egyébkor Praeses, hanem csak mikor Dogmatica, vagy Ritualis Materiák adják elő magokat a gyűlésekbe, mikor pedig Juridicumok vagy Oeconomicumok folynak, akkor mindenkor Secularis Praeses légyen. Erre az idővel első Superintendens fő tiszt. Szalai Sámuel fel állván, szép tsendes, de hathatos beszédekkel mutogatta ennek a rendelkezésnek illetlenségét, ezt mondván a többek között: Mivel érdemlettük mi azt, hogy Sz. Hivatalunk folytatásában ennyire degradáltassunk, holott az Isten tudja, hogy mi az Urakat mindenkor meg betsültük, hiszen ha ez úgy lenne 40—50. esztendőnk alatt is alig fordulna elő egy gyűlés, melyben a Dogmaticumokról és Ritualekról kellene végezni és így a mi Praesidiumunknak csak akkor lenne helye. Illetlen is lenne, hogy a Papok erkölcséről, életéről csak a Világi emberek tennének ítéletet, hagyattassék ki hát ez a classificatio, és légyen az igazgatás köz, mindenik Renddel, mint eddig volt, és miképpen gondolkodott légyen e dologról a v. Tiszán innen lévő Superintendentia, azt írásba is tette és T. Szőke Ferentz Uramra bizta, hogy el olvassa; tessék meghalगतani Nagyságtoknak.

Akkor T. Szőke Ferentz Uram elő állván, meg mutogatta mind a Sz. Írásból, ugymint Actor. 20. 18. mind Pet. 5. 1, 2. mind a régi Ekklák praxisából, mind a Holv. Confessioból, mind a bétsi Pacificationak de Anno 1606 első Articulusából, mely az ad praecavenda odia, et discussiones Religio quaelibet habeat Suos Superiores seu Superintendentes, meg mutogatta mondom, hogy nem lehet a papi rendet az igazgatásból kirekeszteni. Az említett Articulusra nézve mondá Mltgs Vay József, s még a sem bizonyos, kiket kell azokon a Superiorokon érteni, erre azt kell vala mondani: de a csak bizonyos, kit kell a Superintendensen. T. Senior Somodi István Ur azt mondá: Tibi dabo claves Regni Coelorum, nem mondotta ezt a Kristus az Uraknak, hanem az Apostoloknak és Egyház Szolgáknak; erre mondá Vay Josef Ur: tagadom Péterről Kegyelmedre és a több Papokra a Consequentíát, mind addig míg Kegyelmed úgy nem öli, mint Péter Ananiást. Ezekután Tormási Ur is mondá: hadjuk el azt T. Senior Uram, mert arról más értelemben vagynak, mások én magam is. Azután az lett a kérdés, hány Praeses légyen? és mellyik praesideáljon és proponáljon? Itt sok ellenkezések valának a beszédben; groff Rádai Gedeon, az idősb, mondá: nékem

úgy tetszenék, ha pap ad okot a Gyűlésre vagy Judiciale forumra, akkor a Superintendens convocáljon, és decidaljon ha külső ember, akkor a Fő Curator. Akkor Tiszt. Vay István Ur: mit kapkodnak Kegyelmedek azon a Protocatedrián; hiszen a Farizeusok kovásza nem illik a Kigyelmetekéhez. Erre mondá T. Szalai Superintendens: meg engedjen az Ur deprecáljuk azt a gyalázatos titulust, mi nem affectalunk semmit, hanem Jussunkat oltalmazzuk. Megint Vay István Ur: Mitsoda Jussok van, hiszen mi tartjuk a Papokat, ha mi nem volnánk — melyre valaki: nem az Urak, hanem a köznép. T. Odor Uram pedig: nem tartanak minket, hanem a mivel tartoznak azt adják, de azt sem illendőképpen. Mind ezek után mondá Vay István Ur: No hiszen, ha annyira szeretik, hát legyen Kigyelmateké a Praesesség és praecedentia, de feleljenek meg osztán a kötelességnek mindenütt, valahól kell. Ugy tetszik ezekre mondá T. Szalai Sámuel Ur: mi az Urakét nem kívánjuk, el sem vesszük, hanem a mint volt eleitől fogva az egység, abba akarunk maradni. Ekkor kezdé szólani Tettes Domokos Ur és mikor nagyobb részint helybe hagynák, és mondanák, mondja el még egyszer, azt mondá: inkább le irom és az asztalhoz ülve le írá, de mi vala, eszünkbe nem jut egészen, hanem hogy meg osztotta a Praesidiumot mind két résznek tetszhető módon, majd talám elő kerül a geualis Conferentiába.

3-ik Ülés 20 Sept. Innen mentünk a közönséges Gyűlésbe, a hol legelsőben a két elsőbb Gyűléseknek Actái Mélt. Pogány Lajos Ur, mint Synodalis elsőbb Notarius által felolvastattak és kevés változtatással helybe hagyadtak.

Azután Mélt. iff. Rádai Gedeon Ur jelentésére az O-Budai Predikatornak úgy a Bétsi és Budai Agenseknek a Synodusban való be jöhetés meg engedtetett.

Továbbá a Mixta Deputationak mind a két Valláson való Ekklésiák külső igazgatására néző munkája fel olvastott és noha mi ezt Fő Tiszt. Superintendens Urunkhoz különösen küldött levelünkbe kértük, hogy ki adattassék, mivel azok a magánosan való figyelmetes meg olvasásra érdemesek vólnának, de meg nem nyertük. Ugyan azt sürgette a Synodusba Domokos Lajos Uram is. — De csak annyibe, hogy minden Superintendensnek adatassék ki, közönségesé pedig ne tétetessék, és minek utánna meg vizsgálnák, annak utánna rendeltessék benne Deputatio és ki is adatott Tiszt. Superintendens Uraméknak, de azonkívül egy Deputatusnak sem, és kérésemre is csak azt felelte Tiszt. Superintendens Uram, hogy magának is ad Sacras manus adattatott.

A Deputatio hogy meg légyen, meg határozottatott ezzel az assecratioval hogy az a munka senkit a bévételre nem kötelezhet, hanem annak utánna a Synodusban fog meg vizsgáltatni meg állhat-e? vagy sem? és a mi nem tetszik, akkor az ki hagyatik.

Meg határozattak a Deputatio munkájának punctumai v. obiectumai e szerint:

1-o. Coordinatio Superioritatis Ecclesiasticae et Censura Librorum.

2-o. Disciplina Ecclesiastica.

3-o. Directio Scholarum.

4-o. Manipulatio Matrimonialium.

5-o. Administratio Foundationum et Oeconomiae.

4-ik Ülés 21-ik Sept. Mélt. Praeses Ö. Rádai Gedeon Ur változó egészsége miatt jelen nem lehetvén, Praesessül rendeltetett a fia, iff. Rádai gróf Rádai Gedeon.

A zulán Tiszt. Sinai Uramnak a Debretzeni Tractustól adatott Credencialissának helyes, és törvényes vóltát mutogató, és e szerint maga admissioját kérő írása és remonstratioja fel olvastatott, de annak invalidatiojára feles okok hozattak fel, mellyek mind eszembe nem jutnak.

Nevezetes az, hogy a Synodus Ó Felségétől a Superintendentiák közönséges nevével kéretett, és így abban mindeneknek a Superintendentiák nevében kell folytatodni, és egy Tractus is maga különös neve alatt itt nem influalhat; a Debretzeni Tractus pedig a maga követjét a Superintendenciának, ámbár helybe vólt, be nem mutatta, magát azal egyben nem kötötte, és így hát maga neve alatt be nem jöhet, és itt Sessiója nem lehet. A felett T. Sinai Uram magát most is Superintendensnek tartja és így subscribálja: Electus Superintendens. Négy Superintendens pedig már jelen van, és ötödik nem lévén, az alatt a nevezett alatt bé nem jöhet. De mint Deputatus úgy sem, nem csak azért, hogy a Tractus Superintendensét nem deputalhatja, hanem azért is, hogy már az Ó Felségétől meg határozott szám ki van s. a. t. A feletta mi Ekklesiánknak Presbyterialis igazgatás modja lévén, tiszt. Sinai Uram pedig Episcopalis lévén főlő, hogy az Atyafiak közt való egyességet megzavarná.

Maga mentségére elő hozta vala T. Sinai Uram azt is, hogy T. Szikszai György Uram nem ingremiatus a Debretzeni Tractusban, még is Tractualis Deputatus, de arra Tiszt. Szikszai Uram azt mondá mint hogy az a Tractus magát a Superintendenciától el szakasztotta, és más Superintendenset esmér, ha ingremiatus vólna is, a Synodusba nem lehetne. Azonba nem is a Tractusnak, hanem a Superintendenciának Deputatusa.

Tiszt. Superintendens Weresmerti Uram említette, hogy a mint más eddig T. Sinai Urammal tartott Tractusok, mint a békési, bihari, ő Kigyelme is azon az uton nem jöhetne-e bé? mondatott: hogy ezek a magok Deputatusait praesentáltak a Superintendenciának, ámbár itt helyben is, egygyé lettek.

Pápai Senior T. Torkos Jakab Uram mondá: a vólt rendelés, hogy a Collegiumok részéről egy egy Professor jöjjön, már a Pataki rész hozott magával, és így azon módon ez is meg lehetne. Arra T. Szőke Ferentz Uram: szabadságában vólt az a Superintendenciáknak, hogy hozzanak; a Miskoltzi Superintendencia hogy hozott, jól van, de azt sem úgy mint Professort, hanem mint Deputatust. A Debretzeni ha nem hozott, szabad vólt vele.

Mélt. Pogány Lajos Ur azt tanátsolá, hogy ha Tiszt. Sinai Uram eddig való tselekedeteit meg bálná, Tiszt. Superintendensének recognoscalná, értelmét recantálná, és poenitentiát tartana, úgy itélné, hogy bé botsatodhatnék; erre a mondatott: nem lehet fölle fel tenni, a mint a bé adott Írása meg mutatja, ki még most is ragaszkodik Superintendenségéhez és így concludaltatott hogy bé nem botsátatik.

Ezekután az Augustai Valláson lévő Atyafiaktól jött Deputatusok jelenték, hogy már a közönséges Igazgatás módját illető Deputatusok nálók ki nevezettek, azért a mi részünkről is lenne meg. Minekokáért, a mint már az előtt való Sessióba determinaltattak a Deputatio és annak Punctumai, most a személylyek e szerint kinevezettek.

Coordinatio Superioritatis Ecclesiasticae et Censura Librorum,

Ex Secularibus:	Ex Ecclesiasticis:
Bernath Josef Consiliarius,	T. Szalai Sámuel Superintendens,
vagy ha az nem érkezne:	vagy ha az nem érkezne:
Vay Ferentz, Consiliarius.	Vétsei Sigmund.
Domokos Lajos.	Tormási János.
Szilassi Josef.	Szikszai György.
	Pétzeli Josef.

Directio Scholarum,

Seculares	Ecclesiastici:
Pogány Lajos, Administrator.	T. Halász Josef, Superintendens.
Vay István, Consiliarius.	Szathmári Ábrahám.
Losontzi László.	Hétzey Dániel, Gen. not.
Horváth Ádám.	Öri F. Gábor, Göböl Gáspár.

Disciplinába.

Seculares:	Ecclesiastici:
Szathmári Király József, Consil.	T. Hunyadi Ferentz Superdens.
és Szaboltsi V. Ispány.	Lukáts István Pétzeli Predicator.
Puky Ferentz.	Toth András, Miskoltzi Pred.
Pázmándi Josef.	Ketskeméthy Sigmund.
Losontzi Károly.	

Matrimonialékba.

Seculares:	Ecclesiastici:
Fáy Sámuel.	Weresmerti Sámuel, Sup.
Szemere Ferentz, ágens.	Szőke Ferentz.
Csanádi György.	Kármán Josef.
	Odor Mihály.
	Ertsei Dániel.

Fundationálékba és Oeconomíaiba.

Seculares:	Ecclesiastici:
B. Vay Dániel.	Szelesi Pál, Ketskeméthy Tra. Sen.
Ragályi Gedeon.	Patai István.
Kenessei Antal.	Torkos Jakab, Pápai Tr. Sen.
Jablontzai János,	Hunyadi Sámuel, Érmel. Sen.
hajdu városi Kapitány.	

Ugyan akkor a Sessionak vége felé említette Bay Ferentz, Consiliarius Ur, hogy Szilassi Ferentz nevezetű Ur a négy Superintendenciákban el öregedett, és akármilyen módon magok vétke nélkül a szolgálatra alkalmatlanná lett Praedikátoroknak számokra hagyott 1000 ./. ezer Rfrtot, oly

móddal, hogy a tőke épen maradván annak hasznából se gelyeztessenek és kérte, hogy míg a reménység alatt lévő Supremum Consistorium felállana is, kinek kezébe adja, és annak meghatározása bizatott az Oeconomica Deputatióra.

Míg ez a Deputatio dolgozott, addig fériák voltak usque ad 29-nam, a mikor ismét Gyűlés lett, és akkorra már gróf Teleki József is el érkezett, ki is a Praesidiumot kezébe vette, és akkor Uj Deputatio rendeltetett, a ki az Deputatio munkáját confrontálná, egy sínorra venné, hogy a Synodus ez által is facilitaltatnék.

A Deputatio pedig a kir. Commissarius tanátslásából rendeltetett, hogy mindenik Confessioból egyenlően, de kevesebb számmal választassanak Deputatusok, melly legyen mintegy 42 vagy 50 Személyekből, ne hogy ha sokan lesznek, Synodi formát redolealjon; a mennyit hát az 5 Deputatióból az Augustanusok, ugyan annyit a miéink is ki választának ily rendel:

A négy Superintendensek; Kármán József, Tormási János, Ketskeméthy Sigmund, Szélesi Pál, Toth András, Torkos Jakab, Húnyadi Sámuel. A Secularisok közül: Vay István, Vay Josef, Domokos Lajos, Losontzi Ferentz, Ragályi Gedeon, kik is más nap referáltak is. A Synodus dolgai következőleg folytak.

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLET.

A sepsi egyházmegyéből.

Egyházmegyei közgyűlés.

S.-Szt.-György, 1878 nov. 27.

Sepsi ref. egyházmegyénk őszi rendes közgyűlése e napon tartatott meg, esperes Csizsér Gábor a fia elnöklése alatt, Legelcször is örömmel jelzem, hogy a gyűlésre szép számmal jelentek meg a méltóságos és tekintetes gondnoki kar, ugy a közgyűlési, mint érdeklődő résztvevő vendégtagok.

Volt valami, a mi így összehozta a t. gyűlés több tagjait: — jelesen esperes úr körlevelében tett azon nyilatkozata, hogy nem várva be hivatala kitelésének idejét (1879 november), ha megromlott egészségi állapota jobbra nem fordul, le fog mondani esperesi hivataláról. Volt tehát egy kis előleges kortes mozgás, a mi csakugyan hasztalan volt, mivel mindjárt megnyitó-beszédében kijelentette esperes a fia, hogy be fogja várni hivatala kitelésének idejét. A mire: „Conticuere omnes“ kortes-tervek. Mindezen remények meghiúsultával is érdekes volt e gyűlés, és tárgyai nem kevés érdeklődés között kerültek szőnyegre.

Csak jelzem most röviden a tárgyakat, majd vissza fogok ezekre térni — később.

Fontosabb tárgyak voltak: a migos állandó igazgató tanács leirata a kepeváltási pénzalapok tárgyában. Adandó véleményezésre nem lévén a közgyűlés elkészülve, egy népes és tekintélyes bizottságnak adatott ki, a tavaszi közgyűlésre a tárgy komolyságához méltó vélemény elkészítése végett. Ezzel kapcsolatosan köteleességévé tétetett a bi-

zottságnak a rikánbelői megrendült s lazult kepe viszonyokat és visszaéléseket, s a polgári hivatalnokok részéről e tekintetben mutatkozó közönyt is beható vizsgálata tárgyává tenni, s ebbeli véleményét közölni a communitás (Rikánbelői 4 egyházmegye) elnökével s azt, egyöntetű vélemény eszközése végett, közgyűlés (communitás) tartásra felhívni.

Második fontos és nagy horderejű tárgy volt a tanügyi előadó választása.

Erre vonatkozólag csak annyit említünk meg, hogy hosszas vita folyt a felett, hogy adjunk e fizetést a tanügyi előadónak. Egyik fél, bevárni kívánta az eredményt s azután akarta honorálni azt; a másik rögtön fizetést sürgetett, még pedig annyit, mint az állandó igazg. tanács nagyérdemű tanügyi előadójának — nem tekintve arra, hogy: van e honnan adni. Ez utobbi párt győzött. (!) Csakugyan az ellezék annyit kitudott eszközölni, hogy ne 100 frt. hanem csak 50 frt. legyen a honorarium. Ekkor kezdődik a választás. Voltak felkiáltások —: ajánlották többen az aljegyzőt (R. L.), a direktort (N. S.), és Kis L. a fiát. Ezen felkiáltások után kinyilatkoztatta mind az aljegyző, mind a direktor, hogy ezen nagyfontosságú megbízást elnem fogadhatják, mire szavazás után megválasztott Kis Lajos a ki azonban keveselvén az 50 frt., ez okból el nem fogadta. A gyűlés az elnemfogadást meglehetősen megnyugodással vette tudomásul, s megválasztotta tanügyi előadójának Pünkös-ti Ferencz a fiát.

Még egy fontosabb határozatot említek meg. Eresztevény egyh. községünk, papi állomását több féle kísérletek után se tölthetvén be — felszólíttatni határoztatott, hogy hová kívánja magát affiliáltatni; mert az egyh. község ezen elhagyatottságát, a mely teljes dissoluczióra vezet, tovább elnézni nem lehet.

Tárgyilag rövid tudósításon bezárom azon igérettel, hogy majd később némi adalékokkal fogok járulni a fennobbi tárgyakra vonatkozólag.

Oltmelléki.

Az áll. igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvár, 1878. decz. 1.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter elnök; Bánffy Albert és Zeyk Károly főgondnokok; b. Bánffy Dániel, Lécsai Ferencz, Incze Mihály, Gyarmathy Miklós, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Victor, Szász Béla, Parádi Kálmán, Deák József, Szabó Ádám, Bodor Antal titkár.

Az időközben ellátott ügyek bejelentése és tudomásul vétele után

Tárgyalás alá kerül a gy.-fehérvári papválasztás ügyében korábban benyújtott s már ismertetett fölfolyamodás, a főt. püspök úr erre tett jelentése s az ottani cand. bizottság 4 tagjának újabb fölterjesztése a megejtett második candidatio ügyében.

A főt. püspök úr ide vonatkozó jelentése az általa ez ügyben tett intézkedések indokolt fölsorolása mellett,

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 49-ik számához.

egszersmind arra is fölkérvén az ig. tanácsot, hogy, bár ez esetben készséggel megadja a fölvilágosítást, jövőre ne jelentés-tételre, hanem illetékes ellátás végett tegye hozzá a papválasztási kérdéseket át, miután a papválasztási kérdések tárgyában való intézkedés püspöki jog és kötelesség: az ig. tanács egyhangu határozattal kimondja, hogy a szervezeti törvény értelmében, miat minden törvény végrehajtására, úgy a papválasztási ügyek administrationalis kérdéseiben is, magát illetékesnek tekinti s így a gyulafehérvári főnforgó esetet is tárgyalás alá kívánja venni.

Ez elvi határozat kimondása után, a főt. püspök úr saját intézkedései fölött történvén határozás, az elnöki széklet átadja b. Bánffy Albert főgondnoknak s a gyűlést elhagyja.

Az elnök érdemleges tárgyalás alá bocsátván a kérdést, fölolvastatja a törvény ide vonatkozó cikkelyeit s az összes ügyiratokat; az ig. tanács pedig beható vita után, melynek részletezését, ez uttal mellőzendőnek tartjuk, valamennyi jelenlevő szavazatával, a következő határozatot hozta:

„Ig. tanácsunk a főt. püspök úr 1805—1878 számú átiratából, az 1641 sz. folyamodványból és mellékleteiből az ügy állását olyannak látja, hogy a gy.-fehérvári papválasztás lefolyása ellen főnforgott törvényes kifogások a második candidatio által elnyésztettek; ehez képest, ha a főt. püspök úr is ugyané nézetben van, kéri ig. tanácsunk, hogy — tekintettel amaz egyházközség felekezeti közeli helyzetére s hosszas ideig tartott vacantijára — a próba-praedicatio tovább folyását ne gátolja, az 1641 sz. folyamodványra adandó válasz mindaddig függőben maradván, míg a főt. püspök úr jelen fölhívásra adandó válasza be nem érkezik. Ha pedig a főt. püspök úr ez ügyben más nézetben van, kéri ig. tanácsunk az ügyiratoknak, betekintés végett való ide áttételét.“

Az idő előhaladván, a gyűlés berekesztetett.

r. t.

IRODALMI SZEMLE.

Egyházi szónoklattan. Tekintettel a magyar egyházi beszédiradalomra. Tanítványai számára való olvasmányul írta Mitrovics Gyula, ref. hittanár és főiskolai lelkész Sárospatakon. Ára 2 frt.

(Vége.)

Tovább menve a szerző, az 5-ik cikkben a thémát és propositiót tárgyalva, világos megkülönböztetése által szétosztja azt a homályt, mely e tekintetben eddig emelkedett, smelyet a megjelent egyházi szónoklattanok még neveltek. A téma — ugymond — nem egyéb, mint az egyházi beszéd vezér-eszméje, főgondolata; a propositió pedig, eme gondolatnak szavakba való foglalása. Amaz

az egész egyházi beszéd tartalma; emez a tartalomnak egy bizonyos szempontból való felfogása s a választott szempontok megjelölése és pedig egy formulázott tétel által.“ stb.

Nem kevésbé tanúsítja szerző önálló gondolkodását azon eljárás, mit az egyházi beszéd részekre való osztásánál tanúsít; míg ugyanis legtöbb egyházi író négy részt veszen fel u. m.: bevezetés (exordium), átmenet (transitus), felosztás (partitio) és záradék (conclusio); addig szerző csak három részt különböztet meg u. m.: bevezetést, felosztást és záradékot. A felosztásra (partitio) nézve ismét eltér más írótól s míg azok némelyike, mint Zsarnay, a felosztásnak tartalmaz (realis) és a'aki (formalis) módját különbözteti meg, mások pedig az értelmi és szónoklati osztályozást veszik fel-, szerző ellökve ezeket, azt mondja, hogy felosztás csak egy lehet t. i. tárgyilagos és e felosztás aztán az értelmi, részint szépészeti szabályokon alapul. Részünkről ajánljuk szerzőnek mindkét eljárását, nemcsak azért mert egyszerűbb és világosabb, mint az eddig követettek, de mert a tárgy természetéből úgyszólván önkényt folyik; szeretttük volna azonban, ha szerző nem siklik oly könnyen keresztül az átmeneten (transitus), mert ha a felosztásban mint rész nem is foglalhat helyet, de kimerné tagadni, hogy szerencsés megoldása nagyban elősegíti a mű külső szerkezetének csinoságát.

És most átsiklunk a harmadik fejezeten, mely a „szónoki kidolgozást“ tárgyalja s úgy szintén a második részen, mely a szónoki előadást foglalja magában, nem lévén sem elvenni, sem hozzá tenni valónk az abban mondottakhoz.

Nem azért tesszük ezt, mintha nem éreznők Demosthenes szavainak igazságát, ki maga részéről a szónoki foglalkozásban legfőbbnek tartotta az „elszavallást“, bárha másrésről nem tehetjük egészen magunkévá Dräsekenek szerző által idézett azon nézetét, hogy „a hallgatók előtt — mindig fontosabb az, hogyan mondunk el valamit, mint az, hogy mit adunk elő“ — mert ez sokszor a hallgatók minőségétől is függ, sőt talán magától a tárgy természetétől is. Nem szólunk bővebben e részről azért, mert többnyire a szavallás már ismeretes kellékeit tartalmazza, a mi pedig új benne, az általunk úgy sem idézhető a tér szűke miatt, imitt-amott kikapkodni belőle pedig haszontalan munka lenne. Más különben szívesen beismerjük szerzőnek e szabályok világos magyarázatában s azok gondos összeállításában nyilatkozó érdemeit s kijelentjük, hogy protestans papra nézve alig ismerünk fontosabb tanulmány tárgyát, mint az előadást.

Egy szerény megjegyzésünk van a „szónoki cselekvés főbb szabályai“ című cikkazon részére, hol szerző a szónoki megállásról szól; mentől több vizátság, hogy ne mondjuk idétlenség, tapasztalható e tekintben az egyes szónokok részéről, annál inkább óhajtjuk egy határozott szabály felállítását. Szerző két eljárást enged meg e tekintet-

ben. Az első az, midőn a szónok mintegy érezvén egy felsőbb erő támogatásának szükségességét, imára kulcsolja kezét s esedezőleg tekint az égre fel; a másik az midőn erőtlenségét beismerve alázattal borul le a mindenható előtt, de egyiknél sem húzta meg a korlátot, melynek túllépése igen könnyen teheti nevetségessé a szónokot. Magunk részéről alig képzelhetünk visszataszítóbbat, mint azokat a mellen görcsösen összeszorított kezeket és felakasztott szemeket, melyekben némely szónak annyira teszük önmagának. Véleményünk az utóbbi eljárás felé hajlik, de annak tulzása nélkül, elvetjük hát azon helyzetet — midőn a szónok lefekszik a szószéken, mintha egyet nyugodni akarna s egy egyházi szónokhoz legmegfelelőbb állásnak tartjuk azt, mely az össze kucsolt kezeknek szószékre való könyved fektetésében s a főnek gyenge, de valóban ihlettséget tanúsító meghajtásában áll. Egyebekben magunkévá tesszük szerző nézetét. —

Szándékosan nem szólottunk eddig szerzőnek azon törekvéséről, melyet maga munkája előszavában így körvonaloz: „Nem az elvont homelitikai elvek, nem az elmélet az, melynek rendszeres összeállítására jelen művemben a fősúlyt fektetem, hogy így talán annak ujsága által mások felett kitűnni is eszemben jutna, hanem igen is azon alkalmazás, melynél fogva a felállított elméletet magyar példékön próbálom meg s melynél fogva, mint ezt művem címében is kifejezni kívánom, az egyházi szónoklattan tanulmányozását a magyar egyházi beszédiróladalom tanulmányozásával kötöm együvé“. Valóban elé-gé nem dicsérhető törekvés, mely mellözve e könyv egyéb jó oldalait, önmagában is elég, hogy figyelmünket felhívja, de ha őszinték akarunk lenni be kell vallanunk, hogy e törekvés csak részben sikerült. Példatára, melyből egyes állításai megvilágítására szét szórtan a „théma és proportio kellékei; a főtételek részekre való osztása“ című cikkénél és a harmadik fejezetben pedig bőven idéz, elég gazdag és változatos. Találkozunk ott, Papp István, Révész Imre, Tompa, Fördös, Heisler, Kuliffay, Tóth Kálmán, Győri Vilmos, Székács, Dobos, Kis Ádám, Fejes István, Zombori és Bartók neveivel, csak az erdély részi egyház-beszéd írókat keressük hiába; nem mondjuk, hogy egy vagy két helytt nem hivatkozik szerző egy-kettőre ezek közül is, de ezt is inkább csak azért teszi, hogy némi hibáikat tüntesse fel. Innét van aztán, hogy míg a Heisler, Kuliffay, Tóth Kálmán, Zombori és Bartók neveivel egész untig találkozunk, addig az erdélyrészi egyházi-beszéd írók közül — hogy a meghaltak közül csak egyet említsek fel — az élőköt pedig merőben elhallgatom — a méltán nagy nevű Herepei Károlyról még említés sines téve. Nem vádoljuk szerzőt sem részrehajlással sem figyelmetlenséggel, inkább hisszük, hogy nem állottak rendelkezésére a szükséges adatok. Anynyit merünk állítani önzés és hiúság nélkül, hogy magyar egyházi szónoklattan az erdélyrészi egyházi beszédnek kellő méltatása nélkül irni csak félmunka.

Egy másik hiánya nézetünk szerint e munkának az, hogy tisztán csak a templomi egyházi beszédre szorítko-

va, merőben figyelmen kívül hagyva nemcsak a temetési és agenda beszédeket — de a könyörgést is, holott ez utóbbi annyira lényeges része magának a templomi isten tiszteletnek is, hogy e nélkül voltaképpen nincs istentisztelet. Valóban e tekintetben egy kis utmutatás épen nem volna felesleges Hisz a mint az egyházi élet és irodalom mutatja, míg sikerült beszédeket és beszéd elszavallókat csak találunk, addig a jó könyörgést író és szépen könyörgő pap ritka, mint a fehér holló.

A temetési és agenda beszédek teljes mellőzését sem startjuk indokoltnak, még szerző felfogása szempontjából em, mert hisz maga a bevezetés első cikkében az egyházi szónoklattan következő fogalmát adja: „az egyházi szónoklattan az a tudomány, mely az egyházi beszéd készítéséről és előadásáról s általában a lelkésznek, mint egyházi szónoknak, összes foglalkozásáról és végzendőiről tanít“. Nem hisszük, hogy maga szerző is a pap „összes foglalkozása és teendői“ alatt csak a templomi beszédet kíváná érteni, mely bár jelentékeny része az isten tiszteletnek de nem minden. Sőt teendőinek nagy részét azok képezik, melyeket a templomon kívül kell végeznie p. temetés, keresztesítés, esketés stb, És míg a templomban szónok és hallgató nagy messzeségben állanak egymástól, addig a temetési és agenda beszédek tartása alkalmával a pap mintegy leszáll hívei közé, közöttük mozog s az írás szerint „együtt örvend az örvendezőkkel és együtt sir a sirókkal“ s mint ilyennek hatása sokkal közvetlenebb és maradandóbb, s épen ezért nagy figyelmet érdemel.

Még csak a könyv belső berendezéséhez van egy kis észrevételünk. Azt hisszük nem kevésbé segíthette volna elé a munka egyöntetűségét, kerekdedességét, ha az itt-ott meglehetősen hosszasan tartott polemikák nem magába a szövegbe fordulnának elé, de a szöveg alatt jegyzetekben; ilyen berendezéssel nagyon meg lenne könnyítve az egyes szabályok megtalálása, míg így sokszor egész hosszú cikkeket kell átlapozgatnunk, hogy magát a szabályt kihalásszuk. Maga azon körülmény is, hogy e könyvet olvasmányul szánta, épen az olvasó érdekében e reá nézve kényelmesebb berendezést javasolja vala.

Mindezen hiányok, melyeket felemlítettünk, olyanok hogy szerző egy második kiadásban könnyen helyre hozhatja, a mit, hogy minél előbb alkalma legyen, óhajtjuk is.

Ezzel bevégezzük, talán igen is hosszúra nyúlt ismertetésünket. Sok olvasottság, teljes tárgyismeret, párosulva mély érdekelttség és szeretettel, tiszta felfogás, világos irály ajánlják e valóban hézagpótló munkát.

Fel is hívjuk rá előre törekvő lelkésztársaink figyelmét.

Dézi Gyula.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 decz. 7.

— **Br. Kemény Gábor, egyházkerületünk egyik érdemes főgondnoka, az ipar, kereskedelem és közmunkák miniszterévé lett. A hivatalos lap, igaz, e pillanatig nem közlé e tárgyban a legfelsőbb kéziratot, de a lapok egyhangu tudósításából ítélve, e kinevezést olybá tekinthetjük, mint bevégzett tény s nekünk jól esik őszinte örömnünknek adni kifejezést a fölött, hogy Felséges Urunk királyunk bizodalma e válságos időkben, azt a férfit is elhívta a korona tanácsába, a hazafias kötelesség-teljesítés legmagasabb polczára, ki egyházkerületünknek is évek óta egyik vezérférfia s bizodalomunknak választott tárgya, mint tisztében erős, hű és igaz férfiú. Biztat a remény, hogy magasrendű kötelességeinek teljesítése közepette sem fog megfélekedezni rólunk, az erdélyi magyar Sionrói, melynek benne eddig is vetett bizodalmit még inkább fokozza az a kitüntető kegy, mely immár a trón magaslatáról is sugárzik felé. — Éljen soká!**

— Meiszner József, abafáji volt haszonbérő, katolikus vallású családfő, ki ottani ref. egyházunk s iskolánk iránt eddig is szives jóindulattal viseltetett, közelebről Kolozsvárra beköltözése alkalmával, ottani egyházi s iskolai czélokra 100 liter véka törökbuzázt s 50 liter véka búzázt adományozott. Örömmel jegyezzük föl a dicséretes áldozatkészség e jelét.

— **A főt. püspök úr — mint értesülünk' — Kovács Kálmán helyére, titkáru, Nagy Károly, papjelölt akadémitát vette föl.**

— **Protestans heti lap az egyház és iskola köréből.** E czim alatt Joó István, debreczeni ref. tanár, mint szerkesztő, Tóth Sámuel és Békési Gyula, mint főmunkatársak, a következő előfizetési felhívást bocsátották közre: Miután az eddigi, Debreczenben megjelent „Magyar protestans egyházi és iskolai Figyelmező“ és az „Ev. protestans lap“ a folyó év végével bevégezik pályájukat, — elhatároztuk, hogy a jövő 1879-ik évtől fogva a czimzett egyházi és tanügyi lapot szerkesztjük és adjuk ki. Debreczenben, egy oly nagy kiterjedésű s 800 ezer ref. lelket számláló egyházkerületnek központjában, még akkor is elmulthatlanul szükséges volna egy egyházi és tanügyi lap, ha az egyházi élet és tanügy terén mindenek a legékebben és legjobb renddel folynának; ha építeni, javítani és tökéletesíteni annyit és oly sokfélét nem kellene; ha életérdekeinket féltetni, azokfelett a legéberebb gonddal őrködni ezer okunk nem volna. Most pedig, midőn egyházunk alkotmánysszervezete a legalsóbb szervektől fogva fel, megújulásra vár; most midőn az oly sok reménnyel ohajtott zsinat előestélyén ál-

lunk; most, midőn gymnasiumaink és jogakadémiáink, sőt általában egyházunk jogviszonya az állammal szemben rendezve nincsen; midőn egyházunk nagy mezején annyi tenni, javítani és építeni való, meggyőződésünk szerint a protestans egyház életérdekei elleni vétség nélkül az időszaki sajtó terén némán nem vesztegelhetünk. A magyar ref. egyház kobelegében, főleg az ország keleti részében, sok szegény és kised egyhközségünk vallási és nemzetiségi tekintetben az enyészet örvényének szélén ingadoz, hogy már-már alámerüljön. Ezeknek elenyészése örökké égő seb, lelkeinkben folyvást végighangzó vádlevél leszen. Mi ohajtjuk, hogy ezek megtartassanak és e végből a nagyegésznek, az egyesülendő nagy magyar ref. egyháznak édes anyai szárnyai alá vétessenek, hogy vallásunknak és nemzetiségünknek az idegen elemek közt biztos őrállói lehessenek. E czél elérésére egy közös domestica ohajunknak legfőbb tárgya. Debreczen s a tiszántuli ref. egyházkerület irányadó férfiai egy magyar protestans egyetem felállításának szükségét, ugy a tudományos haladás, a valódi magyar műveltség, valamint a magyar protestantismus magasabb életérdekei szempontjából, már rég felismerték. Egy ily egyetem felállítása gymnasiumi tanáraink képzése végett hosszú időkre nagy károk nélkül el nem odázható. S minthogy egy ily egyetem eszméje most már szélesebb körben is élénk gondolkodás tárgyát képezi s ez által a megvalósulás lebetősége is növekszik, mi a kedvezőleg megindult mozgalom ébresztgetésére egy lap segítségével is mindent megtenni ohajtunk, mig serkentő szózatunkat a kövek is meghallják, mig az alvó erők felébrednek, mig a szétágazó nézetek a nagy eszme megvalósítására egyesülnek. Mi ezek szerint a tanügyet kiváló gondnal ápolni s fejleszteni törekszünk. Elemi iskoláink, tanítóképző intézetünk, gymnasiumaink s felsőbb tanfolyamaink szervezete s illetőleg tanmódja fejlesztésére, prot. egyetem felállítására, erőnkhez mérten, mindent megtenni törekszünk. Vallásunk s tanügyünkre nézve nagyon sok fontos tárgy és kérdés tudományos megvitatásra vár. E vitatás elől kitérni nem szabad, legszentebb érdekeink koczkára tétele nélkül. Mindezekért egy lapot fogunk szerkeszteni és kiadni. Lapunk az egyházi életet és tanügyet minden rétegeiben és ágazatában élénk figyelemmel kísérendi, egyházi és tanügyi életünknek hű tükre és előmozdítója lenni akarván; lapunk az egyházi és tanügyi kérdéseket tudományos komolysággal fogja tárgyalni, hogy irányt jelöljön, s tervszerűleg előkészítse és feldolgozza az oly fontosabb tárgyakat, melyek távoli időkre kiható intézkedéseket, életérdekeket érintenek. Egyházunk szent hitét erősíteni és élővé tenni ismerjük nehéz, de nemes feladatunknak, azon alapon állván, a melyen kívül más alap nem vethető. A Krisztus lesz utunk, életünk, világosságunk, ő lesz vezérünk az igazság hív keresésében s példaadónk a szeretet erényében. Tisztelettel és kegyelettel viseltetünk egyházunk tanai iránt és e tanok-, valamint egyházunk minden jogai és szent igazai iránti tiszteletet és kegyeletet másokban is éleszteni, élővé tenni buzgón törekszünk, az evangyeliomi igazságok fényét követve, divatos elméletek muló ragyogása után nem járunk. De tudjuk és valljuk azt is, hogy egyházunk létel-

ve a lelkiismeret szabadsága, melyet Isten ígéje korlátoz csupán, azért ahoz rendületlenül hívek maradunk; hisszük és valljuk a szellem országában is a folytonos tökéletesedést, azért az igazságot szomjuhozó lelket keressük s a mit jónak ismerendünk, azt valljuk, követjük és megtartjuk. Egyházkerületi tekintetben a zsinat-presbyteri elveket valljuk magunkénak s ezek következetes valóságáért küzdendünk; ez alapon nemcsak az egyházkerület tagozatai között szoros összetartozás előmozdítására, hanem az egyes egyházkerületek közt is a testvéri kapcsolatok szorosabbá, bensőbbé tételére, a közös nagyfontosságú ügyeknek közös intézésére törekszünk. Egyházunk autonomiájához rendületlenül ragaszkodunk, mert vallásunk szabadsága és iskoláink feletti önrendelkezési jogunk csak addig állanak épségben, míg amaz autonomia sértetlen. Rendületlenül őrizzik ezt, mint palládiumát a polgári és alkotmányos szabadságnak, melynek nem egyszer lett már megmentője, s ki tudja, hogy a jövőre is nem vár-e arra ily fontos életmentő feladat! Ily vezérelvek mellett kívánunk lapot szerkeszteni és kiadni. Hogy vállalatunkat siker koronázza, a nagy közönség buzgó anyagi pártolása s jeles és lelkes munkatársak szellemi támogatására van szükségünk. — Eddig is sikerült helyben és vidéken munkatársakat nyerni meg lapunk mellé, kiknek ha biztató jóakarattal csüggedni nem fog, reménylünk, hogy lapunk nagy feladatát megközelíti. — Lapunknak következő rovatai lesznek: a) minden számhozni fog egyházi vagy tanügyi vezércikkeket, b) egyházi és tanügyi mozgalmairól, egyházközsegeink, egyházmegyéink s a testvér egyházkerületek köréből, rövid tudósításokat; c) a társaságban közlünk tankönyvekről s tudományos művekről részletes bírálatot, kitűnő egyházi és tanferfiak életrajzát, az egyház nagy céljait előmozdító társadalmi stb. cikkeket; d) könyvészeti rovatot, melyben a tan- és tudományos könyvek röviden ismertetnek; e) szemlét hazai és külföldi egyházi és tanügyi lapokból; f) rövid közleményeket napi hírek alapján. Lapunk hetenként egyszer, szombaton 1 iven jelenik meg, pártolás mérve szerint azonban terjedelme folyvást növekedni fog. Előfizetési ára: (mely a szerkesztőhöz, Nagy-Péterfia 961 sz. a. intézendő postai utalványon) egész évre 6 frt, félévre 3 frt Az előfizetési pénz folyó évi decz. 20-ik napjáig kéretik.

Debreczen, 1878. nov. 20. — Részünkről is idvezeljük e vállalatot, melynek sikere felől a vállalkozók nevei biztositókat nyújtanak. Alig hisszük azonban, hogy e vállalat Révész „Figyelmező“-jét pótolni képes legyen s elvárják a debreczeni főtanoda tudós tanári karától, hogy egy havi folyóirat megindítása által igyekezzenek betölteni az úrt, mely a „Figyelmező“ megszűnése által időszakos prot. irodalmunk terén támadott.

— A nagy-enyedi ev. ref. theol. akadémia tanári kara 1879-ik évi szeptember hó elején tartandó papi szigorlatra a következő írásbeli feladatokat tűzte ki: 1) egyházi beszédre vétessék fel alapigéül: „Luk. II, 8-14“; 2) egyháztörténelmi feladat: „a keresztény cultus, annak ősi eredeti alakzata, idő folytában a pogány elemek belevagyulása által történt átalakulása az I. vagy Nagy Gergely, romai püspök által megállapított catholicus istentiszteleti alakzatig“; 3) exegetikai feladat: „mutattassék ki a három első, úgynevezett synopticum evangéliumnak a negyedik, Jánosi evangéliummal való egybevetéséből az, hogy a negyedik evangélium mennyiben nevezhető a három első hézagpótlójának“; 4) vallásbölcseleti feladat: mit értünk szabadakarat és mit erkölcsi szabadság alatt? annyira együtt jár-e a kettő, hogy az elsőnek megtagadásával a másodikat is tagadnunk kellene? minő kifogások vannak az első ellen a tapasztalati lélektan, az erkölcsi- és a vallásos tudat szempontjából? jogosultak-e ezen kifogások az erkölcsi szabadság fogalma ellen? irassék le az erkölcsi szabadság fejlődésének menete“. Nagy-Enyed, 1878. november végén. Elekes Károly, igazgató tanár.

A szerkesztő postája.

Nagy Sándornak, Hídvég. A hosszú hallgatás után, még ez a pár szó is jól esett.

Rét hi Lajosnak, Déva. A lap berendeztetése érdekében ohajtanám tudni, hogy érdekes cikksorozatából még hány közleményre számíthatok s mily időközökben.

A PROTESTÁNS-EGYHÁZI-IRODALOM KIVALÓBB TERMEKEINEK J E G Y Z É T E.

Kaphatók: STEIN JÁNOS könyvkereskedésében Kolozsvárt.

Agendák és egyházi imakönyvek.

Albert János. Imakönyv templomi használatra. Kötve	2.10
Borsody. Vasárnapi imák. Kötve	2.—
Czelder. Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imák. Kötve	2.50
Fábián D. Ünnepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák. Kötve	2.30
Filep M. Köznapi imák. Kötve	2.—
Fördös L. Agenda 2 frt. Kötve	2.80
Koronka A. Imádságos könyv, templomi szükségre	1.—
Medgyes L. Egyházi imakönyv. Kötve	2.—
— Eredeti halotti imák	1.—
Szilády L. Köznapi imák	1.—
Szoboszlay P. J. Egyh. szertartási beszédek Kötve	2.—
Könyves Tóth K. Halotti imák. Kötve	2.40
Vadas és Nagy P. Agenda (erdélyi) Kötve	2.50
Zagyva G. Köznapi és bűnbánatheti imák. Kötve	2.—

Egyházi beszédek.

Apostol P. Egyházi beszédek 2 kötet	2.60
Bartók F. Népszerű egyházi beszédek I. füzet	1.40
II.	1.80
Beke Sámuel. Vasárnapi beszédek	1.—
Édes A. Egyházi beszédei leszállított ár	—80
Fábián D. Egyházi beszédek egy egész évre	3.—
— Népszerű halotti beszédek I.	1.40
Fejes I. Egyházi beszédek 2 kötet. Egy-egy	2.—
— Temetési beszédek 1.	1.—
Filó L. Ünnepi és alkalmi egyh. beszédek	1.50
Fördös L. Kecskeméti lelkészitár (Egyházi beszédek)	
3 kötet. Egy-egy	1.—
Gergely, Gönczy, és Rácz. Egyházi beszédek ün-	
nepi követek részére	—60
Gerok. Egyházi beszédek	1.20

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztési szállás.
b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények címzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dése, hová az előfizetési-
pénzek legelőszérűbben pos-
tautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt, félévre 4
frt., évnegyedre 1 frt 50 k3

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A reformált egyház országos szervezkedése (L—t.) — Stúárt Mill a vallásról. Böhm Sándor. (Folyt.) — Adalékok a budapesti zsinat történetéhez. Közli: Sz. D. — Az iskolai értesítők kérdéséhez. G—s. — Tárcza; Egy szép lélek vallomásai. — Egyházi és iskolai hírek. — Körösvények. — Szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

A reformált egyház országos szervezkedése.

Kolozsvár, 1878. decz. 11.

(L—t.) A mult alkalommal e helyen egész terjedelmében közöltük a „N. H.“ fennebbi czim alatt megjelent cikkét, mely egyházunk országos szervezkedésének historiai kezdeményeit tünteti föl.

Azóta világot látott ama lap befejező cikke is, melyet nagy terjedelménél fogva nem közölhetünk ugyan minden részletében, a mire már csak azért sincs szükség, mivel, a laicus közönségnek szánva, sok olyat is foglal magában, a mivel lapunk olvasói teljesen ismeretesek — de főbb pontjait vázolni kívánjuk, hogy aztán az egész dolgozatra megtehesük megjegyzéseinket, annyival is inkább, mivel az író olyan ítéleteket kockáztat egyházkerületünk felelő, a melyeket viszonzás nélkül hagynunk lehetetlen.

Czikkiró vázlatos ismertetését adja az újabb egyesülési törekvéseknek, a konventi bizottság és albizottságok munkálkodásának s hogy az összeülendő ad hoc jellegű alkotmányozó zsinat föladatát olvasói előtt érthetőkké tegye, röviden föltünteti az eddig elkészült bizottsági munkálatok alapján az egyetemes egyház tervezett szervezetét, némi párhuzamos ismertetését adva a királyhágón túli superintendentiák most érvényben levő szervezetének is — tulnyomó mértékben, azonban, a dunamellékit tartva szeme

előtt s majdnem egészen ignorálva a más három királyhágón túli superintendia sokban lényegesen eltérő intézményeit, mi által ismertető összeállítása már eleve feltűnő czéltartalom színezetét ölti magára.

Miután a királyhágón túli superintendiaák összalkatát, a közgyűlésekig, végig kísérte volna: czikkiró így folytatja:

„Az egyházalkotmány ezen fokig a magyarországi négy kerületben eddig is lényegileg így volt már kiépítve; ellenben az erdélyi egyházkerület más jögalapon fejlődött, függetlenül a királyhágón inneni superintendiaiktól s azért mind hatóságai, mind alkotmányi alapelvei sok tekintetben különböztek emezekéitől. Erdélyben a világi elem — a reformált felekezethez tartozó főkörmányszéki hivatalnokok és az egyházi patronusok, mintegy örökösai a régi reformatus hitű fejedelmeknek — túlsulyra emelkedett a lelkészi elem fölött s ezzel együtt az egyház intézményei is aristokratikusabb elveken állottak; az egyház hatáskörébe tartozik a házassági kötelék kérdését illető biráskodás is. Az erdélyi reformált püspökség azonban az újabb időkig nem is jött érintkezésbe a magyarországi egyházkerületekkel.

Ismét rátérve az unio-törekvések ismertetésére, vázolja a most tervezett országos egyházi fötanács szervezetét, majd az országos zsinat összealkotását s aztán föltünteti, hogy az alkotmánymű sikerültét veszélyek fenyegetik, így folytatja:

„Jelenleg a nehézségek, nem mint már többször a leghatalmasabb és a multban leghierarchikusabb törekvésű debreczeni (tiszántúli), hanem az erdélyi egyházkerület elkülönző magatartásából merültek föl. Erdély az unióban is — mely így egyáltalában nem lenne unio — megóva akarja látni majdnem egész függetlenségét; sértetlenül akarja föntartani majdnem összes intézményeit; a zsinat mellett

is gyakorolni akarja törvényhozási jogát, majdnem egész terjedelmében. Ily föntartások mellett azon „közös ügyek“, melyekre nézve a királyhágón inneni superintendentiák és az erdélyi ref. püspökség egyaránt elismerik az országos zsinat és az egyházi főtanács hatáskörét, oly minimumra devalválódnak, hogy ezekért igazán fölösleges és czéltalan lenne oly nagy apparatust működésben tartani; vagyis a dolog oda menne ki, hogy Erdély ugyan részt akar venni mindazon előnyökben, melyeket az ily unió eredményez, de maga áldozatot hozni nem akar; óhajtja ugyan befolyását érvényesíteni zsinaton és a főtanácsban az összes egyház ügyeire, de viszont nem akarja engedni, hogy a királyhágón inneniek az ő ügyeibe avatkozzanak.“

Pedig az áldozatok, melyeket egyházkerületünknek az unió kedvéért hozni kellene, az író szerint, nem oly nagyok, mint az általa nyerendő előnyök. Szerinte egyházi intézményeink az egyházi és világi elem folytonos surlódásai közben fejlődtek mai állapotokra; nem oly régiek, hogy a kegyelet visszariaszthatna megbolygatásuktól; a magyarországi presbyteri rendszer protestánsabb, mert a néppel szorosabb összeköttetésben áll s az erdélyi alkotmány

nem is mutatta magát elég erősnek az egyházak megvédésében, mit tanusít a számos desolált egyház s bár e sajnos veszteségekért nem minden vád az egyház kormányzó férfaira száll, de mégis orvoslata csak az erősebb féllel való egyesülésben található.

„Közhitté kezd pedig — folytatja a cikk írója — válni az illető körökben, hogy az erdélyi egyházkerület azon praetenziói, melyekhez konventi megbízottjaik ragaszkodnak, meghiusítják a folyamatban levő tanácskozások eredményét. Már magában a zsinati képviselők választásában is oly álláspontra kíván Erdély lépni, mely az összes alkotmányi műegységes jellegét alterálja. Az alkotmánytervezet eredeti szövege szerint a zsinati képviselőket a megalakítandó választókerületekben a presbyteriumok választják és a magyarországi superintendentiák közvéleményének többsége, úgy látszik, végleg is az elv mellett fog nyilatkozni. A bizottság összes ülésében azonban e helyett az mondott ki, hogy a zsinati képviselőket választani fogják az egyházközségi közgyűlések. Ez utóbbi elv modernebb, demokratikusabb, noha az egyház történelmi tradícióival kevésbé megegyeztethető. De az erdélyi egyházke-

TÁRCZA.

Egy szép lélek vallomásai.*)

Hét éves koromig egészen egészséges gyermek voltam, ez időre azonban csak oly kevésbé tudok visszaemlékezni, mint születésem napjára. A mint a nyolczadik évbe fordulék, véromlést kaptam s abban a pillanatban egész valómm csupa érzés és emlékezés lőn. E szerencsétlen eset legkisebb részleteire most is oly elevenen emlékszem, mintha tegnap történt volna.

Nekem úgy tetszik, hogy épen ezen kilencz hóig tartó betegségem alatt, mit nagy türelemmel viseltem el, vetetett meg egész gondolkodás módomnak alapja, mert ez alatt az idő alatt nyertem amaz első segédeszközöket, me-

*) Göthe „Wilhelm Meisters Lehrjahre“ cz. nagyhirű regényéből vesszük át megragadó bensőséggel irt lélektani rajzát egy női kedély sajátos fejlődésének, mely rendre mind nagyobb mérvben mélyedt bele a hernhuteri felekezet által nem csekély fokig kifejlesztett vallásos szemlélődésbe. Mind határozottabb alakban képződött e szép lélekben a vallási rajongás gazdag bellete. A külvilág ismerete és helyes felfogása mellett, a józan ítélet, egészséges gondolkodás jótékonyan ellensúlyozó befolyásától megfosztott szív a hitéletben egészen beleolvadva, oly régióiba járhat az intuitív világnak, melyek a mystikusak elragadtatásával rokon benyomást tesznek a lélekre. Ezért tartjuk e rajzot lapunkban közlendőnek. Már csak az a körülmény, hogy a protestans hitélet bensőies hatását

lyeknek segítségével szellemem, a maga saját módja szerint, tovább fejlődhetett.

Egész kedélyóletemet e pár szóban fejezhetem ki: szerettem és szenvedtem. A legerősb köhögési rohamaim s lankasztó lázam tartama alatt oly csendesen viseltem magam, mint az a csiga, mely házikójába huzza be magát; mihelyt egy kissé könnyebbültem. vágytam valami kellemes után s minthogy minden másféle élvezettől el valék tiltva, hogy ártalmamra ne legyen, csak olyan mulatságot igyekeztem szerezni magamnak, minőt a látás és hallás nyújthatott. Hoztak nekem játékszereket s képes könyveket és senki sem ültetett ágyamra a nélkül, hogy nekem valamiről ne beszélt volna.

Örömet hallgattam anyámtól a szent történeteket; atyám a természet tárgyaival mulattatott; csinosan berendezett gyűjteménytára volt. Ebből hozta ki nekem alkalmi-

egy mélyen érző női kedélyre oly hivatott toll ecsetelte, mint Göthe: eléggé igazolja azt, hogy ezen, az említett regényben teljesen önálló részletet alkotó epizód, lapunk hasábjain megjelenjen. Egyébiránt ez epizód a regénybe úgyesen van beszöve. Vilmos, szintársulata egy előadása után, heves szó váltás folytán, fölhevült állapotban, hideg levegőre kirohant és ennek következtében halálos ideglázba esett. Aurelia számára egy tapasztalt orvostól kapja a kéziratot, melynek czüze: „Egy szép lélek vallomásai.“ Vilmosra rendkívül nagy hatással van e vallomásokat tevő nő élete, mert ennek életében döntő hatást előidézett esemény emlékezteté egy kalandjára. A csalódás keserű forrása mellett fakadt a benső hitélet kútfeje.

Szerk.

rület egyik elv alapjára sem áll rá, hanem azt követeli, hogy az erdélyi zsinati képviselőket az egyházkerület közgyűlése válaszsza, tehát egy az egyházközség fölött harmad fokozaton álló hatóság. Ezek szerint az alkotmányozó zsinat állana nagy részben a hívők által választott magyarországi képviselők közül, kisebb részben néhány főúr és néhány előkelő papi egyén által választott erdélyi képviselők közül. De azért az így választott kisebbség határozná a nagy többséget illető ügyekben is, míg a nagy többség határozatai nem lennének kötelezők eme kisebbségre nézve, míhelyt főtartott erdélyi ügyekre, erdélyi speciálításokra vonatkoznának. Az erdélyi egyházkerület statutumai számára az összes magyar reformált egyház törvényei irányában koordinált érvényt igényelni, annyi, mint: meghiusítani az egyesülést.

„A dolgoknak ily állásában, mint sem hogy az egész mű gyökerében megrontassék, kívánatos, hogy ha az erdélyi egyházkerület eddigi főtartásaihoz továbbra is ragaszkodnék, alkossa meg az uniót, bár csonkán, a királyhágón inneni négy superintendia Erdély nélkül. Nincs kétség benne, hogy az erdélyi valódi közvélemény, melyről a beavatottak azt állítják, hogy az uniót óhajtja, rövid

lag a kis szekrényeket egymásután, mutatott egyes tárgyakat s így szemléltetve, adott felvilágosításokat azokról.

Száritott növények, rovarok s többféle bonczani készítmények, emberi bőr, csontok, mumiák stb. vándoroltak a kis beteg ágyához, a madarak és állatok, melyeket vadászatokon ejtett el, mielőtt honyhába kerültek volna, előbb nekem lőnek megmutatva; s hogy mindezekhez valami világias mulatság is járuljon, nagynénem szerelmes történeteket s tündérregéket mesélt nekem. Felfogtam mindent s minden megfogamzott keblemben. Voltak olyan óráim, melyek alatt vidáman mulattam a láthatatlan lényvel; még most is tudok egy pár verset azok közül, melyeket akkor anyámnak tollába mondottam.

Gyakran ismételttem el atyámnak azt, a mit tőle tanultam. Nem egy könnyen vettem be akármelyik orvosságot is a nélkül, hogy meg ne kérdeztem volna, hol terem az, a miből ezt csinálták? milyen? hogy nevezik? De nagynénem elbeszélései sem valának falra hányva. Azt képzeltem, hogy fényesen felöltözve találkozom a legkedvesebb királyfiakkal, kik addig meg se pihenhetek, míg meg nem tudták, hogy ki az az ismeretlen szép? Egy más alkalommal egy kis bájos angyallal való kalandomat, a ki fehérbe öltözve, arany szárnyakkal, s forgolódtam körültem, anynyira kiszőttem, hogy képzelőtehetségem majdhogy előmbem varázsolá tárgyát

Egy év multával helyreállott egészségem, de a gyermekességből mi pajzanság sem maradt meg.

idő alatt a kormányzókat is arra az utra tolja, mely amaz ötödik egyházkerületet is be fogja hozni a reformatus országos egyház alkotmányának épületébe. A hely addig is főtartva marad a várva várt testvér számára.“

Ime, a czikk főbb vonásai, az egyházkerületünköt illető részletekben legnagyobb részt szó szerint idézve, nem akarva a tárgylagos polemia elől kitérni, sem a hiányos kivonatozás vádját magunkra venni nem kívánva.

A következő alkalommal majd részletezni fogjuk e sokban ferde állításokkal szemben a mi nézeteinket.

Stuart Mill a vallásról.

(Folytatás.)

Ki lévén ezzel a tárgynak ez oldala merítve, nem habozunk kimondani, hogy a vallás, mint az emberi törvények illetően kiegészítője, épen nem mutatja még igényeinek azt a részét, melyre a jobbak, nemesebbek legtöbb súlyt fektetnek. Mert ha a vallásnak a lélekkel szemben tett magasabb szolgálatait nélkülözhetnők, akkor könnyen kipótolható volna egy oly közönséges társadalmi műszer hiánya, minő a kárhozat rettegése. De a műveltebb lelkek nem is így értelmezik azt. Ők a vallásban a társadalmi

Nem tudtam többé a bábukkal játszani, hanem vágytam olyan teremtmények után, melyek szeretetemet viszonozták. A kutyák, macskák s madarak, melyeket atyám nagy számban tartott udvarában, nekem sok örömet okoztak, de mit nem adtam volna egy kis teremtményért, mely nagynénem egyik meséjében igen fontos szerepet játszott. Ez egy kis bárány volt, melyet egy paraszt leány az erdőben fogott s fölnevelt, de e kis állatba egy elátkozott királyfi volt elrejtőzve, a ki végre újból szép ifjává lett s az ő jóltevőjét saját kezével jutalmazta meg. Oh, mennyire szerettem volna egy ilyen kis báránykát szerezni.

De minthogy ilyent találni nem lehetett s körülöttem minden olyan természetesen folyt le, a reményem, hogy valaha ilyent szerezhetek, lassanként kezdett enyészni. Azonban vigasztalódtam oly könyvek olvasása által, melyek csodás eseményeket tartalmaztak. Mindenekfelett leginkább szerettem a német Herculest; az az ájtatos szerelmes történet teljesen illő volt kedélyemhez. Ha Valiskájának valami baja lett, pedig sokféle csodás dolog történt vele, előbb imádkozott, s csak azután ment segítségére. Még az imák is mind le voltak írva. Oh milyen jól esett az nekem! Ez által csak növekedett a láthatatlannal való viszonyom, a mit megmagyarázhatatlanul érezék; hisz egyszer mindenkorra nekem is Istent kellett meghittémül választanom.

A mint idővel nőttem, az ég tudja, mi mindent olvastam össze-vissza, de a legtöbb becsét a római Octáviának tulajdonítottam. Az első keresztyének üldöztetése, re-

morál alapját, tanát, habár nem is kényszereszközét vőlük fölfedezhetni; állítják, hogy csak a vallásból tanulhatjuk meg, mi a moral, ellenben a nem inspirált bölcselők legnagyobbjai is messze mögötte maradnak a keresztyén morál magasröptü szárnyalásának; s hogy az emberek is, általában, csak akkor fogadnak el egy erkölcsi rendszert magokra nézve kötelezőnek, ha azt Istentől eredendőnek hiszik.

Történelmi szempontból, meglehet, igazuk van ezeknek, mert bizonyára az emberiség fejlődésének egy alantibb phásisán ily mysticai felfogás nem csak hogy kedvezőleg hathatott, de általában szükséges is volt: de vajjon ebből következik-e, hogy az erkölcsi élet ilyen természetfölötti háttére, jelen fokozottabb viszonyaink között is alkalmasnak, sőt elkerülhetlennek bizonyuljon be? Vajjon az erkölcsi igazságok ömagokban ne bírnának-e már elegendő érv-erővel arra, hogy az emberi meggyőződéseket maguknak egyszer mindenkorra biztosítsák. Hiszen ha megengedjük is azt, hogy Krisztusnak az evangéliumokban lerakott egynemely erkölcsi alapelvei messze tulszárnyalják a paulismust például, s így csakugyan addig el nem ért magaslatra emelkednek (ámbar Marcus Antoninus meditatioi, melyekről nincs okunk hinni, hogy a keresztyénségből kölcsönöztek, sokban állíthatók azok mellé); de az is igaz, hogy immár annyira közkinceseivé lőnek az emberiségnek, hogy elveszithetlenné nek méltán volnának tarthatók még akkor is, ha már megtisztíttatnának ama mysticus elemektől, melyeknek prestigejével oddig hatottak. Ugyan minő magyarázatra szorulnának

gény alakjában, bennem a legnagyobb érdekeltséget keltették fel.

Ekkor anyám kezdett szemrehányásokat tenni, a folytonos olvasás miatt; atyám az ő kedvéért egy nap a könyvet kivette kezemből s másnap visszaadta. Ő belátta, hogy itt javítani nem lehet s csak azt kívánta, hogy a bibliát is ép ily szorgalmasan olvassam. E tekintetben sem volt szükségem ösztönzésre s a szent könyveket nagy figyelemmel olvastam. Azonkívül anyám gondoskodott arról, hogy haszontalan könyvek a kezembe ne jussanak s magam is félredobtam volna, ha valamely ártalmas olvasmány kezembe akad vala; mert az én király fiaim s király leányaim mind nagyon erényesek voltak, egyébiránt az emberi nem történetéről többet tudtam, mint a mennyit mások előtt mutattam s nagyobbára mindezt a bibliából merítettem. A kétes helyeket összehasonlítottam azon szavakkal s tárgyakkal, melyek előmbe ötlöttek, s minthogy nagy vala tudvágyam s a dolgok egybevetésére képzettséggel bírtam, szerencsésen a valót kifürkészttem.

Ha valamit hallottam volna a boszorkányokról, bizonyára a boszorkánysággal is meg kellett volna ismerkednem.

Csak anyámnak s e tudvágyamnak köszönhetem, hogy a könyvek iránt való nagy előszeretetem mellett, főzni is tanultam, de volt is ám mit nézni rajta. Ha egy tyukot vagy malacot felvághattam, rám nézve az ünnep volt. Atyámhoz vivém az állati belső részeket s ő úgy érteke-

ma már azon dicső elvek; az új parancs*): „Szeressétek egymást!“ az igazság, hogy azok legnagyobbak, kik szolgálának, s nem a kiket szolgálának; a könyörülő samaritanusban rejlő moral; e szavak: a ki közöttetek bün nélkül való, az vesse rá az első követ; a tanács, hogy úgy cselekedjünk, a mint kívánjuk hogy mások is cselekedjenek velünk, s más hasonló erkölcsi tanok, melyek bizonyos költői nagyítások, s oly maximák kíséretében, melyeknek tulajdonképeni czéljuk nehezen határozható meg, a názárethi Jézus hiteles beszédeiben föllehetők. Másfelől azonban tényleges baj is származhatik a moral sarkelvei természetfölötti eredetének hangsúlyozásából. Tudniillik az, hogy mint egészben szentesítettek, elvonatnak a discussio és a kritika elől, s ennek következtében a netaláni hamis tételek is, vagy a melyek az emberi viszonyok alapos változásával alkalmazhatatlannokká váltak (s ilyenekre nem egy példa van a keresztyén erkölcsstanban): ép oly kötelezőleg proclamáltatnak, mint a legállandóbb, legtisztább tanok. A hol a moral természetfölötti eredetéhez nem engedik hogy szó férjen, ott az kikerülhetetlenül stereotyppá válik, mint ezt a mohamedanok Koránja is tanusítja.

Látjuk ebből, hogy a természetfölöttinek hite, bármilyen nagy szolgálatokat is tett volt az emberiségnek, fejlődése egy alantasabb stadiumán: ma már nem tekinthető

*) Hogy azonban nem új, azt mindenki tudja; mert már Mózes 5 ik könyvében áll, hogy: „Szeresd felebarátodat, mint te magadat!“ S hogy épen ott áll, az csakugyan meglepő.

zett nekem azokról, mint egy fiatal deákkal, s gyakran egész bensőséggel elvétett fiának nevezett.

Betöltöttem a tizenkettődik évet. Tanultam francziául, táncolni s rajzolni s a rendes vallásos oktatásban részesültem. Ez utóbbi alatt támadtak bennem némely érzelmek s gondolatok, de nem olyanok, melyek az én állapotomra vonatkoztak volna. Örömet hallgattam Istenről s büszke is voltam arra, hogy jobban tudtam beszélni róla, mint kortársaim, egész hévvel olvastam olyan könyveket, melyek képessé tevenek, hogy a vallásról csevegjek, de soha sem jutott eszembe annak fontolgatása, mint állok e tekintetben, hogy a lelki világom olyan e, mely hasonlít egy tükörhez, melyről az örök nap visszasugározhat; ezt már egyszer mindenkorra feltételeztem magamról.

A francziát nagy vágygyal tanultam. Nyelvmesterem derék férfi volt. Nem tartozott azok közé, kik könnyelműen csak a gyakorlatra szoritkoznak, vagy csak a száraz nyelvtan tanítást üzik; neki ismeretei voltak s világot látott. A nyelvtanításon kívül az én tudvágyamat sokképen elégitette ki. Anyira szerettem őt, hogy szívem dobogott, valahányszor vártam. A rajzolás nekem nem tetszett neheznek s többre is vittem volna, ha mesteremnek nemcsak keze s gyakorlottsága, hanem tehetsége s tudománya is lett volna.

A tánchoz kezdetben nagyon kevés kedvem volt; testi szervezetemről fogva, felette érzékeny voltam és csak testvéreim körében tanultam. De mihelyt táncmesterünk

nélkülözhetlennék arra nézve, hogy megtudjuk, mi helyes vagy nem, a társadalmi moral álláspontjáról, vagy hogy ennek megismerése után motivumokat adjon a jó megtételére, s a rossz kerülésére. Ily hit socialis czélokra nem szükséges, legalább azon másodrendű szempontból nem, a melyben e czélok az emberi egyén jellemétől elkülönülten tűnnek föl. Hátramarad azonban a kérdés, hogy mennyire igényelhető social czélokra egy magasabb szempontból? Ha a természetfölötti hite az egyes jellemek tökéletesítésére szolgál, akkor szükségkép a socialis viszonyokat is tökélesíti, természetesen nem ama vulgaris értelmében a szónak, mely e hitet a tömeg szemében az erkölcsiség legnagyobb támaszává avatja.

És itt, bonczolás alá véve az emberi természetnek szükségleteit, hajlamait, a vallás szempontjából, Stuart Mill legelőször is kinyilatkoztatja, hogy ama régi közmondást, mely szerint: „*Primus in orbe deos fecit timor*“, igaztalannak tartja, s a vallás eredetét általában tisztességesebb forrásokra hiszi visszavezetendőnek. Felfogása szerint az istenhívésnek általános volta, észszerű módon a kedély ama spontán irányának tulajdonítandó, melynélfogva az a természeti tárgyakat és jelenségeket hasonló étellel és akarral véli felruházottaknak, mint ő maga; ez volt az első plausibilis elmélet, melyben a tárgyakat kétségenkívül élőknek képzeltek, mint azt még ma is látjuk az afrikai fetis-imádknál. De csakhamar abszurdnak tűnt föl, hogy e felsőbb régióba helyezett dolgok nem tudták vagy nem akarták azt tenni, a mit az ember; például beszélni, s így közeli lépés

úgy tunkra adá azon tervét, mely szerint szándéka összes fiés leánytanítványai számára bált rendezni, a táncgyakorlatokhoz is megjött a kedvem.

A sok fiu s leány közt kitűnt az udvarnagynak két fia; az ifjabbik velem egykorú s a másik 2 évvel idősb nálam, oly szépek valának, minőket közelismerés szerint gyermekekben még nem láttak.

Mihelyt megláttam én is őket, az egész csapatból nekem más nem létezett. Abban a pillanatban gondosan tánczoltam s óhajtottam szépen tánczolni. Hogy történt, hogy a két fiu is épen engem tüntetett ki az egész társaságban? Elég az hozzá, az első órában a legjobb barátokká váltunk s a kis mulatságnak bevégezte előtt megállapítottuk, hogy legközelebről hol találkozunk újból. Oh mily örömet szerzett az nekem! De mennyire el valék ragadtatva, midőn másnap mindketten csinos virágcsokrok kíséretében, izlettelmes névjegyeiken hogy létem felől tudakozódának. Soha sem éreztem azt, mit ekkor éreztem. Szivélyesség szivélyességgel s levélke levélkével lön viszonzozval. Templom, sétatér, találkozási helyekké váltak; a mi fiatal is merőseink meghívtak magukhoz, mi azonban annyira szemesek voltunk, hogy ebből az egész dologból csak annyit tártunk a szülők elébe, a mennyit ép jónak láttunk.

(Folytatás következik.)

volt innen azt tenni föl, hogy e tárgyak csak egy láthatatlan natalom eszközei, élettelen teremtményei. S csak most lépett elő a félelem is, hathatos támogatásával a vallásos hitnek a kétely ellen.

A mi a vallásnak további fennmaradását kiválóan biztosítja az emberi kedélyben, jól jegyzi meg Stuart Mill, az az emberi tudás szűk köre volt, szemben tudvágyának háttartalanságával. Létünk titokba burkolt; tapasztalataink párányisága piczinyke sziget a végtelen tenger közepette, mely végtelenségével s ismeretlen voltával érzéseinket hódolattal tölti be, s képzelünket sarkalja; ugyane processust figyelheti meg a szemlélődő lélek gyarlóságának az idő végtelenségéhez való vonatkozásában is. Mult és jövő egyaránt el van lepelve előttünk, sem eredetét, sem rendeltetését semminek nem tudjuk. Pedig ki ne vágyne bármi keveset is megtudni ama titokteljes régióból, a melybe a legkisebb pillantás is döntő világot vethet helyzetünk sűrű homályára. Minthogy azonban ide csak képzelünkkel, inconcludens eredetű, látszólagos analogiákkal hatolhatunk be, tehát a phantasia szabad útat nyer e tátongó úrt önmagával homogén, magasztos és főlemelő, vagy alszerű és közönséges képzetekkel töltenie be.

Ime a vallás és költészet lényegi azonossága; mindkettő lényünk egyazon iránya felé fordul, egyazon szükségletünket elégíti ki, idealis voltunk szükségleteit, melyek az élet prózájában megoldatlanul maradnak. A különbség a kettő közt csak az, hogy a vallás egyszersmind a vágyat is felöleli, megtudni, ha vajjon e szükségleteinknek nem fog-e egy más világ valóságban megfelelni, s így az érzékfölötti poesiséhez egy positiv hit és várakozás is járul. Istenbe vagy Istenekbe és jövő életbe vetett hit egy üres vázson, melyre minden lélek, idealis képességéhez mérten, oly vázlatokat vet, a minőket fölhalálni vagy lemásolni ereje csak engedi. Ama jövő életben mindenki azt a jót reméli fölkelhetni, a mely e földön tőle megtagadva volt, s mindaddig, míg az élet törekvéseinket kielégíteni elégtelennek bizonyul, míg magasbra törő gerjedelmek ki nem hálnak, míg az élet szenvedéseket fog számunkra teremni: szükségünk leend a vigaszra is, melyet az önzőnek a remény, a gyöngéd lelkűeknek pedig Isten szeretete nyújt.

Elvitázhatlan az ügyesség, melylyel itt Mill Stuart a vallásbölcselek nagy salto mortaleját, t. i. a vallásos hit tarthatatlannak bizonyult real-érvényűségét objectiv térről a subjectum köré vonni be, megteszi. A vallás becse azonban, mint a személyes megnyugvás s emelkedett érzések forrásáé, érintetlenül marad fenn. Csupán azon kérdésre várnunk még feleletet, hogy vajjon ez eredmények nem volnának-e megközelíthetők a nélkül is, hogy ezért szükséges lenne a mi világunk határain túllépni, s hogy vajjon földi létünk idealizálását nem eszközölhetnők-e egy oly poezis, vagy a mi ugyanazt teszi, vallás alapján, mely a láthatatlan hívése nélkül is nem kevésbbé lenne képes érzelmeinket föl-emelni, s a nevelés hasonló támogatása mellett viszonyainkat nemesíteni? Itt térünk rá Stuart Mill humanisticus elméleteire.

Könnyen adhatnók a föltett kérdésre azt a feleletet, hogy éltünk jelentéktelen parányisága s rövid tartama mellett, ama nagy és főséges érzelmeknek ily kis sphaerához való alkalmazása legfőlebb ez epicureicus életfelfogás alapján létesülhetne: „Együnk, igyunk, holnap ugy is meghalunk!” Azonban ne feledjük, hogy az epicureismus elvei alapjukban egészségesek s magasb dolgokra is alkalmazhatók mint evés és ivás. A jelen becénének átértése, határozatlanba kalandozó vágyaknak okos megkötése, gyümölcsöző fölhasználása a futó időnek: mindezek felette bölcs maximák, s a „carpe diem” tana észszerű és jogosult következtetés az élet rövidségéből. Csak az nem következik ebből, hogy ment az élet rövid, tehát azon tuleső dolgokra nem kötelességünk kiterjeszkedni, s hogy általában ne táplálhatnánk érdeket, még pedig magas érdeket oly dolgok iránt, melyeket magunk nem élvezhetünk. Mert ha rövid is egyesek élete, de nem az emberiségé, melynek bizonytalan tarta-
gyakorlatilag, bona fide, határtalannak vehető fel, s egyszersmind nagy foku fejlődőképességének is tekintetbevételével nagy tért nyit a képzelem és rokonszeny önzéstelen munkássága előtt. Pedig nem is csak a kimagaslóbb képzettségükre áll az, hogy érzelmeiket ugyanazonosíthatják az emberiség életével, mert hiszen volt eset, hogy még csekélyebb jelentőségű dolgok is egész tömegeket s egymásra következő nemzedékeket oly lelkesedéssel töltöttek be, hogy tulnyomó befolyásuk által az egész életnek különös színezetet tudtak kölcsönözni. Róma ép olyan vallás volt az egyébiránt önző római nép előtt, mint Jehovah a zsidók előtt, s csupán csak tiszta gyakorlatiasságuk erejével bizonyos erkölcsi nagyságot voltak képesek meritni ez eszméből magoknak, melyről a történelem lapjai fényesen tanuskodnak.

Tudva azt, hogy kedvező viszonyok közt minő hévre gyulasztható a hazaszeretet érzése, nincs okunk kétkedni abban, hogy megfelelő nevelési rendszer mellett ama nagy honnak, a világnak, szeretete is, mint kötelmi elv és mint nagy érzések forrása, hasonló intenzitásra fejleszthető ki, Cicero munkája „de officiis” e tekintetben sok meggyőzőt tartalmaz. Nem állíthatjuk, hogy e hirneves műben felállított erkölcsi mórv valami magas volna, sőt sok részben lazának volna nevezhető s capitulatiokat enged meg a lelkiismerettel szemben. De a haza iránti kötelességekben Cicero nem ismer compromissumot. Pillanatig sem jut eszébe, hogy valaki, ha erényességre legkisebb igényt is tart, vonakodhatnék éltét, hirnevét, családját s mindent, mi előtte drága, áldozatul hozni a hazáért. S lám, egy ily solid hazafiasság vezéreszméi sértetlenül volnának áttehetők az embernek, mint világpolgárnak, teendőire is, a nélkül, hogy szüksége volna a jutalom reményének táplálására. Egyetlen jutalom, egyszersmind vigasz a szenvedésben, s támasz a gyöngeség óráiban, problematicus hypothesis helyett ama tudat volna, hogy azoknak helyeslésével találkozzunk, kiket becsülünk, s ideális értelemben mindazokéval, kiket, legyenek bár élők, vagy halottak, csodálunk és tisztelünk. Mert a gondolat, hogy meghalt szülők vagy barát-

aink viseletünket méltányolták volna, vagy hogy egy Sokrates, Washington, Krisztus, velünk rokonszenvennének abban, hogy helyeinket ugy igyekezzünk betölteni, mint egykor ők tették, nem kevésbbé volna ösztönző ez értelemben véghezviendő tetteinkre, mint élő embertársaink szeretete s osztatlan becsülése. Ezt az egész érzéskört csupán „erkölcsiség”-nek nevezni igen szűkkörű megjelölés. Igazi vallás ez, azon értelemben, melyben a szó alatt benső gerjedelmeknek s vágyainknak erős, concentrált irányozását értjük, egy elismert magas tökélyü ideális tárgy felé, mely önző vágyaink minden tárgyának joggal áll felette. S e föltételeket tölti be a humanitás vallása ép úgy, és ép oly értelemben, mint a természetfölötti vallások manifestationnak legjobbjai, sőt még tán jobban, ha figyelembe vesszük a következő előnyeit, hogy:

Először is önzetlen. Eszmét és érzést saját énkéből fejleszt ki s önezel, nem pedig egyéni érdek felé irányozza, holott azon vallások, melyek a jövő életre vonatkozó ígéretek és fenyegetésekkel táplálkoznak, épen az ellenkezőt teszik. Lekötik a gondolatot az individuum önös céljaihoz s kísértetbe hozzák azokat, mások iránti kötelességeiket ugy tekinteni, mint főleg személyes lelki üdvök biztosítására szolgáló eszközöket, mi által nagyban hátráltatják az erkölcsi tökély nagy végcéljának elérését. Hogy maga Krisztus is az evangéliumokban a menyei jutalom kecsegtető képével serkent az embertársak iránti szeretetre, az csak jobb eszközök momentan hiánya mellett szól, de erkölcsösségre törekvés, egy várandó jutalom reményében, az erénybeli üzérkedéshez hasonlít.

Másodszor: nagy hibája a régi vallásoknak, hogy minden erkölcsi lehetőségük, a szellemi képességekben bizonyos merevséget, sőt positiv fonákságot tesz nélkülözhetlenné. Képtelenség föltenni, hogy valaki, ha gondolkodáshoz szokva van s kutató szellemét nem akarja sophismákkal tompítani el, habozás nélkül tulajdonitson továbbra is absolut tökélyt egy oly ügyetlenül csinált s szeszélyesen kormányzott teremtes okozójának, minő a mi plánétánk s lakói. Ily lény imádata csak a természetes érzék jelentékeny meghamisítása mellett lehetséges vagy nem származik tiszta indokból. Igaz ugyan, hogy különösen a keresztyén vallásban az imádás tárgya nem csupán a természet, de egyszersmind a kijelentés istene is, s e kijelentés lényege jelentékenyen modificálja s talán jobbitja is a vallás erkölcsi befolyásait. Így például, a hegyi beszéd szerzője sokkal jóakaróbb lény, mint a természet okozója; fájdalom azonban, a keresztyén hit vallója kényszerül fölvenni, hogy mindkét lény ugyanegy. Ez őt zavarba hozza, s még jó szerencse, ha az ellenmondásból csak annyi erkölcsi kárral bonyolódik ki, hogy kísérletet sem tesz a dolog kiegyenlítésére, hanem beismeri, hogy a gondviselés céljai titokteljesek, hogy az ő utai nem a miénk, hogy az ő jósága és igazságossága, általunk föl nem fogható s gyakorolható jószág és igazságosság. De a ki már így érez, annak imádata

őbbé nem az erkölcsi tökélynek hozott tartozó hódolat, hanem csak meghajlás egy gygasi erő előtt, a hatalom tisztelete.

Böhm Sándor.

(Folytatása következik.)

Adalékok a budai zsinat történetéhez.

Közli: Sz. D.

1791-ik Esztendő Sept 12-ik és következő napjain Budán tartatott Synodus Praeeliminariának, kezdetének és folytatásának valóságos leírása.

(Folytatás.)

A mikor a Papság az Uraknak igyekezete ellen t. Vétsei Sigmund Uram által, nevezetesen 3 Superintendensek megegyezésével, mondott ilyen dictiot: Nem egyszer forgott fenn köztünk azon kérdés: Az Egyházi fenyték kire tartozik: a Halgatokra-e, vagy a Praedikatori rendre? az mondatott mindenikre: Ugy vagy, ha az széles értelemben, és annak gyakorlásába vesszük, kétség kívül tartozik az Ekklesiára is, t. i. a Presbyteriumra, és e tekintetben helyesen mondódik: Kár a dologról az elmék megindítására kérdést tenni. De az a kérdés: eredet szerint, és kiváltképpen kire tartozik az Egyházi fenyték, és annak gyakorlása? kétség kívül arra, a kinek adta azt a Jézus, ki a maga Ekklesiáját legjobban tudja igazgatni; nem vitatom most tehát Symbolicus és Theologicus könyveink kinek adják az Ekklesiai fenytéket, eredet szerint, és kiváltképpen, mert tudjuk minémü méltóságot tulajdonitunk mi ezen könyveknek, hanem azt lássuk, kinek adja az Ekklesia Feje eredet szerint és kiváltképpen az Ekklesiai fenytéket? Erre Sokan említik ama Sz. Írásbéli helyett Mat. 18. 15. sat. De itt nem Ekklesiai közönséges fenytékről, és botránkozató bűnökről, hanem Személybéli boszszantásról (privata injuria) szól és csak kettőjük- legalább kevesek előtt esett bűnökről van szó; megtetszik e szókból: ha vétkezik te ellened; nem közönségesen, hanem te ellened. Megtetszik a Processus formájából, melyet parantsol a Jézus: Győzd meg őtet te közötted és ő közöttte négy szem közt, végre a Gyülekezetre vitetvén az ügy mond még a Gyülekezetnek. Megtanít tehát az a Sz. Írásbéli hely arra, kinek kell gyakorolni az Egyházi fenytéket az az minden helybéli Gyülekezet Presbyteriumának, de nem igazít el az a fel tett kérdésben, hogy eredet szerint és kiváltképpen kire tartozik az Egyházi Fenyték. Más Sz. Írásbéli helyet kell tehát keresnünk; ez van Mat. 16, 19. Mondá Jézus Péternek: tenéked adom a menyországnak kultsait etc. A kultsokon értetik az Igének predikátatása és az Egyházi fenyték, mely bővebben ekképpen iratik le: valamit meg kötendesz a földön etc. megkötni, és megoldani először annyit tészen, mint valakit, valami tselekedettől és dologtól el tiltani, vagy arra szabadítani; másodsor valakit bűnei alól fel oldani, vagy azokban hagyni. Így világosítja ezt Já n. 20. 23: Valakinek meg bostájátok bű-

neiket sat. Azért a már a dolog: ezen Egyházi fenytéknek jussát, és gyakorlását azoknak adta a Jézus, a kiknek adta az Ige predikátatását, mert először mondotta Péternek: te Péter vagy, ezen Kö sziklán sat. és tenéked adom a menyországnak kultsait, akkor egyszersmind adta az Ige predikátatását nem tsak különösen Péternek, hanem a több Tanítványoknak is, sőt minden ő helyekbe következő Tanítóknak, mert Mat. 18. 10. utánna tészi mondom nektek, ha kettő közzületek egy akaraton léssen etc. etc. Valakika Jézus nevében vagyis az ő Tudománya szerint és parantsolatja szerint egy akarattal hirdetik az Igét és gyakorolják a Fenytéket, megsegíti azokat a Mennyei Atya.

Azon természete vagyon tehát az Egyházi fenytéknek, a melly az Ige predikátatásának, vagy világosabban: arra néz eredet szerint, és kiváltképpen az Egyházi fenyték, a kire az Ige predikátatása. Igen, mert a Jézus ezeket egybekötötte és egyszersmind adta az Apostoloknak és az ő követőiknek.

A dolog természete is azt kívánja, mert az Ige a Si-normérték, mely szerint kell élni; az Egyházi fenyték annak executioja, a mit az Ige parantsol és tanít; annak kell tehát a Consequentiákat alkalmaztatni, a ki igazgatja a praemissákat. Az Egyházi fenytéknek igazgató részére elhallgatván azon Egyházi Szolgák nevezetét, és kvalitásait, a melyek azt felteszik, emlitem tsak Tim. 3. 4—5 a Püspök az ő házát jól igazgatva, ki az ő házába nem tud előljárni, mi módon etc.

Nem tsak tartozik hát az igazgatás az Egyházi Szolgákra, sőt ha arra nem alkalmazok, Egyházi Szolgák sem lehetnek. De az Egyházi fenytéknek fő része a bűnök alól való fel oldozás. A hullgatók ezt a bűnök alól való feloldozást nem tulajdonithatják magoknak, nem tulajdonithatják hát magoknak az Egyházi fenytéknek egyéb gyakorlását eredet szerint és kiváltképpen. A Praesbyterium a Predikatoroknak segítségül van az Egyházi fenyték gyakorlásában, a Jézus rendelése és a dolog természete szerint, de ha a Predikator nélkül, vagy e felett tulajdonítja azt magának, félő, hogy azt veszi magának, a mi néki nem adatott.

Mit mondunk tehát? vesszsen el közülünk a veszedelmes Hierarchiának még nevezete is, enyészsen el elméinkből a praecedentiának leg kissebb kívánása is, és foglalja el szívünket ez a Szent félelem, és rettegés, mellyel tartozunk viseltetni az Ekklesia ditsőséges Fejének rendeléseit iránt.

A mit kire bizott a Jézus, azt másnak ne engedje, különben hűségtelen lesz; a mit kire nem bizott, magára ne ruházza, különben a felett böltselkedik, a mi megtiltatott, és magát olyanokba avatja, a melyeket nem látott. Nem alkalmazatos az Ekklesiába valamire, a ki magát annak tartja, hanem a ki a Jézustól Hivatal és Rendelés szerint azzá tétetik. Mint az emberi alkotmányoknak fenn tartásában a Lélek és a test egygyütt munkálkodnak: úgy munkálkodjanak az Ekklesia fen tartásába a Predikatorok, és Hallgatók.

Sit commune Praesidium, sed in Dogmaticis, Ritualibus, et in Disciplina primas teneant Praedicatores Verbi; in Oeconomicis et Matrimonialibus mere civilibus auditores sicuti Animae, et Corporis sunt quaedam primae actiones in homine. Mi tehát Predikátorok a Dogmákban, Ritualékban, Disciplinában való elsőbb kötelességünket hogy másnak engedhessük, arra magunkat nem vehetjük, nemzetünknek Idegenek előtt való gyalázatjára, hanem ha kéntelen, és hogy ezen tsekély Apológiánk improcollaltassék, alázatosan kívánjuk,

Ezeknek elmondások után mind egyetemben rátámadtak a Secularisok az Oratorra, és azt Heterodoxiával, Confessionk ellen való Tudománynyal vádolták, és maga privatus lévén Communi Ecclesiasticorum Nomine, hogy bé adni mérte, kárhóztatták. Megkérdeék a Papságot, hogy akaratjával volna e az mondatva? és noha a mint vallotta maga nékem is, három Superintendens Urak, és a maga Seniora, s több Predikátorok előtt el olvasta, és mind helybe hagyták mindazonáltal nem hogy szollott volna mellette egy is hanem némelylek állították, hírek nélkül lettnék lenni a dolgot. Sokáig ezen nagy Sinat lévén, végre felállá Tiszt. Szöke Ferentz Uram, azt állítván, hogy a Disciplina köz a Néppel, és az Urakkal, és nekünk egyéb főbb Tisztünk nintsen az egy Absolutionál, és akkor meg tsendesedének.

Continuáltatván a Deputatio munkája nagy zugás esett a többek között azon, hogy a Synodusba a Praeses Secularis légyen, azt kívánván mind a Papság, hogy a Conventio szerént az is közös légyen. Maga Mélt. Praeses Ur is ezt hagyván inkább helyben, ámbár Francia Országban*) s másutt is, Secularis légyen sat. De a midőn sokáig való tusakodások lettek volna mind két részről, végre Tormási Uram, a Püspökök és körülötte lévő Papok nevében, által adta a Secularis Uraknak a Praesességet örökösen, és azt meg köszönték szóval és fő hajtással.

Sok aprolékosokat elhagyván, nevezetes disputatio volt azon a Praeses, az Urak s a Papság között: An Oidium implacabile sit iusta causa divortii? a Praeses tagadta és minden módon megakadályoztatni kívánta, főképpen ezen az okon, hogy ugy vége hossza nem léssen az elválásnak.

Ellenkező értelemben volt az egész Synodus és hosszas vetélkedés után csak meg is állították ezen az okon, hogy ha méltó ok az elválásra a paráznság, a malitiosa desertio, és a Házások életére való törekedés, sokkal inkább a meggyőzhetetlen harag, és gyűlölség, a mellybe a többek is mind concurrálnak.

A Praeses Ur még ekkor sem hagyta magát meggyőzettetni, állítván, hogy a többeknek van a Szent Írásban fundamentoma, mert az egyikről Idvezítő Urunk, a másiktól szól Sz. Pál, de ennek nintsen és véghetetlen Confusiokra

*) A Reformatusoknak Francia Országba 29 nemzeti Sinatok volt és mindenikbe Praesest volt a Praedicator.

adódik alkalmatosság; más Nemzetek*) előtt is is magunkat gyalázatra kiteszszük.

De aztán Tiszt. Tormási Uram megmutatta, hogy ha nints is ez világosan a Szent Írásban, de nem ellenkezik azzal és annak fundamentoma vagy az okosságban, a Természetnek Törvényében, mely meg nem engedi, hogy veszedelemre tétessék ki a Házás társ, a Sz. Írás pedig nem tanít az okosság ellen és akkor concludáltaték.

Ezután forgott kérdésben, hogy a ki elválasztatik, botsátassék-e újabb Házasságra vagy sem? ha nem botsátatik, mellyik? egyike vagy mind a kettő? A Praeses Ur azon volt, hogy a pars laesa igen is, de a másik fél ne botsátassék. Vóltak véle egy értelemben némelylek, de a pluritas votorum csak azt mondá: egyik veszedelemből másikba ejteni s paráznságra neki alkalmatosságot adni nem illő és azért, hogy egyikkel rosszszúl élt, élhet jól másikkal. és így ez is concludáltatott.

De Gradibus is sok szó vólt, azon igyekezővén a Praeses Ur, hogy most arra nem érkezünk, hogy azok meg határozassanak, hanem hagyattassék más időre, addig pedig tartsa magát mindenki más Nemzeteknek szokásához, és ebben útasított nevezetesen Böhmerre. De ez nem tetszett senkinek és nevezetesen Tiszt. Szöke Ferentz Uram meg mütatta, hogy Böhmer, vagy más is, nem lehet egyenesen Sinormórték, mert Kigyelme olvasta és a maga szükségeire a mit benne látott ki is jegyzette, de úgy vette, hogy már Böhmernek az Unokája mind az nagy Attyától, mind az Attyától különböz, és így nints itt is semmi bizonyosság, azért hát rendeltetett Deputatio.

Jelentette azt is, hogy mivel a Deputatio munkájából kimaradott, szükséges volna azt is meg határozni, kik légyenek a törvényes Gyermekek, kik nem? mert ettől függ egész Familliáknak boldogsága, ez helybe hagyatott, hogy dolgozná ki a Deputatio Comittáltatott.

Igy a Deputatio munkája mind felolvasatott és sokakba meg igazítatott, és hogy osztán Canonokba tsináltassanak, meghatározatott, melyre újabb Deputatio rendeltetett, a melybe Fő vólt Domokos Lajos Ur, és ezek osztán 10 órakor el kezdették olvasatni és ment a Gyűlés szinte délután 4 óráig, a mikor osztán 4 exemplum lévén készen, azok az első oldalon a Papság, a másikon pedig a Secularisok által Subscribáltattak.

A mig a Supercriptio folyt, az alatt Thessedik Sámuel, szarvasi lutheránus Predicatornak valami könyvetskője: De Agricultura, felolvasatott, melynek egy nevezetes kívánsága, mint másoktól értettem, a vala, hogy Hétköznapokon a Halgatók ne járjanak Templomba, vagy Isteni tiszteletre ne köteleztessenek, hanem az ő könyvének olvasását hallgassák de a mellybe meg egyezőket nem talált, hanem a könyv pro revisione, kinek kinek nem tudom, kiadatott.

A Subscriptio véghez menvén, feltette a Praeses Ur, hogy már ezeket pro confirmatione Ó Felségének be kellene

*) A Lengyelek közt még a RCatholikusok is választanak ezen az okon. Tiszt. Esperest Fazakas István Ur jegyzősei.

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 50-ik számához.

arra rendelendő Személyek által mutatni, mely végre rendeltettek maga a Praeses Ur és Ifj. Rádai Gedeon, ha pedig ezek nem mehetnének, más két rendbeliek, de nem tudom nevöket. A Papi Rend közül TT. Kármán József, és Szőke Ferentz Urak. A Palatinushoz s Consiliumhoz sat. Mélt. Pogány Lajos, T. Kármán József.

A Mélt. Praeses Ur egy gyönyörűséges Magyar Oratot mondott e mostani időknek boldogságáról, a Királynak különös Kegyelemességéről, a Kir. Commissariusnak Kegyeségét meg ditsérte, maga hibájáról engedelmet kért, a Synodus szivességébe magát ajánlotta.

Annak utánna a Kir. Commissarius egy két szóval elbucszott. Ezek után Fő Tiszt. Superintendens Halász József Uram egy könyörgéssel a Sinatot berekesztette, és ennek elvégzésével ki ki eloszlott a maga Sátorában és ki ki vagy indult, vagy a menetelről gondolkodott.

Az izlam és a keresztyénség.

(A Főv. Lapokból.)

A háboru, mely most az orosz és török közt szünetel, alkalmasint végküzdeme az izlam és a keresztyénség közt ezerkétszáz év óta dúló harcoknak. Mostantól fogva az angol és orosz közt az lesz a vita tárgya: hogy a kelet nagyobb részén eddigelé uralkodott ozmanokat, az izlamnak az arabok letünése óta előharczosait, zászlóvivőit melyik vegye gyámsága alá? Az angol, kinek Hindosztánban kétszáz millió többnyire brahman és buddhista alattosa között negyven millió mohamedánja van, hivatottabb a különféle nyelvű és vallásu népek közti különbözet kiegyenlítésére és rajtok való uralkodásra, mint az orosz, ki absolut hajlamánál fogva ellennézetet nem tűrs noha mintegy három millió, vagy már most az ötvenezer négyszög mértföldnyi területű Turkesztán meghódításával tizmillió mohamedánja neki is van: Ázsia s az izlam fölötti védelmet magának követeli.

A tizenegyedik században Turkesztánból két hódító had indult ki: egyik Mahmud alatt Kasmir felé, a másik Alp-Arszlan alatt Kis-Ázsia és Syria felé. A tizenötödik század elején ugyaninnen mindakét irányban Tamerlán (a sánta Timur) e hódítást megújítja, saját törzsrokonai az ozmanok fölött is, kik már ekkor Európában a Balkán-félszigeten szilárdul megveték lábukat. A tizenhatodik század első felében Baber, Kasmirból, a Ganges völgyén terjeszti ki a nagy mogul birodalmat, míg az ozmanok Konstantinápolyból Egyiptomot és Magyarország nagy részét hódíták meg. Az orosz jelenleg Turkesztán ura, míg egyfelől Örményország meghódításával készül Kis-Ázsiába hatolni s a fekete tenger mellékét birtokába keríteni, másfelől nemcsak a Hindu-Kasrol pislog Kasmir és a nagy mogul egykori birodalma felé, de már Persist és Afghanisztánt, Ázsia még független államaait is megnyeri mesz-

szeható terveinek, melyek ez államoknak is elébb-utóbb angol, akár orosz részről leendő bukását fogják okozni.

Az ozmanok európai hatalma, mint tudjuk, a tizenhetedik század második felében állott tetőpontján. Magyarországon végvárai: Kanizsa, Érsekújvár, Eger, Várad, Lengyelország felől Chocym és Bender, a fekete és azóvi tenger melléke köröskörül a szultánnak adózó tartománya, az erdélyi fejedelem, az oláh és moldvai vajdák is a szultánnak vazalljai voltak. Tököli Imre a német császár által elnyomott magyar protestansok vezére, 1683-ban a dicsvágó Kara Mustafa török nagyvezírt rábirta, hogy közös erővel Bécszet ostrom alá vegyék s Szobieszki János lengyel király gyors segélye nélkül, a török alkalmasint föl is tüzte volna a fél holdat a szent István tornyára. E példán a német fejedelmek vérszemet kaptak; (nem mint 1529-ben, Bécsnek első ostromakor, midőn a vallásviszály tartóztatá őket) s fegyvert ragadtak és hadaikat a császáréval s a magyarokéval egyesítve, Budát és vele Magyar- és Erdélyországot a török másfél századig tartott hatalma alól fölmentették.

Miénk az érdem, hogy a keresztyén Európát az izlam és ozman hatalom ellen, noha saját pusztulásunkkal, megvédtük, a németeké pedig, hogy a háromszáz év óta le nem győzött, sőt mindig diadalmasan előnyomuló török hadat megtörték és tőlük Magyarországot elfoglalván, őket tetemesen meggyöngítették. E segélyben egyébiránt a németek azt a kölcsönt fizették vissza a magyaroknak, melylyel Arnulf tartozott Árpádnak, Habsburgi Rudolf pedig Kun László királynak, hogy őket a szláv túlhatalom ellen hathatósan megvédelmezték.

Valamint a magyar nemzet másfélszáz évig ingadozott a török és német, úgy fog ingadozni mostantól fogva a török is a muszka és angol szövetség Scylla-Charybdise közt. És a mint abban az időkbén a magyar protestansok a mohamedán törökre egy- és másfelől a magyar katholicusok a római német császárra támaszkodtak: a keleti szertartásu keresztyének is akként fognak az oroszra, a török mohamedánok ellenben az angolokra, (a bosnyák mohamedanok Ausztria-Magyarországra) támaszkodni.

A keresztyén magyar nemzet az ozmanoktól kapott seibeiből, Ausztriával kötött szövetségben, úgy a hogy kiépült; de a mohamedán ozmán nemzet az őt környező ellenséges keresztyén szláv és görög nemzetiség közt fönn bírja-e magát tartani? ez az idő nagy kérdése. Az orosz most a bolgárt készíti a szerepre, hogy az európai birtokrésznek, melyet a san-stefanoi békében még az ozmán kézben hagyni jónak látott, emez ő növendéke (a bolgár) vessen véget, míg ő maga tán néhány év mulva már Kis-Ázsiában ugyanazon az úton tör előre, melyen századok előtt Alp-Arszlán törökjei törekedtek a konstantinápolyi császárok birodalmának megdöntésére. Az időközöket Európának, kivált az angolnak, sakkhuzásai, késleltető kísérletei fogják kitölteni.

Vannak, kik azt hiszik, hogy az oroszok erőszakos beavatkozása nélkül a török birodalom még nagy ideig fönarthatta volna magát. Én — bármennyire rokonszenvezem is a vitéz török nemzettel — ezt nem tudom hinni. Miután a világ szabadelvű áramlata Európában a születési és vallási kiváltságokat és kasztokat immár nagy részt megszüntette, lehetetlen, hogy a Balkán-félszigetén a számban megfogyott mohamedanok és ozmánok fölött többségben levő s eddig rabszolgaságban sinlő keresztyének előbb-utóbb magoktól is öntudatra ne ébredtek volna.

Midhát pasa, az európai közvélemény nyomása alatt, rögtönzött ugyan valami alkotmány- és országgyűlés formát, de az izlam szelleme, a mozlimek fölsége és kiváltsága a más hitfelekezetiek fölött, a padisahnak a birodalom minden népén határtalan uralma, a nőnemnek a társadalmi életből kizárása, azt az alkotmányt tartós életre nehezen bírta volna hozni a nélkül, hogy az izlamot alapjaiban meg ne rongálja. A mohamedanok többnejűségéből önkényt származik, mint Heeres megjegyzé, a családfejljhatalma, ebből ismét az államfőnek (a padisahnak) népei fölötti absolutizmusa. A keresztyén és a mohamedán civilizáció alapja, iránya, eszközei egymástól igen különböznek. A régi elvekkel és szokásokkal a török nem bírja többé magát fönartani az európai keresztyén társadalomban; ha pedig ehez akar alkalmazkodni, mint hogy alkalmazkodnia is kell, elveszti régi erkölcsi jellemét s az ötszázados aléltságukból új életre ébredt keresztyének fölött nem képes gyakorolni előbbi hatalmát.

Nemcsak az oroszok erőszakossága, hanem alapjában még inkább a történet logikája az, mely a félhold nagy uralmát megtörfe. A baj ránk nézve az, hogy e fordulatot az orosz zsákmányolja ki. S ez az, a mit nem lehet túrnie Európának, főleg pedig monarchiánknak.

Höke Lajos.

Az iskolai értesítők kérdéséhez.

Sz.-Udvarhely, 1878 decz. 13.

A „Szemle“ egyik közelebbi számában gymnasiumaink értesítőire vonatkozólag, néhány figyelemre és megfontolásra méltó dolog van elmondva. Az értesítők ismeretetésénél a kritika terére történt átlépést midőn örömmel vesszük: felhasználjuk az alkalmat véleményünk kimondására a czimül írt tárgyban. Azonban előre ki kell jelentenünk, hogy e soroknak nem célja egy kidolgozott javaslat bemutatása, hanem csupán pár észrevétel vagy, ha úgy tetszik, vélemény koczkatatása.

Mindenesetre hiánya értesítőinknek, hogy tudományos értekezéseket nem adtak, sőt, kettő kivételével, még megnyitó vagy beszámoló beszédet sem közölt a többi. Pedig hogy az évrzés actussának szükségét mindenütt érzik: eléggé bizonyítja azon körülmény is, miszerint az idén zárünnepélyi tudósítás jelent meg még egy olyan tanodánkról is, melynél beszámolóval járó évrzés nem is szo-

kott történni, hanem a dimissio ünnepele, kizárólag, a 7-ik és 8-ik osztályosak calculusainak felolvasásából áll. Hivatalos és nem hivatalos üres optimismussal elmondani, hogy minden jól megy egyik vagy másik iskolánkban, ugy hisszük, ma már nem kielégítő a közönségre s annál kevésbbé a szülökre. Meggyőző adatokkal szükség megnyugtanni a közönséget. Ilyen czélokra szolgálnak az értesítők; ezért adhatunk és adjunk is bennök igazgatói beszámoló beszédeket, de hogy ezt tehessük, mindenekelőtt tartssuk meg a beszámolásra szánt zárünnepélyeket.

A tudományos értekezések, midőn egyfelől állandó értéket kölcsönöznének az értesítőknak, másfelől a testvértanodák tanárait nagyobb munkásságra és nemes versenyre serkentenek, a minék hasznos következményét tanügyünk s talán a tudomány is javára fordíthatná. Ezen indító okok alapján a felvetett indítványt helyesnek és elvileg elfogadhatónak tartjuk. De kivitele áldozattal járna, mivel nincsen mindenik tanodánk azon szerencsés viszonyok között, hogy értekezések napvilágra juttatásában anyagi segílyt nyujthasson. Az értesítők kiadása most is, főleg csekélyebb népességű tanodáinknál, nem kis súlylyal nehezedik a pénztárra, mivel a tanulóktól begyűlt összeg ritkán fedezi a költségek felét vagy harmadát. Ha pedig az értesítők czélszerű rövidítése által megtakaríthatunk valamit, azt fordítsuk inkább legközvetlenebb érdekeink biztosítására, p. o. tanszerek és eszközök beszerzésére, mint sem áldozatokra. Különböben e tekintetben nehézség csak egy-két gymnasiumnál foroghat fenn, a többi könnyen ki-eszközölheti az anyagi segílyt. Ezért óhajttuk s el is várjuk, hogy a magasra törekvés ezen útja mihamarább nyitva legyen tanáraink előtt.

Az értesítőknél közlendő értekezések megírását egyes megbizás által lehetne eszközölni; önként értetik, hogy a thema megválasztásánál az illetőt, egyéni szabadságában mi sem gátolná. Ebből ismét önként következik, hogy nem mindenik értekezés lenne a tanárikar előtt felolvasandó, hanem csak a tanári értekezleten, mert kivált az oly tanári kar, melyben a legtöbb szaknak csak egyegy képviselője van, nem mindég érezhetné magát kompetensnek a szakértekezések bírálatására.

Egyébiránt a dolog elintézése egyszerű, mert a hol az előljároság értekezéseknek helyet engedhet értesítőjében, ott bizonyára mindég önként fog vállalkozni egyik vagy másik tanár a munkára.

Azt is kifejezzük, hogy a tanárok és tanítók életkorát és szolgálati idejét is óbajtandó volna az értesítőknél kitenni, mert az ilyen adatok nem egy körülményre vetnének érdekes világot.

Még az érettségi vizsgálat eredményének és lefolyásának közlését czélzó indítványra reflectálunk. Mi is kiválóan fontosnak tartjuk, hogy a vizsgálatra kitűzött írásbeli feladatok szó szerint, az egész vizsgálat eredménye pedig, legalább fővonásaiban, helyet foglaljanak az értesítőknél. Ezt annyival inkább kell tennünk, mert ily módon lehet a gymnasialis képzettségről kellő tájékozást

nyújtani az illetékes köröknek és a nagy közönségnek. Nem kell számitáson kívül hagyni, hogy ez által tanodáinknál egyenlővé tehetjük a vizsgálat körüli eljárást, mert nyilvánvaló, hogy a mostani rendszer és helyi szokások miatt a testvér-tanodák által kiállított érettségi bizonyítványok relativ értékűek. Mihelyt sikerül gymnasiumainkban a tanítást és a vizsgálatok körüli eljárást lehetőleg egyöntetűvé tenni, remélhető, hogy vége szakad azon vándorlásnak, melyet némely tanulóink iskoláik változtatása által üznek. És egyik tanodánk sem fog a munkátlank asylumának tekintetni.

G—s.

K Ü L F Ö L D.

Anglia.

(Protestans térítő társulatok gyűlése.)

A különféle protestans társulatok, melyek a pogány és zsidó világ megtérítését tűzték ki célul, pár évtized óta koronként egyetemes gyűléseket tartanak. Az első ilyen gyűlés 1854-ben New-Yorkban ült össze, melyben 18 társulat 150 küldött által volt képviselve. A másodiknak székhelye volt Liverpool 1860-ban, a melyben már 25 társulat képviseltette magát. A folyó évben, november havában, Londonban tartatott meg az egyetemes gyűlés, melyben 600-nál több küldött vett részt. Az elnöki megnyitó-beszédet Muir Vilmos, Kelet-Indiában volt pénzügyminiszter, tartotta. Az előterjesztett tárgyalási jelentésekből főlemlitünk egy pár érdekes adatot.

A tárgyalások tevékenységének főszínhelye, ez idő szerint, Afrika, e földrész, melynek nagy része, kevéssel ezelőtt, még egészen ösmeretlen volt s mely felé, épen ezért, az érdeklődő figyelem sokszoros feszültséggel fordul.

A berlini térítő-társulatnak, egymagában, 42 állomása van déli s közép Afrikában, 53 ügynökkel, kik eddigél 8000 keresztelest végeztek. Figyelemre méltó az is, hogy a német térítők félannyi évdíjjal megelégednek, mint az angolok, holott öt évi előkészítő tanfolyamot kell végzezniük.

Az amerikai baptista társulat 9 felszabadult rabszolgát küldött térítőkül, kik bámulatos sikerrel dolgoznak. A baptista referens jelentésében azon, bár mellékes, de nagyon érdekes s jellemző megjegyzést tevő, hogy az Egyesült-Államokban a gyapot-termelés sokkal nagyobb mérvű, mióta a rabszolgák felszabadultak, holott néhány évvel ezelőtt a rabszolga tartó Államokban általánosan el volt terjedve az a hit, hogy a néger, ha fölszabadul, nem munkára való. Az eredmény ellenkezőt bizonyít, sőt az afrikai példa arról is tanuskodik, hogy a felszabadultakból lesznek a legkitünőbb íerítők.

A mexikói térítések eredményéről egy nő tett jelentést, mely szerint jelenleg 61 protestans templom van már ott s a római-egyházból, feles számu papokkal együtt, 70,000-en tértek át!

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 decz. 13.

— A magyar tudományos akadémia a pennát forgató magyar emberek számára nélkülözhetetlen kis füzetet bocsátott közre, e czímmel: A magyar helyesírás elvei és szabályai. Harmincz lapon 25 §-ben döntő szavát hallatja benne az akadémia azon számtalan vitás és hibás nézetek felől, melyek a helyesírás kérdésében fönnforgók. S valljuk be őszintén, e tájékoztatásra, kisebb-nagyobb mérvben, mindnyájunknak szükségünk van, s nekünk papoknak s tanítóknak tán mindenekfölött, mert alig képzelhető valami szégyenletesebb, mintha mi — a népnek tanítói — a helyesírás elvei s szabályai körüli járatlanságunknak, sőt tudatlanságunknak adjuk jelét. Hogy pedig ez minden lépten-nyomon, még az u. n. irodalmi képzettséggel bíró egyéneknél is előfordul, látjuk folyton s tapasztaljuk minduntalan mi, kik lapszerkesztéssel vesződünk. Hogy minő kéziratokat kapunk gyakran papoktól, tanítóktól s még nagyhirű nagyságos uraktól is Isten a megmondhatója! Épen ezért kiváló köszönettel tartozunk az akadémia-nak, hogy tekintélyes szavát fölemelte s tanító-mesterünké lett. Ismételjük: a ki pennát forgat, annak oly szüksége van e füzetre, mint a mindennapi kenyérre. És e füzet olcsóbb, mint a kenyér, mert míg emeből tíz krajczárnyit egyszerre elfogyasztunk, addig e füzet tartalmával egy egész életen át tápláljuk szellemünket s csiszoljuk legdrágább kincsünket — nyelvünket!

— A pozsonyi egyetem tengeri kigyója mindegyre fölűti a fejét. A küldöttségek jönnek, mennek, föl egészen a királyig s a fogadtatásokról a hirlapok érdekes ujdonságokat regisztrálnak. A Religio rőfös elmélkedésekben emlékszik meg fölle s csak azon egy gondolat bántja, ha vajjon katolikus jellegű lesz-e? Konkoly Thege Miklós azon esetre, ha létrejön, 6-gyallai csillagdját ajándékkül ajánlja föl s így tovább. Bizony, könnyű vértü emberek vagyunk! Délibábot kergetünk — decemberben, a mikor Bosznia felől oly erősen fú a szél, hogy a kolozsvári szegény tudományegyetem nyári kantussában úgy didereg, hogy még a tanárok foga is megvaczog bele!

— Az Abafi (Aigner) Lajos által szerkesztett Nemzeti Könyvtár című olcsó füzetes vállalatból legközelebről egyszerre 5 füzet (8—12) küldetett be szerkesztőségünkhez. E füzetek tartalmát képezik: Kazinczy Ferencztől Pályá m emlékezete (folytatás); Kármán Józseftől Fanni hagyományai (kezdő füzet); Mikes Kolamentól M ulatsagos napok (folytatás). Eggyes füzetek ára 30 kr. s a szerkesztő-kiadónál külön is megrendelhetők. Mint felette olcsó, tartalmas s nemzeties irányú vállalatot ajánljuk olvasóink figyelmébe.

— A Somogyi Ede Magyar Lexikonából beküldeték a 15—16-ik füzetek, a magyarországi bórfaok térképe s a klasszikai ó kor Istenei című mellékletekkel. Még most se végződött be az A betű s így nyilvánvaló, hogy e vállalat

kezdetben kijelölt terjedelmét messzire túl fogja haladni. Tekintve azonban azt, hogy cikkei hova tovább tartalmasabbak s kimerítőbbek, a vállalat terjedelmének növekedése egyszerűs mind annak értékét is növeli. Helyesen jegyzi meg azonban a Fővárosi Lapok, hogy azok a polemiák, melyeket a szerkesztő egyes előfizetőivel a füzetek borítékán mind untalan folytat, sehogy sincsenek illő helyükön. — A füzetek külön is kaphatók 30 krért.

— Gyászhir. Kúlcshár János Bethlen-Szt.-Miklósi ref. lelkész társunk, alig 34 éves korában, házasságának 5-ik évében nov. 26-án meghalt, maga után hagyva busongó özvegyét, Nagy Polyxenát s két árva gyermekét. Nyugodjék csöndesen!

— Hatodik közlemény a zsoboki templomépítés javára begyűlt adományokról. Elekes Károly n.-enyedi tanár ivén adakoztak: Nagy Lajos 1 frt. Décsey Károly 50 kr. Orbán Lajos 1 frt. Herepei Károly 1 frt. Elekes Károly 1 frt. 50 krt. Összesen 5 frt. Lénárd József, M.-Vásárhelyről, beküldött 9 frt. 50 krt. mely öszszegget, felszólítására, az ottani főtanoda V-ik középosztályának önképző köre gyűjtötte. Tanodáink igazgató tanárait szívesen kérjük, lendítsenek ez ügyben valamit. A legcsekélyebb adományt is köszönettel veszi — a templom építő bizottság.

— Első közlemény a kolozsvári év. ref. iskolák fenntartására gyűlt adományokról. Dr. Jenei Victor és Gothárd József ivén adakoztak: Özv. Simonfi Istvánné, Dicső Rebe-ka 1 frt. Gothárd József 6 frt. Voyt Gergelyné 2 frt. Nagy Mór 1 frt. Deák József 2 frt. Csonka György 20 kr. Polgári János 2 frt. Özv. Kosáné 2 frt. Özv. Barabás Józsefné, Istvánfy Mária 50 kr. Horváth Paulina 2 frt. Schilling Kálmán 2 frt. Mamitza János 1 frt. Dr. Fináli Henrikné, szül. Sebessy Anna 2 frt. Somodi István 2 frt. Incze Kálmán 1 frt. Id. gr. Bethlen János 10 frt. Felméri Lajos 5 frt. Szász Gyula 5 frt. Özv. Szász Károlyné, szül. Münsterman Fanni 1 frt. Dr. Homan Ottoné, szül. Darányi Borbára 10 frt. Összesen 57 frt 70 kr. Bonis István és Szász Béla ivén: Hory Béla 1 frt. Csákány László 1 frt. Szarvady Karoly 1 frt. Incze Emil 1 frt. Rettegi Miklós 1 frt. Trucza Endre 1 frt. Kertész Samu 1 frt. Berde Béla 1 frt. Moricz István 1 frt. Salamon Antal 1 frt. Domokos Antal 2 frt. Kertész György 2 frt. Szabó Ádám 3 frt. Lugosi István 2 frt. Békési József 1 frt. Münsterman Viktor 1 frt. Összesen 21 frt.

A főtiszt. püspök úr a következő körö-zvényeket bocsátotta ki:

Tudásul.

1350—1878. A vallás és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltósága 1192. eln. sz. a. tudatja, hogy ő cs. és ap. kir. Felségének Magyarországon eddig megjelent rész- és könyomatu arczképei sem hasonlóság, sem művészi kivitel tekintetében a mértéket nem ütvén meg, felszólította Doby Jenő hazai rézmetszőt, hogy ő Felségének, Than Mór által festett

arczképét metszené részre. — A minden tekintetben kitűnő, művészién készült, ő Felségét magyar tábornoki egyenruhában ábrázoló arczkép Kilián Frigyes budapesti könyvárus útján f. évi december hó 15-ig beküldendő 4 frt előfizetés mellett lévén megszerezhető, meloen ajánlom esperes és lelkész aai figyelmébe.

1257—1878. Ugyanezen miniszter úr ő nagy méltósága 27,909. sz. a. kelt leiratában az iskolai-, illetőleg népkönyvtárak ügyét az illető hatóságok meleg pártfogásába ajánlja. Az iskolai- és népkönyvtárak tervezői s esetleg már vezetői bizalommal fordulhatnak e könyvtárak terjlesztésére alakult központi bizottsághoz Budapestre, melynek elnök Türr István, titkárai: Mayer Miksa (Budavár közoktatásügyi miniszterium) és Dolinai Gyula — E bizottság a népkönyvtárak szervezését illetőleg egy utasítást bocsátott ki, mely Zilahy Sámuel könyvkereskedése útján ki vánatra ingyen megküldetik.

Köröztetek.

1326—1878. Nagyenyedi egyházmegyénkben a fele nyedi kántor-tanítói állomás. Fizetése: 100 véka szombati vám, 3 □ öl kemény tűzifa, minden házaspártól 1 frt, özvegyektől 50 kr. = 60—65 frt, a szántóföldek hasznóbére 36—40 frt; 2 szekér széna; tandij minden gyermektől 1 véka törökbúza, 30 véka; pénzkamat 2 frt 10 kr. Pályázati határnap december vége. A folyamodványok esperes t. t. Hegedüs Lajos aá-hoz Gerendre (u. p. Gyéres) küldendők.

1332—1878 Marosi egyházmegyénkben a szt. gerliczei tanítói állomás. Fizetése: 20 gazdától egy-egy kalongya búza s ugyanennyi zab, 69 gazdától 3—3 véka csős törökbúzn, 20 gazdától 1 és fél véka törökbúza, 1 hold 1338 □^o szántó és kaszáló, 56 frt tőke kamatja, egy öl szin- és egy öl ág-fa, lakás veteményes- és gyümölcsös kerttel.

b) a cserefálvi tanítói állomás. Fizetése: 86 frt 38 1/2 kr. — Pályázati határnap mindket tőre december vége. A folyamodványok esperes t. t. aá-hoz Vályi Pálhoz, Ny-Sz.-Benedekbe (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvár, november 30-án 1878.

A szerkesztő postája.

Bányai Gézának, Petriben. Ha az ígért közlemény nem lesz nagyon hosszú, tért adok. Szíveskedj azonban beküldeni, hogy előre tájékozhasam magamat.

Révai Pálnak, N.-Baczon. Jól van.

Lénárd Józsefnek, M.-Vásárhely. Vajha többben követnék az ön buzdító példáját. A nagy Marosszék vidéke, bizony, régóta hallgat.

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztőségi szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dése, hová az előfizetési-
pénzek legelőszörűben pos-
tautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félfévre 4
frt., évnegyedre 1 frt 50 k3

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Középiskoláink átalakítása kérdéséhez. Réthy Lajos. — Stuart Mill a vallásról. Böhm Sándor. — Észrevételek az erdélyi ev. ref. tanodák által kiadott s az 1877—78 iskolai évről szóló értesítők ismertetéseire. . d. — Hivatalos jelentés a Baldá-csy alapítványról. — Vidéki élet: A sepsi egyházmegyéből. S.Szt.-György ünnepélye. Kisantal Sámuel. — Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. r. t. Irodalmi szemle. — Tá r c z a; Egy szép lélek val-lomásai. (Folytatás) — Egyházi és iskolai hírek. — Szerkesztő postája.

Középiskoláink átalakítása kérdéséhez.

IV.

Déva, 1878. decz. 16.

Ebben a cikkben a tanárképzésről és tanár-választási eljárásunkról fogok szólni.

Egész biztosra lehet venni, hogy a hírlapok szerint már a jövő év elejével az országgyűlés elé terjesztendő s remélhetőleg most már valahára tör-vénynyé emelendő középtanodai törvényjavaslat a fe-lekezeti középtanodákra is kiterjeszti azon kötelezett-séget, hogy ezután választandó tanáraik okleveles egyének legyenek.

Miután kényszerítve leszünk rá, feleslegesnek tartom azt bizonyítgatni, hogy ezt a rendszabályt magunknak is be kellene hoznunk tanodáink érde-kében.

Hanem az a kérdés, hogy hól képezzük taná-rainkat?

A tiszántúli egyházkerület azt felelte erre már megelőzőleg, hogy állítsunk közösen egy protestans, vagy talán csak helv. hitv. egyetemet; és képez-zük ott.

Én nem tudok megbarátkozni ezzel az indít-vánnyal.

Félszeg dolognak tartom, hogy még az egye-temi fokon is felekezeti színezetet akarjanak adni, a theológián kívül, egyéb tudománynak. És ha a

francia kath. főpapság ily irányu működését, a mely oly méltatlanul tűzte ki czégül a tanszabadságot, csak egy politikai tulságokba csapongó társadalom beteges nyilatkozatának tekintem: nem lehetek pár-tolója, hogy a magyar protestantismus induljon ha-sonló nyomokon, ha'ár indító okai teljesen is külön-böznek amazokétól.

Nem szükséges azonban a kérdés elvi oldalával hosszasan foglalkoznom, mikor gyakorlati szem-pontból is olyan nagy hiba volna protestans egyetem felállítására törekednünk, hogy épen lehetetlenségnek átszik annak megvalósítása.

Mikor államunk két egyeteme — kivéven ter-mészetesen a budapestinek róm. kath. theologiai ka-rát — elég részrehajlatlanul és felekezeti színezet nélkül szolgálja a tudomány érdekeit, mikor mind az öt helv. hitv. egyházkerületnek sokkal, de sokkal több jövedelemre volna szüksége a meglévőnél kö-zép- és népiskolái költségeinek és egyházkormány-zati szükségeinek fedezésére s a mikor végül ezen protestans kezdeményezés más felekezetek olynemű ellensúlyozó törekvését vonhatná maga után, a me-lyek könnyen képezhetnének felbontó elemet a ma-magyar állam egységével szemben: akkor értelme-sen számító hazafias reformatus ember nem buzgól-kodhatik a külön protestans egyetem eszméje mellett.

De nem is szükség törni a fejünket: a gya-korlati élet megoldotta már tanárképzésünk kérdé-sét; nem marad egyéb hátra, mint a codificálás.

Középtanodáink számos növendéke, hitsorsosa-ink, végzi már évenként a tanár-képezdet Budapes-ten és Kolozsvártt az állami egyetemeken.

Ha szükséges, egészítsük ki azok képzését mind-két városban állítandó melléktanfolyammal egyhá-zunk történelméből és talán hittanunk alapelveiből; Kolozsvártt ezenkívül nyissuk meg számukra ottani

középtanodánkat, mint gyakorló iskolát: s lesz képezve kevés költségünkkel elégséges és alkalmas tanárunk.

E mellett nincs is miért sokat érvelnem, mert ha nem akarunk is, ide terel bennünket az élet.

Sokkal inkább rászorul a mi javításunkra tanárválasztási eljárásunk, a melyet én tarthatatlannak ítélek.

Hogy miért folyjon be például a kolozsvári középtanodánál üresedésbe jövő tanári állomásra szükséges kijelölésbe mind a hat másik, Zilah és Szászváros is, Sepsi-Szt.-György is stb. és viszont: annak nincs értelme.

Volt igen is 1848 előtt, a mikor a tanárságra vágyó ember mindenik kollegyomnál vizsgát tett, mielőtt külföldre utazott volna. Most azonban midőn az előzmény rég megszűnt, logikátlan, hogy a következményt magunkon felejtettük.

És mi egyéb a kijelölés: barátságos szolgálatok tételénél, ügyes korteskedés eredményénél, vagy vak véletlennél; akkor, mikor a kijelölők minősítvényhez nincsenek kötve s arra alkalom, hogy a pályázók valamennyiét kellőleg megismerhessék mindnyájan, egyáltalában nem szokottakadni? S ha ilyen

a kijelölés, minő biztositékot nyújt a választás maga?

Összegyülünk közgyűlésre 100—150-en. Egy része gazda, másrésze pap; van sok hivatalnok és legtöbb született nagy úr, a kiknek köszönettel tartozunk, hogy az egyházi ügyekkel is foglalkoznak, a mikor nem kénytelenek vele.

Ennek a gyülekezetnek aztán szaktanárt kell választani a tanodákhoz, olyan nevű emberek közül, a kiknek nevét sem hallotta addig a szavazók két harmada.

Ezt az eljárást tovább fentartani nagy bűn és valóságos könnyelműség volna.

Szakismeretet megbírálni hogyan lehetne képes egy oly testület, a mely csak koronként gyűl össze, s a mely előtt semmiféle formában nem nyilvánul azon szakismeret?

Képességet és képzettséget megmérni és méltányolni hogyan volna alkalmas egy oly gyűlés, a melyben a dolog természete szerint korteskednek és pártoskodnak?

Ilyen testületnek más a hivatása; és ilyen munkára más van hivatva.

Nincs más helyes mód, mint az, hogy hozzuk

TÁRCZA.

Egy szép lélek vallomása.

(Folytatás.)

Egyszerre volt tehát két széptevőm. Még nem választottam volt; mindkettő tetszett nekem s mi együtt jól találtuk magunkat. Egyszer csak az idősb nagyon megbetegszik; voltam már én is többször beteg s tudtam, hogy hogy kell szívélyes üzenetek s betegnek való nyálánkságok által a beteget felvidítani; a szülők fiok iránti figyelmemet hálásan ismerték el s a kedves fiú kérésére, felgyógyultakor, testvéreimmel együtt magukhoz hivattak. A gyöngédség, melylyel irántam viseltetett, nem volt gyermekes s azon naptól fogva választottammá leve. Azonnal figyelmeztetett, hogy fivére előtt legyek titoktartó; de a lángot kioltani többé nem lehetett s az ifjabbik féltékeny vetélye e regényt teljessé tevő. Mindenképen fondorkodott ellenünk; élvezettel semmisít meg örömlenket s csak növelte ez által a szenvedélyt, mit kioltani akart.

Most valóban megtaláltam volna az óhajtott báránycát s e szenvedélynek, mint valamely betegségnek, az a hatása volt reám, hogy magamba szállottam s visszatartám magam a zajos örömeiktől. Így, minthogy egészen át valék hatva, Isten újból eszembe jutott. Ő maradt az én meghittem, s csak

én tudom, mennyi könnyet hullatva borultam le színe előtt, esdve az ifjúért, ki tovább is gyöngéledett.

A mily gyermekes volt eljárásában, épen annyira befolyt szívem képzésére. Francia nyelvemesterünknek a rendszeres gyakorlatok helyett, naponta leveleket kellett írunk saját érzelmeinkről. Én Phyllis s Damon nevek alatt szerelmem történetét irtam meg. Az öreg hamar átlátott a színtán, s hogy nyíltá tegyen, nagyon dicsérte dolgozatomat. Mind bátrabb levék, míg végre mindent az utolsó részletekig is hiven előadtam. Nem tudom tisztán, hogy épen melyik részletet alkalmúl használva fel, így szólott hozzám: milyen szép, mily természetes! De vigyázzon a jó Phyllis, könnyen komolylyá válhatik.

Bosszantott az, hogy nem tartotta a dolgot már komolynak s mintegy megsértetve kérdém tőle, hogy mit ért a komoly alatt? Nem is várva másodszori kérdést, megmagyarázta, de oly világosan, hogy ijedelmemet alig rejthetém el. De minthogy erre rögtön a bosszúság újra erőt vett rajtam s rossz neven vevém tőle, hogy képes ily gondolatoknak helyet adni, összeszedtem minden erőmet, vissza akartam állítani hősnőm becsületét s egészen kipírulva így szólottam hozzá: de uram, Phyllis becsületes leány!

És elég gonosz volt engemet az én erényes hősnőmmel ingerelni és minthogy francziául beszéltünk játékot üzni a honnőte szóval hogy a Phyllis becsületességét a szó teljes jelentőségében megmagyarázza. Éreztem a nevetségessé télt és rendkívül zavarba jöttem. Minthogy épen elriasztani

be a minősítéshez kötött pályázatot. A pályázók közül jelöljön ki egyedül az érdekelt tanoda előljárósága és a jelöltek közül nevezzen ki az igazgató-tanács, vagy ha jobban tetszik, egy, minden közgyűlés alkalmával kizárólag e czélra választandó 5—7 tagu bizottság.

Réthy Lajos.

Stuart Mill a vallásról.

(Folytatás.)

Hallgatással mellőzzük azon morális nehézségeket és fonákságokat, melyek a kijelentéstől elválaszthatlanok, s melyekből még az evangéliumi keresztyénségben is néha oly flagrants természetűek jönnek elő, legalább annak közönséges magyarázata értelmében, hogy ellensúlyozni volnának képesek Krisztus tanának s jellemének egész nagyságát, morális szépségeit s jóságát. Ilyen például azon föltevés, hogy egy lény, a ki poklot teremt s számtalan generatiót hoz létre azon bizonyossággal, hogy e sorsra kárhoztassa — imádás tárgya lehessen. Történhetik-e ez másképp, mint a jog és igazság gyökeres felforgatása alapján? Szerencsére a többi ily elvek nem származtathatók oly kétség nélkül egyenesen Krisztustól, hogy teljes bizonyossággal a keresztyén tanok alkatrészeiül volnának számíthatók. Eldöntetlen példái az még, hogy vajjon a keresztyénség csakugyan fe-

nem akart, most azt ugyan abba hagyta, de más alkalmakkal újra előhozta. A szindarabokat s kisebb történeteket, miket együtt fordítánk, alkalmúl használta fel arra, hogy kimutassa, mily gyöngye oltalmúl szokott szolgálni az ugynevezett erény a szenvedély követeléseivel szemben. Nem ellenkeztem többé vele, de magamban folyton boszankodtam s megjegyzései terhemre váltak.

Az én jó Damonommal is lassanként megszűnt minden egybeköttetésem. Az ifjabbik fondorlatai teljesen fölbonták a köztünk levő viszonyt. Rövid idő múlva meghalt mind a két szép ifjú. Nagy vala fájdalmam, de csakhamar elfelejtém őket.

Phyllis gyorsan nőtt, egészséges volt s már kezdett a világban körül nézni. A korona-örökös megházasodott s nemsokára, atyja meghalván, átvevő a kormányzást. Az udvart és várost nagy élénkség töltötte be. Kíváncsiságom többféle tápot lelt. Volt ekkor színjáték, bál s mindaz, mi ezzel együtt szokott járni s jóllehet szülőkink minket a lehetőleg visszatartottak, mégis az udvarban, hová be valék mutatva, meg kellett jelennünk. Mindenfelől özőnlött a sok idegen, minden háznál nagy társaság volt s hozzánk is több lovag volt ajánlva s még többen lőnek bemutatva, e nagybátyámnál mindenféle nemzetiség képviselve volt.

Az én jó mentorom nem szűnt meg továbbra is szerény, de mégis találó czélzásokkal óvni és én ezt tőle titokban mindig rossz neven vettem. Állításainak igazságáról

lelős-e Krisztus áldozati halála és a megváltásért; az eredendő bűnért és bűneinknek Krisztus által történt fölváltatásáért. Ugyanezt mondhatjuk azon tanról is, mely a Krisztus isteni küldetése iránti hitet az örök üdvösség szükséges föltételvé teszi. Sehol sem áll az, hogy Krisztus e tant maga állította volna fel, legfeljebb Márk evangéliumának a feltámadásról szóló homályos értesítései zárverseiben, melyek azonban némely (s talán a legjobb) itészek által interpolatioknak tartatnak. Szintugy a tétel is: „a mely hatalmaságok vagynak, Istentől rendeltettek“ s az abból kivont következtetéseknek egész sora a levelekben, Pálé, s így a paulismussal, nem pedig a keresztyénséggel áll és bukik. Van azonban egy morális ellenmondás, mely a keresztyénség minden formájával közös, s a melyet semmi sophisticával el nem űthetni. S ez az, hogy a legbecsesebb ajándék, mely kevésnek adatott, az emberek nagyobb részétől megtagadtatott; hogy számtalan milliók éltek, vétkeztek és szenvedtek azon egy nélkül, a mire szükség volt, ábün és szenvedés isteni orvoslata nélkül, melyet megadni pedig Istennek nem került volna többé, mint az, hogy különös kegyelménél fogva egy szerencsés kisebbségnek osztályrészeül adta. Ehhez járul még, hogy az isteni küldetés, mint olyan, annyira elégtelen indokolást mutat, hogy a legképzettebb szellemek nagy részét nem képes meggyőzni, s hogy az általános tendentia, nem hinni azt, a tudományos ismeretekkel és kritikai képességekkel együtt nőttön-nő.

Az érzékfölötti hitének csak egyetlen formája ment egyfelől az ellenmondásoktól, másfelől minden morális fer-

egyáltalán nem valék meggyőződve s lehet, hogy akkor is igazam volt s lehet, nem járt el helyesen, midőn a nőket minden körülmények közt oly gyengéknek tartá; de egyszerre oly hathatósan kezdett beszélni, hogy aggódtam az iránt, hátha igaza talál lenni, mert hisz egészen fölhevülve azt mondtam: minthogy a veszély ennyire nagy s az emberi sziv oly gyöngye, kérni fogom Istent, hogy óvjon meg engem.

Ugy látszott, e gyermekes válasz jól esett neki, dicsérte szándékomat, de eszem ágában sem volt, hogy komolyan vegyem; ez alkalommal csak pusztá szó volt nálam: mert a Láthatatlan iránt táplált érzelmeim, csaknem teljesen kialudtak. Az a nagy társaság, mely körülöttem zajzott, egészen elfoglalt s mint hatalmas ár, magával ragadt. Ezek voltak éltémnek legüresb évei. Naphosszat semmit sem mondani, egy árva egészséges gondolattal sem foglalkozni s csak rajongani: ez volt életem. A kedves könyvekre sem gondoltam. Azoknak, kik körülöttem voltak, még csak sejtelmük sem volt a tanulmányokról; a német udvari köröknek ekkor legkevesebb műveltsége se volt.

Ilyen környezet, elgondolható, a megromlás széléhez vezethetett volna. Érzéki örömmök közt gondatlanúl éltém, nem tértem magamhoz, nem imádkoztam, sem magamra, sem Istenre nem gondoltam; de isteni gondviselést látok abban, hogy e számos, szép, gazdag s diszes öltözetű férfi közül nekem egyik sem tetszett. Ledérek voltak s mégcsak

deségtől is. Az tudniillik, a mely a mindenhalóság eszméjéről egyszer mindenkorra lemondva, az életet és természetet nem mint az istenség erkölcsi lényege s végcélja exclusiv kifejezését tünteti föl, de mint harcot, egy kiegyenlítésre törekvő jószág s egy ellenálló anyag között, miként azt Plato gondolta, vagy egy rossz elv között, a manicheusok tana értelmében. Csak egy ily elméletből magyarázható ki, hogy a rossz, melyet tapasztalunk, nem az isteneszmény intézkedéséből, de akarata ellen áll fönn. Az erényes ember pedig egy ily vallás világánál úgy tűnik föl, mint a legfőbb lény bajtársa az óriási küzdelemben, ki parányi erejével is közrehat a harc sikerére, s győzelemre segíti előbbutóbb a jó principiumát. E hitnek erkölcsi irányzata is kifogásolhatlan, s az egész rendszer, ha nem is pótolhatná tartósan a humanismus vallását, de azzal szerencsésen volna egyesíthető. S ha már valakinek egyáltalában szüksége van mysticus tápokra, úgy itt arra is elég tág tér nyílik a képzelem előtt, menten minden dogmaticai befolyásoktól, csupán oly hypothesisok és lehetőségek alapján, melyeknek helytelensége legalább be nem bizonyítható, s ha a természet eshetőleg kedvezne is e tendenciáknak, úgy azok legrosszabb esetben is, megbocsátható ártatlan gyöngeségként volnának tekinthetők. Mert miként Paley kimutatta, ha a természet, az emberi cselekvéssel szemben, analógiákat mutat fel, úgy ez analógiák köre sokkal több esetben a jó, mint a rossz.

Van azonban, úgy látszik, egy előnye a természetfölötti vallásoknak a humanitás vallása fölött, s ez azon ki-

nem is titkolták, ez tőlök visszaretentett; társalgások tele volt kétértelmű kifejezésekkel, ez sértett s velök szembe hideg valék; illetlenségök némelykor nem ismert határt s én eltértem, hogy irántam gorombák legyenek.

E mellett egy alkalommal öregem bizalmasan kinyilvánítá, hogy ezen semmirevaló ifjak közül, a legtöbb körében egy fiatal leánynak nemcsak erénye, hanem még egészsége is veszélyben forog. Még csak ekkor iszonyodtam el tőlök s már aggódék, ha valamelyik hozzám közeledett. Ép úgy távol tartom magam a poharaktól és csészéktől, mint az olyszéktől, melyről valamelyik felkelt. Ily módon mind erkölcsi leg, mind külsőképen nagyon elszigeteltállást foglaltam el s összes bokjaikat, melyeket nekem mondanak, megvetéssel vétkes tömjénezésnek tekintettem.

A nálunk tartozkodó idegenek közül különösen kitűnt egy fiatal ember, kit mi tréfából Narczisznak neveztünk el. Ez diplomatiái pályáján jó hirre tett szert s remélte, hogy, a mi új udvarunknál folyamatban levő változások alkalmával tisztességes állást nyerhet. Atyámmal hamar megismerkedett, ismeretei s modora útát nyitottak neki a legelőkelőbb férfiak zártkörű társaságába is. Atyám nagyobb dicsérettel halmozá el s szép alakja által nagyobb benyomást is képes lett volna tenni, ha egész lény nem ömlött volna el bizonyos neme az önteltségnek. Láttam volt őt; jó véleményem volt felőle, de együtt soha sem beszéltünk.

Egy nagy bálban, melyen ő is jelen volt, egy menuet-t együtt tanzoltunk; ez sem hozott minket közelebbi ismer-

lítés, melyet az individuumnak egy, a halál után bekövetkezendő életre nézve nyújt. Mert ha az ész scepticismusa nem is zárja ki szükségkép a képzelem és az érzések theismusát, s ez újra reményt adhat arra, hogy az a hatalom, mely érettünk annyit tett, ezt tenni is képes lehet — mindazáltal efféle eventualitások távol maradnak a meggyőződéstől, s így Stuart Millnek komolyan kell számot vetnie e momentummal, mely egész okoskodásán jelentékeny részt üthet. Azonban — így kezdi czáfolását — nem tagadhatni, hogy azon arányban, a mint az emberiség helyzete javul, s boldogságát önzetlen forrásokból lesz képes meríteni, mind kevesebb súlyt fektet a behizelgő reményre is. A dolog természete szerint nem a boldogok azok, kik legtöbb súlyt fektetnek a jövő élet eszméjére, ellenkezőleg azok, kik még soha sem voltak boldogok. Mert amazoknak könnyű búcsut venniök az élettől, de nehéz annak, ki úgyszólván még nem is élt. Mihelyt a jövő élet nem úgy tekintetik, mint vigasz és kárpótlás a jelenért, főbecsét veszti el. Természetesen itt csak önzetlenekről van szó. A kik önzésükben képtelenek életüket ifjabb kortársaikkal azonosítani, s ebben amannak folytatását látni, azért ragaszkodnak a sirtontúli élet gondolatához, mert végórájuk közeledtekor ez az élet előttök jelentéktelen valamivé görnyed össze, holott szükségét érzik innen bizonyos érdekeknek átvitelét a tulvilágra. De ha a humanitás vallása is oly buzgó ápolásban részesülne, mint ma a dogmaticus vallások, úgy sikeresen volna elnyomható egyeseknek e szűkkeblősége, elannyira, hogy bárha mint egyének tán tovább hajtanának élni, de

retségbe. A nagyon fárasztó tánczok alatt, minthogy ezeket atyám kedvéért, ki nagyon ügyelt egészségemre, kerültem, egy mellékszobába mentem s ott barátaimmal mulattam, a kik leültek volt játszani.

Nemsokára Narczisz is, ki azután még egy darab ideig tánczolt, abba a szobába jött, melyben valék s mi után óra vére folyásából, mely táncz közben lepte meg, felüdült, egyről s másról kezdett velem társalogni. Félóráig tartó társalgásunk annyira érdekessé vált — bár még abba a gyöngéd közeledésnek semmi nyoma se vegyült — hogy ezután nem volt többé egy csepp kedvünk se a tánczhoz. Nemsokára mások e miatt kötekedtek velünk, a nélkül, hogy ezt számba vettük volna. Társalgásunk a másnapi estélyen is folytathattuk tovább, s szerfelett kiméltük egészségünket.

Szóval az ismeretség meg volt kötve. Narczisz nekem s nővéreimnek udvarolt s csak ekkor kezdtem észrevenni, hogy mennyi mindent tudok, a miről gondolkoztam, a mit átéreztem, a mikről a társalgás folyamában gondolataimat kifejezni képes vagyok. Az én új barátom, ki eleitől fogva a legelőkelőbb társaságban forgott, nemcsak a történelemben s politikában volt képzett szaktudós, hanem az irodalom terén is szép jártassággal bírt s nem volt előtte egyetlen újonnan megjelent mű se ismeretlen, különösen a francia termékek közül. Számos becses könyvet részint maga hozott, részint küldött nekem, de mindez titokban kellett hogy történjék, mint akár egy tiltott szerelmi viszony. A tudós nőket kinevették s még a tanúkat sem szívelhet-

egy bizonyos, több-kevesebb tartamu idő után megeléglve az életet, nyugodtan hajtánák fejököt örök nyugalomra. Mellesleg azt is megjegyezhetjük, hogy a kik a halhatatlanságban hisznek is, oly kénytetve hagyják el az életet, mint a kik ily reményekkel nem kecsagetik magokat. Oka ennek az, hogy nem a létel megszűnése, mint olyan, aggaszt, hanem azon illusio, melynél fogva azt képzeljük magunkról, hogy éltünkben már birunk a halál tudalmával, holott ez, tudjuk, képtelenség. A halálban nem maga a halál a visszariasztó, hanem a meghalás processusa, sötét környezetével. Tehát a scepticus sem veszít semmi egyebet scepticismusával, azon egyetlen reményen kívül, hogy őt megelőzőt szeretteit viszontlássá. E vigaszt vesztesége nem tagadható, s annyival fontosabb, mivel nem egyszer egymaga is elégséges indokul szolgál, érzékenyebb természeteknél, a jövő életbeli hit épségben tártására.

A történelem világosan mutatja, hogy az ember jól ellehet a menyország hite nélkül. A görögökre nem nagyon esábitó volt elysaei mezőjük. Achilles az Odysseában igen természetes, s azt hisszük, nagyon elterjedt véleménynek ad kifejezést, mikor azt mondja, hogy inkább lenne a földön egy szegény urnak rabszolgája, mint a halottak egész országának uralkodója. Az a jellemző mélység pedig, mely a haldokló Hadrian császárnak lelkéhez intézett apostrophájában oly sajátosan lep meg, bizonyítja, hogy a népszerű felfogás ez idő alatt mit sem változott. S pedig a hellének sem az életet nem élvezték kevésbbé, sem a haláltól nem féltek jobban, mint bármely más nép. Vagy vegyük föl a

ték, valószínűséggel azért, mert nem tartották illőnek azt, hogy oly sok tudatlan férfi megszegyenitessék. Sőt atyám is, a ki nagyon örült, hogy újra alkalmon nyílt képzésemre, nagyon kikötötte, hogy ez az egész irodalmi közlekedés titokban maradjon.

Igy csaknem egy évig tartott a mi ilyenmü összekötésünk s nem mondhatom, hogy Narcisz, bármi módon is, irántam szeretet, avagy gyöngédséget mutatott volna. Illedelmes, udvarias maradt mindvégig, de a szerelemnek jelét sem adá; annál inkább látszott, hogy ifjabbik nővérem bája, ki akkor ugyan szép volt, őt nem hagyta közönyösen. Tréfából adott neki mindenféle kedves nevet idegen nyelvekből, minthogy számos nyelvet igen jól beszélt s szerette is idegen szólásmódokat vegyíteni német társalgásába. Nővérem nem is igen viszonzta bókjait; őt egészen más bordából szöttek s minthogy felette hirtelen természetü volt, ez pedig érzékeny, nem ritkán csekélységek felett összekocczantak. Anyám s nagynéném előtt nagyon kedvessé tudta magát tenni s így lassanként családunk tagjává lett.

(Folytatása következik.)

buddhismust, mely ez idő szerint több követővel rendelkezik, mint akár a keresztyénség, akár a mohamedanismus. A Buddhai hit több büntetésnemét állít föl a jövő életben, vagy helyesebben több életet a léleknek különböző állapotokban keresztül való vándorlása nyomán; de a mit az erényes élet jutalmául kilátásba helyez, az a megsemmisülés, vagy legalább minden tudalmas és különült életnek megszűnése.

Lehetetlen nem látnunk a vallásban azon törvényhozók és erkölcsstanítók kezét, kik az ember supranaturalis motivumait azon czélokra igyekeztek irányozni és fölhasználni, melyek előmozdítására történeti küldetéssel bírtak. És ime, a legfáradtságosabb úton elérhető önmegtagadás érényére nem tudtak fenségesebb díjt tüzni ki, mint ama megsemmisülést, melytől mi annyira rettegünk. Például szolgálhat ez arra nézve, hogy ez eszme korántsem oly borzasztó, s hogy nemcsak a bölcészek, de az emberiség közép-átlaga is könnyen kibékülhetne vele; másrészt pedig a boldog élet fogalma sem összeegyeztethetlen azon körülménnyel, hogy éltünkől meg kellend válnunk egykor, ha már a legjobbat, mit nekünk nyújthat, hosszú időn át kimerítően élveztük, az örömök poharát fenékgig kiürítettük, s már semmi sincs, mit élvezhetnénk, miből tanulhatnánk, hogy kíváncsiságunkat felöszötkélve, hosszabb lételért esengjünk. Nemcsak lehet, de valószínű, hogy az emberiség életének egy előrehaladottabb s boldogabb állapotában nema megsemmisülés, de a halhatatlanság gondolata fognyomasztó lenni, ellenben vigaszt fog találni azon tudatban, hogy nem lesz örökké egy oly existentiához lánczolva, melyről nem bizonyos, hogy fog-e mindig tetszeni neki?

Böhm Sándor.

(Vége következik)

Észrevételek az erdélyi ev. ref. tanodák által kiadott s az 1877—78 iskolai évről szóló értesítők

ismertetésire.

Erdélyi ev. ref. tanodáink múlt évi állapotáról nyilvános értesítők forognak közkézen s ezek több egyházi, tanügyi és politikai lapban voltak már ismertetve.

Mi azonban csak azon két ismertetésről emlékezünk meg, melyek közül egyik e becses lapok hasábjain, s a másik az enyed-kolozsvári „Szemlé“-ben látott napvilágot.

Amaz első ismertető összeszedte az egyes értesítőkben elszórt adatokat s iskoláink beléletének képét egészben óhajtotta felmutatni, mi által — kétségen kívül — jó szolgálatot teljesített.

E mellett helyel-közzel egy-kétszóban, sőt néha a szó szoros értelmében felkiáltó vagy kérdő jegyek által, jelzi az egyes iskoláknál mutatkozó hiányokat vagy az értesítők szerkesztésénél észlelhető hibákat.

Mi ismertető ezen eljárását már nem helyeselhetjük s kissé felületesnek találjuk.

A másik (n.-enyedi) ismertetés, eltekintve isko-

lánk belügyeinek méltatásától, az értesítőket is pusztán szerkesztési, alaki s irályi szempontból veszi boncz-kés alá, hanem aztán arra reflektál tüzetesebben, a mi nincs meg az értesítőkből, de minnek ott kellene lenni s más oldalról, a mi közölve van, de elmaradhattott volna.

Talán nem ártana, ha az ismertetések vagy kizárólag ismertetések maradnának, vagy ha már bírálati szempontból iratnak, akkor behatóbbak lennének!

Míthogy azonban mind a két ismertetésben vannak tüzetesebben fejtegetett s megfigyelésre érdemes kérdések is, mi általánosságban megtett rövid észrevételünk után, épen két ilyen kérdést választottunk ki a többi közül és ezeket óhajtjuk ezuttal kellő világításba helyezni.

Az egyik az „Erd. prot. Közlöny“ ismertetője által bemutatott „udvarhelyi specialitás“ (önszorgalmi tanulás) kérdése.

Ez — ha jól értesültünk — a Kis-féle végrendeletben gyökeredzik, melynek értelmében az évenként 50 tanulónak kiosztani szokott, fejenként 25 frt 20 krból álló stipendium elnyerésénél a szegény, kitűnően tanuló és jó magaviseletű növendékek közül is elsőséggel bírnak azok, kik önszorgalmi tanulmányt tudnak felmutatni.

Ennek alapján a tanári kar már régebben is — igen helyesen — figyelmeztetni szokta a tanulókat arra, hogy az önmunkásság megkülönböztetett elismerésben részesül.

Időfolytán azonban a tulbuzgóság a tanárokat s az előjáróságot oda ragadta, hogy ünnepélyes nyilvános vizsgálatokat tartottak és előmeneteli érdemfokozatokoztogatottak, még pedig nagy bőkezűséggel, az ilyen már úgy szólva kötelezetté vált privatum studiumokból.

Valóban jelen alakjában bátran nevezhetjük kötelezett önszorgalmi tanulmánynak (jobban mondva: fából készült vaskarikának) ezt az udvarhelyi specialitást.

Az önszorgalmi tanulmánynak ezen félre terelése ellen a hatvanas években kivált Paál F. és dr. Jenei V. urak — kik akkor udvarhelyi tanárok voltak — ki is keltek erélyesen s föllépésüknek az volt eredménye, hogy egy időre ez az egész priv. studium be lett szüntetve. De eltávozások után ez a félszeg intézmény némely szüntelen taposó emberek ellenállhatatlan erőlködése és hathatós támogatása folytán ismét lábra kapott s (fájdalom) mai napig is él.

Azonban elvárjuk az udvarhelyi kollegium előjáróságától, hogy erélyesen intézkedjék s vagy gyökeresen átalakítsa, vagy habozás nélkül szüntesse be ezt a szemfényvesztést, mit ott önszorgalmi tanulásnak neveznek.

Egy másik kérdés, melyhez szólani kívánunk a „Szemle“ ismertetőjének azon felfogása, mely szerint az értesítőknél legnagyobb hibája az, hogy nincs bennök értekezés.

Ebből az tűnik ki, hogy ismertető az értekezést az

évi értesítő „conditio sine qua non“-jának tekinti. Ő aggódva tekint körül, tündölik és nem tudja, mire vélni e meddő terméketlenséget! Ajánlja is aztán különbféle orvosszereit tanártestületeink ezen tétlen állapotból való kigyógyítására.

Mi — sajnáljuk — de ezen kérdésben már a kiindulási pontnál sem érhetünk egyet t. ismertető ural.

Véleményünk szerint az iskolák állapotáról szóló értesítőkből tulajdonképpen nincs is helye tudományos értekezésnek.

Hiszen az értesítőknél talán nem az főczéljuk, hogy általok a szülők és gyermekek vagy a közönség megtudja, hogyan értekezik vagy mily széleskörű ismerettel bír valamelyik iskolánál a mathesis vagy a chemia professora, ha ugyan ezt meg is lehetne egy értekezésből itélni.

Igaz, hogy szokássá vált az értesítőkből értekezést is közölni; de mi ezt nem helyeselhetjük, mert nézetünk szerint az értekezés ép annyira nem kiegészítő része az értesítőnek, mint a hogy Hatházi osztály összevonási kérése nem válik be adatnak az udvarhelyi iskola történetéhez.

Aztán különösnek találjuk, hogy a midőn szüntelen küzdünk a szegénységgel s azon töprenkednek iskoláink előjáróságai, hogy a deficit miként enyésztessek el, sőt értesítőink egyik ismertetője is helytelennek találja, hogy az értesítőkből szorosan oda nem tartozó dolgok is kinyomassanak: akkor a másik ismertető az egyes tanodák költségein ujnyi fokosságu értekezéseket is ki akar nyomtatni.

Ha egyszer az értekezéseket értesítőink multhatlan kellékei gyanánt elfogadtuk, akkor nem tudom hol állapodunk meg! Mert néhány lapra oda velett eszme futtatás tudományos értekezésnek nem fog beválni; ha pedig az illető értekezők (kiknek a dolgozat terjedelmére nézve alig lehetne kezököt megkötni) munkájuk megírásához egész tudományos apparatussal kezdenének, akkor a terjedelménél fogva vagy sok költségbe kerülne, vagy az értesítőbe való adatokat szoritaná ki.

Meg vagyunk győződve a felől, hogy tanodáinkigazgatóságait egyebek mellett, főként az általunk felsorolt indokok és nem a terméketlenség utalták arra, hogy az értesítő szerkesztésénél csak a szükséges adatok összeállítására szoritkozzanak.

Ha tanáraink értekezni akarnak, rendelkezésükre áll a sok egyházi és tanügyi szaklap; ezeknek t. szerkesztői készséggel nyitnak tért a munkásoknak, sőt meg is szokták köszönni a szives közreműködést. Így, költség nélkül, lehet s szabad értekezni akárkinek és az értekezések szaklapokban való közlésének még azon jó oldala is megvan, hogy több szakember ismerkedhetik meg velök, mintha a csak pár száz példányban kiadott s inkább a szülők és gyermekek kezei között levő értesítőkből látnak napvilágot.

Hivatalos jelentés a Baldácsy alapítványról.

A „Baldácsy protestáns alapítvány“ bizottságá az egyházkerületekhez az 1877 évi márc. 20-án tett jelentésében megígérte, mikép a Baldácsy alapítványi ügyek állásáról és az alapítványi birtokok jogviszonyainak mikénti tovább fejlődéséről jelentését időnként meg fogja tenni; de szem előtt tartja a bizottság azt is, miszerint az alapítvány létrehozatala alkalmával a Magyarországi Egyetemes protestáns Egyházkerületek képviselői által Budapesten 1876 évi october hó 19-én tartott ülés határozata által az ezen napon felvett jegyzőkönyv 5-ik pontjában az egyházkerületek által megválasztott bizottságnak köteleességévé tétetett, az ügyek állásáról a szükséghez képest koronként az érdekelte egyházkerületeket értesíteni, mely ebbeli köteleességének a bizottság kívánván eleget tenni, de az alapítványi ügyekben előállott nagyobb változások és újabban történt események újabb jogviszonyokat idézván fel, azokról az egyházkerületeket értesíteni, el nem mulaszthatjuk, s ugyanazért tiszteletteljes jelentésünket következőkben terjesztjük elő.

Mindenekelőtt fájdalommal tudatja a bizottság, mit az országszerte terjesztett tudósításokból is tudva lesz az egyházkerületek előtt, miszerint báró Baldácsy Antal, az alapítvány nagylelkű alapítója, 1878 aug. 8-án Rohicsen Stajersországban hirtelen meghalt. A megboldogult hült teteme azonban a vég tisztesség megadása és családi sirboltba eltakarítás végett Esztergom megyében Bélára hozatott, és temetkezési napúl 1878. aug. 13-ika tüzetett ki.

E szomorú hír vételével a bizottság első köteleességének ismerte, a gyászeset feletti mély megszorodásnak tanújelét adni, melynek folytán a bizottság helyben levő tagjai tanácskozási ülést tartván, a nemes lelkű elhunyt alapító iránti háláját és tiszteletét akként kívánta kifejezni, hogy a bizottsági ülés a bizottság nevében egy koszorút határozott ily felirattal:

„A magyarországi protestánsok hálája jelöl“,

az elhunyt koporsójára tétetni, s a Bélán tartandó végtiszességnél pedig az alapítványi bizottságot a bizottsági elnök ezetése mellett képviseltetni, mely bizottsági küldöttséghez csatlakoztak aztán a két vallásfelekezetű egyházkerületek küldöttjei és képviselői; s e bizottságnak s küldötteknek részvételjes jelenléte mellett tétettek le a megboldogult nagy lelkű alapítónak földi maradványai a róm. cath. vallás szertartásai szerint örök nyugalomra a bélai családi sirboltba, nol a temetkezés után a muzslai kir. járásbiróság által a megboldogult alapítónak végrendeletei is kihirdettettek, a mely kihirdetésre az alapítványi bizottság küldöttsége is meghivatott.

Ezen végrendeletekben tett végrendelezések csak anynyiban érintik az alapítványt, amennyiben a megboldogult végrendelező az általa alapított protestáns alapítványt ezen végrendeletekben is megerősíti.

Báró Baldácsy Antalnak, mint a protestáns alapítvány alapítójának halálával, a Baldácsy alapítvány jogviszonyai is változást szenvedtek, és a bizottság működési köre is megváltozott s más irányt nyert; mit a bizottság belátván, intézkedéseit az alapítványi vagyonok hasznélvezetének és fun-

dus instructusnak birtokába vétele és azonnali behelyezkedésre, úgy az alapítványt érdeklő többi sürgős jogviszonyokra terjesztette ki.

E tekintetből a bizottság Szilágyi Sándor alapítványi ügyészt az alapítványi birtokra leküldvén, azokat, valamint az azokon levő beruházásokat is általa a bizottság maga tetteleges birtokába vétette.

De a birtokok és beruházások tetteleges birtokba vételének és foganosításának is nehéz körülmények gördültek utjába.

Tudva lesz ugyanis az egyházkerületek előtt, miszerint az örök alapítványi szerződés 11-ik pontja értelmében a megboldogult alapító az alapítványi birtokokra nézve fenn tartotta magának a kizárólagos hasznélvati jogot és ezen hasznélvati joga az alapítvány tulajdonjogának bekebelezésével egyidejűleg az alapítványi birtokra bekebelezetett.

Báró Baldácsy Antal ezen hasznélvezeti jogánál fogva az alapítványi birtokot, vagyis azon birtokrészeket, melyek a gróf Hunyady Ferencz és érdektársai részére a gróf Hunyady Teréz zálogos rátájában foganosított végrohajtás után még báró Baldácsy Antal kezén maradtak az alapítványt illető fundus instructussa, jelesen: 7000 darab birkával és 200 darab sertéssel, és némi gazdasági eszközökkel Schweiger testvérek budapesti kereskedői cégnek és birtokosoknak a birtoknak mivelési ágankénti felvétele mellett s azok mivelési mennyiségeérti jótállás terhe alatt, 40.000 frtnyi évi bér, — de az épületek reperatioja kötelezettsége és cautio nélkül s a fenirt fundus instructusnak s lábas jószágoknak pedig a hasznélvati idő alatt ingyen hasznélvezete — kötelezettsége terhe mellett az 1877. évi november 1-ső napjától számítandó négy évre hasznélvati bérbe adta.

A hasznélvati beadási tény magában még nem lett volna káros, sőt a zálogos Terézráta birtokok elestével czélszerűnek mutatkozott magára báró Baldácsy Antalra és az alapítványra nézve is.

De a báró Baldácsy Antal alapító úr által kötött és előbb említett hasznélvati szerződés felette hátrányos, hiányos, sőt káros következtű volt, melyet azért a bizottság bérllök ellenében a káros szerzőlési feltételek és kötések iránt közjegyzői úton óvással élt.

Ilyen káros feltétel volt például a birtokoknak a culturális ág és mennyiség szerinti bérbeadása s a birtok ki-sebbedése esetébeni kárpótlás-adás kikötése s a fundus instructusnak minden feltételek s cautio nélküli bérllök birtokába való átboctatása és azokkali szabad rendelkezés, melyeknek káros következtűei az átadás után mindjárt, már a br. Baldácsy Antal életében bekövetkeztek, s melyek még több bonyolult perekre adtak volna alkalmat.

E helyzetben találta a bizottság az alapító halálakor az alapítványi birtokokat. Sok nehézséggel járt e viszonyból összeütőkzés, kár és per nélkül, különösen a fundus instructust illetőleg kibontakozni.

Sikerült azonban a bizottságnak e nehézségeken is keresztül esni és Schweiger testvérekkel újabb alapon a

fundus instructus visszaszerzése és azoknak pénzze tétele s illetőleg 34,000 frtért eladása és bevétele mellett egy újabb és előnyösebb haszonbéri szerződést a culturalis ág szerinti mennyiség elvetésével 10.122 hold felett 40.488 frt évi haszonbér és föld és mindennemű adók s évenként 2000 frt Tiszaszabályozási költség fizetése terhe és egyéb előnyös feltételek, — ezeknek 20.000 frtnyi cautionális összeg biztosítás adása mellett megkötni, s ily módon a haszonélvezetet megkezdeni és folyóvá tenni, a birtokokat pedig czélszerűleg berendezni és jövő javítása alapját megvetni.

Az alapítványi bizottságnak az volna legteljesebb öröme, ha a megkezdett haszonélvezettel együtt a megboldogult alapító czéljainak megfelelőleg az alapítványi javak jövedelmét már most az alapítványi levélben kitűzött czélra fordíthatná.

Sajnálattal kénytelen azonban az alapítványi bizottság kijelenteni, hogy ezt jelenleg nem teheti, azért:

1-ször: Mert az örök-alapítványi s ajándékozási szerződés III. pontja értelmében a megboldogult alapító által a pesti ref. theologiai collegium részére, továbbá a dunamelléki ref. egyházkerületbeli lelkészek özvegyei és árvái részére és a dunántúli helv. hitv. ref. egyh. kerület részére tett s 12.000 frtot haladó alapítványi összegek és azok kamatai az alapító által az alapítványi birtokok terhére tétetvén által, azok kifizetendőek lesznek. Azért

2-ször: Mert ugyancsak az alapítványi szerződés IV. pontja értelmében az alapító úr neje részére megítélt vagy megítélendő tőke, mely a bizottságnak megküldött házassági szerződés értelmében százezer frtot tésszen, az alapító által kétharmad részben, tehát: 66.666 frt erejéig az alapítványi javak terhére hagyatott s ez összeg kifizetése az özvegy által már követeltetik, sőt követelése iránt a pert folyamatba is tette, Azért

3-ször: Mert gr. Hunyady József és érdektársai által az alapítványi bizottság által átvett és haszonbérbe kiadott 10.122 holdnyi birtokból gr. Hunyadyak által mintegy 2700—3000 holdnyi birtokrészletre iránt zálogváltó per lévén folyamatban, sőt a zálog nekik már első bíróságilag meg is ítéltetvén: a bizottság ezen zálogos pernek egyeség általi elintézését a legelső és legsürgetősebb teendőinek tartja és legfőbb gondjai közé sorozta, mivel ezen zálogbirtokoknak az alapítványi birtokokból való kihatása által nem csak az alapítványi birtokok és azok jövedelmei kisebbedése fog bekövetkezni, hanem magok az alapítványi birtokok is ezek nélkül sokkal kevesebbet fognak aránylag érni és mind értékökben, mind a jövedelemben aránylag sokkal nagyobb mértékben csökkenni, sőt miután a zálogos birtokrészletre kihatása által az alapítványi birtokok némely része felett kicsiny részletre olvadna le, de ezen kívül még több épületek és egy egész major is elesnék az alapítványi birtokból: ezek miatt a gazdálkodhatóság az alapítványi birtokok egy részén csaknem lehetetlenné válnék: ugyanazért ezen per kiegyenlítése az alapítvány érdekében életkérdés lévén: a bizottság ezen zálogos per kiegyenlítésére, minek fogantatására már döntő lépések és megállapodások is tétettek, kénytelen a jövedelmeket egy időre visszatartani és a visszatartott összegek a per kiegyenlítése által tett egyességi feltételek teljesítésére és kielégítésére fordítani. — Azért

4-szer: Mert az alapító úr, daczára annak, hogy az alapítványi szerződés II-ik pontjában az épületek jó karban való tartását ígérte és kötelezte s a haszonbérbe adással azok helyreállítását meg is kezdette: a birtokon levő épületek és azok kijavítási terhe — hacsak azokat a bizottság elpusztulni nem akarja hagyni: az alapítvány terhére maradtak, melyekre már eddig is 3808 frtot kellett kiadni s a még hátralevő és az 1879-ik évre maradt épületek kijavítása, két vagy háromszor annyi összeget fog igénybe venni, a birtokokon levő összesen 145 darab épületeknek helyreállítása és azoknak a bérlők kezeibe használható állapotban átbocsáthatása tekintetéből, mi szinte az alapítványi birtokok jövedelmeit terheli. Tovább azért:

5-ször: Mert bár az alapító úr az alapítványi szerződés X. pontja második bekezdése értelmében szerint a haszonélvezetnek életben való fentartása mellett az alapítványi birtokokra eső mindennemű állami vagy községi adók, pótlékok, nem különben a Tiszaszabályozási költségek és egyéb közterhek viselését kötelezte, mindezek daczára azonban nagyobb mennyiségű tartozások, szabályozási költségek maradtak az alapító életéből az alapítványi birtokokra s a heves-szolnok-jászvidéki Tiszabályozási társulat már is 4.300 frt hátrálékot követel, mit az alapító életében ki nem fizetett, de ezenkívül a Tisza-abád-szalóki Tiszaszabályozási társulatnál a Berettyó szabályozási egyletnél is hátrálékok vannak, melyek még ezután fognak liquidáltatni, valamint az alapító életéből hátramaradt adó és illetéki tartozások és hátrálékok is a jövedelemből lesznek kiegyenlítették. — Azért

6-ször. Mert a bizottság a megboldogult alapító után egy több perek által szétszaggatott birtokrészletet zilált állapotban, zavart kötések és jogviszonyok mellett vévén által, magának a birtokoknak és jogviszonyoknak rendbehozására, a birtokok rendbeszedésére is még most fáradsalmas s sok időt igénylő ügyvédi és meghatalmazotti eljárásra van szükség, mi ismét a jövedelemből fedezendő. — Végre

7-szer. A megboldogult alapító örököse és alapítvány közt több jogi kérdések vannak függőben, melyeknek megoldása, mint a dolgok mutatkoztak, — bírói közbenjárást és perek folytatását tette szükségessé, melyek kikerülhetlenné lettek, melyek szinte több nemű utazást, költséget emésztenek fel a jövedelemből.

De nem alaptalan a bizottság aggodalma az iránt is hogy az idő folyamában lesznek előre ki nem számítható bajok és ügyek is, melyek a múlt viszonyból fejlődnek ki és a melyek szintén költséges eljárással lesznek összekötve; ilyenek különösen a vizszabályozási viszonyok és kiadások és bankkölsöntörlesztések, mint a birtokon fekvő adóssági terhek, melyek a doig természeténél fogva magát a tulajdonos alapítványt terhelik s mely törlesztési részletek szinté a jövedelemből fizetendőek.

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 51-ik számához.

Midőn a bizottság a fentebb előadott kényszerűséget nyíltan és hiven előadta, nem feledkezett meg a reárott számadási kötelezettségről sem, melyet annak idejében az egyházkerületekkel közölni fog, a midőn magok az egyházkerületek is a bevételi számadásokból s költségelőirányzatból s így számokból fognak a fent előadott kényszerhelyzetről meggyőződni. Bizton reményli azonban a bizottság, hogy helyes számítással s bölcs és okos eljárással, szorgalommal párosult kezeléssel és takarékossgal a fentebbi nehézségeken át fog menni, és ha nem mindjárt is, de a legsürgetősebb szükségletek kielégítése s a terhek tisztázása és a birtokok rendezése után az alapítványt azon helyzetbe fogja hozni, hogy a jövedelmek az alapítványi szerződésben kijelölt és kitűzött célra lesznek fordíthatók.

A bizottságnak egyéb intézkedései leginkább az alapítványi birtokok és azok jogviszonyai rendezésére s a követelések és kölcsönös igények mikénti kiegyenlítésére, a birtokok tisztázására s az alapítványi perek mi módoni vitelére vonatkoznak, miként mindezekről a bizottság jegyzőkönyvei s az irattárban levő okmányok, térképek és szerződések s peres irományok, — elegendő tanubizonyoságot tesznek, melyekből még csak azt kívánta a bizottság az egyházkerületekkel tudatni, hogy az alapítványi birtokok jövedelmeiből bejött pénzek, valamint az alapítványi pénzbeli tőkék, a bizottság által a magyar földhitelezet kezelése alá helyezetteti és annál nyílt számlára adatni határozattak és rendeltettek, a hova minden be- és kifizetések a bizottság által megállapított és meghatározott célra az elnök vagy alelnök utalványára lesznek eszközöndők s ekképen a pénzkezelés és elhelyezésben is a bizottság által a legnagyobb biztosság és olcsóság hozatott be, mely ekképeni kezelést és könyvvitelt a Magyar Földhitelezet $\frac{1}{4}\%$ díj mellett oly hozzáátétellel vállalta el, hogy számadását fél-évenként a bizottság elébe terjesztendi.

Nem mulaszthatja el ezek mellett azonban a bizottság, hogy az alapítványt érdeklő két nagyobb eseményről s illetőleg jogviszonyról az egyházkerületeket ne értesítse.

Az egyik az, mely ismeretes lesz a főt. egyházkerületek előtt, miszerint br. Baldácsy Antal a fent hivatkozott alapítványi szerződésben az alapítvány javadalmára a szerződés kelte után leteendő zálogsummákat és beruházásokért bejövendő összegeket is lekötötte, a minthogy az örökalapítványi ajándékozási szerződés kelte után a gr. Hunyady Teréz-Rindsmaul-féle perben 51.644 frt 59 kr zálogváltási summa a Hunyady Rindsmaul örökösök által csakugyan mindjárt le is tétetett.

Ez összeget báró Baldácsy Antal vette fel, és az alapítványnak ezt többszöri sürgetés után is ki nem adta, e helyett azonban egy újabb alapítványt ígért tenni és ennek kárpótlásául csakugyan az alapítványhoz csatolta és az alapítványhoz adta a dévaványai határban Wodianer testvéreknél zálogban levő és általa kiváltott dévaványai birtokát, mit a bizottság el is fogadott, úgy, hogy a nevezett déva-

ványai birtokok tulajdonjogának az egyházkerületekre leendő bekebelezése esetében a Rindsmaul-féle zálogváltó perben letett és az alapító úr által felvett: 51.644 frt 59 kr. alapító úr kezében maradjon.

Azonban még mielőtt e birtokoknak átíratása s illetőleg a tulajdonjognak bekebelezése eszközöltethetett volna, ezen birtokot a gr. Hunyady örökösök a Terézrátába végrehajtás útján tőle elvitték, s így az ügy az előbbeni állapotába visszaesett s az 51.644 frt 59 kr követelés iránti jog fenmaradt, melynek érvényesítése iránt a bizottságszintre intézkedett.

Másik, a mit az alapítványi bizottság megemlíteni kíván, az, hogy az alapítványi birtokok ellen még egy, tudniillik a Hunyady József-féle zálogos per folyamatban van, sőt már ítéletileg el is döntetett és a zálogbirtokok Hunyady József örökösöknek megítéltettek, melynek lefolytával a zálogos birtokok mintegy 2700-tól 3000 holdig fognának megkevesebbenedni, minek folytatását s lehetőleg kiegyenlítését azonban a bizottság a legfőbb gondjai közé sorozta s e tekintetben a lépéseket már megtette, a mint ez már fentebb előadva van.

A bizottság az alapítványi ügyekből a fent előadottakat látta szükségesnek a főt. egyházkerületekkel egyelőre tudatni, azonban nem mulasztja el az év végével évi számadását megtenni és azt az egyházkerületekkel az év berekesztése után közölni.

Ezek és ennyi az, mit a bizottság az egyházkerületekkel közölni kívánt és szükségesnek látott, de ha bármely egyházkerület vagy annak igazolt képviselője az alapítványi összes jogviszonyok iránt magát érdekelve találná, bővebb vagy teljes ismeretet szerezni, a bizottság szíves készséggel intézkedik az iránt, hogy az érdekelt fél az összes ügyekre vonatkozó jogviszonyokat az irattárban levő jegyzőkönyvekből, szerződésekből, okmányokból és irományokból a bizottság által már ez idő alatt eszközölt térképekből, a Hunyady-féle peres iratokból teljesen áttanulmányozhassa és minden oldalról átlássa és megértse.

Budapesten, 1878. évi november hó 11-én.

A „Baldácsy alapítvány“ bizottsága:
Gróf *Degenfeld Imre* sk. Dr. *György Elek* sk,
bizottsági elnök. bizottsági jegyző.

VIDÉKI ÉLET.

A sepsi egyházmegyéből.

Sepsi-Szt.-György ünnepélye.

Réty, 1878. decz. 16.

Tegnap u. m. decz. 15-én egy szép ünnepélynek válánk tanui. Révai Lajos, kedves pályatársunk, beköszöntött a s.-szt.-györgyi ref. egyházba, mint megválasztott pap.

De hogy az ünnepélyről fogalma legyen az olvasónak, ezennel részletesen leirom.

10 órakor a templom megtelt a s.-szt.-györgvi mi-

volt publikummal; képviselve volt a S.-Szt.-György városában székelő minden városi s megyei hivatal. A rendes templomi ének után a városi dalárda, Benkő János vezetése alatt, sikerülten énekelt, mely után beigtató lelkész, esperes Csiszér Gábor, szószékbe lépett s beszédének bevezetésében szépen fejtegette, hogy 3 év előtt, midőn a most eltávozott fiatal lelkészt igtatta be, nagyon bajos volt helyzete, de még is azt mondotta a fiatal lelkésznek: ne félj, mert veled vagyok, szólj, taníts stb.; ő szólott, tanított, vigasztalt. Most azonban Révai Lajosnak 15 évi papi működése és buzgósa nagyon is megkönnyíti helyzetét, kinek S.-Szt.-Györgyre való megválasztását eddigi működésének megtiszteléséül tekintti. Jól választott alapigéjét Jelenések 3, 11. verse képezte „Tarsd meg a mi nálad van, hogy senki el ne vegye a te koronádat.”

Beszéde után a Székely-Mikó-tanodai dalárda működött szép sikerrel, mely után szószékbe lépett Révai Lajos; imádsága után újra egy kedves éneknek vala tanuja a közönség. Ezután felvette beszéde alapjául Luk. 10, 5. „Valamely házba bementek, először is azt mondjátok: békeség e háznak“. Beszéde szívből jött, szívhez szólt. Szónoki becse és értéke van e jeles beszédnek, a milyen Révainak a jelleme, épen az a szép jelleme van beszédének is.

Bevezetésében fejtegette, hogy elhagyta békés boldog hajlékát, hol 15 évig működött szeretett hallgatói között, aggódó lélekkel jött ide, de jól esett lelkének, hogy szerető karokkal találkozott; ezen körülményt jövődő boldogsága zálogául tekintti, hallgatóinak leszen szentelve élete, lelki atyjok akkor lenni nekik stb. azért köszönti békeséggel. Első pont: Békeség e háznak! az ő jelszava a békeség, békeség apostola akar lenni. A békéről különböző nézetek uralkodnak, a ki örök békéről akar beszélni, ép oly neveltségessé teszi magát, mint a ki örök mozdonyról beszél s bárha a sz. írásban jeleztetik, hogy a farkas és a bárány, a párducz és a kecskefiu stb. együtt lesznek és egy kis gyermek őrzi azokat, Jézus azt mondja: nem azért jöttem, hogy békeséget bocsássak, hanem fegyvert. Igen szépen és találóan fejtegette, hogy küzdelem volt mindig az emberiség pályája — a Kain és Abel példája, a 3 első század üldözése, a keleti és nyugati egyház küzdelme, az inquisitio, a reformatio története mind, mind a küzdelemről, a háboruról tanuskodnak; ma is az emberiség egy tűzakna felett áll, egy szikra kell s a békeség áldásai eltemettetnek De minő békeség is az olyan, mint ma az államoké, melyekben szuronyokkal kell azt őrzeni, hazánkban is egyik nemzetség ellensége a másiknak.

Ezeket nem azért mutatá fel, hogy elcsüggeszsze a hallgatóságot s nem is azért, hogy ő világ béke apostola akarna lenni, megelégszik azzal, ha az ő töredezett szavai hallgatói fülébe hatnak; jézusi békeséget akar hivei szívébe, azért imadkozni fog; nem lesz csoda tevő hatalma az ő imádságának, mert arra forrás nem fakad, az ellenesség falai nem döntetnek le s kettős tüzes nyelvek nem szállnak le, de valahányszor szívéből imádkozik, égi békeség száll keblébe. Második pont: nem csak a bé-

kességnek és imádságának, hanem a szeretetnek evangéliumát is hirdetni fogja, inkább akar egy szót értelemmel, mint százat értetlenül szólani. Mátyr koszorútól ma már nem félhetünk, de elég mátyrkoszoru, ha hideg falaknak, üres padoknak beszélünk. Harmadik pont: könnyü volna a papi hivatal, ha csak imádkozni s predikálni kellene, nekünk a templomon kívül a társadalomban is munkálkodni kell, hogy elmondhassuk Jézussal: példát adtam nektek. Papi hivatalba léptekor egy szikra lobbant fel keblébe, e szikra nőtt s most elhozta ide, vajha pünkösdi szikra lenne az egész gyülekezetre nézve. E pontban szivreatólag fejtegette, hogy ott lesz a gyermekek bölcsőjénél, az iskolákban, ifjak, férfiak, családoknál ott lesz, megmondja kinek-kinek a teendőit, kiragadja Kain kezéből a gyilkot, megbékelteti a háborgó házasságokat, az öregek mellett a hitnek istápját mutatja fel, a haldoklókat a csüggedéstől igyekszik megmenteni, az özvegyeket, árvákat, szerencsétleneket házába fogadja, a mit ígért, meg fogja tartani, mert szívéből szól. De hivatalában a siker függ a hallgatóktól is. Polgári kötelességei is vannak, mint protestans papnak s mint már e város polgárának s ha polgári és honfui kötelességéről megfélekednék, még hamvai is szorassanak szét; kiterjeszti gondját főként az iskolákra.

Legelsőbbben is keblére öleli a Székely-Mikó-tanodát stb. s békeséget viszen és hirdet minden e városban levő nevelő-intézet számára.

Végül midőn egyesekhez és testületekhez szól, igen szépen fejtegette, hogy a közmondás szerint: a ki békét akar, annak háborut kell támasztani, tehát neki hadsereg van szüksége, s midőn ezen egyház főgondnokát, pénzkezelőit, presbyteriumát s midőn hallgatóit felszólítja, hogy sorakozzanak az ő zászlója alá, felszólítja e városban levő különböző nemzetiségeket és felekezeteket, hogy legyenek szövetségesei, mert a hadsereg mellé, szövetségesek is kellene, így és csak így valósul meg az áldott béke.

E jeles és szónoki értékű beszéd után, még két szép éneket hallottunk a dalárdáktól s lelkesülve távoztunk el az Ur házából.

Délután 2 óraker a város vendéglőjében megkezdődött a m. e. 150—200 személyre számított ebéd, melyben a pohárköszöntések kedélyesen folytak, megkezdődve a mlts püspök urért, mint ezen egyház első papjáért, mondotl pohárköszöntéssel.

Kisantal Sámuel.

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvár, 1878. decz. 15.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter elnök; b. Bánffy Albert főgondnok; Incze Mihály, Gyarmathy Miklós, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Victor, Szász Béla, Parádi K., Deák József, Szabó Ádám, Bodor Antal, titkár.

Az időközben elnökileg elintéztett ügyek bejelentetvén, tudomásul vétetnek.

A tanügyi előadó terjedelmes előterjesztést tesz az inaktelki iskola ügyében, melynek szabályellenes községivé tétele lapunkban már korábban elő volt adva, a minek nyomán ig. tanácsunk az esperest és az illető papot már régebb jelentéstételre s illetőleg fölvilágosítás adására útasította volt. Még complicáltabbá tette az ügyet az a körülmény, hogy az inaktelki pap valótalanul úgy tüntetvén föl az állam-kormány előtt az ügyet, mint a mely az egyházi felsőbb hatóságok helybenhagyását is megnyerte s így a községi iskola létesülvén, a pap, mint az iskolaszék elnöke, a közigazgatási bizottság roszalását is magára vonta, a tanfelügyelő pedig a felekezeti iskola-épületen, miután a községi iskola használatára bocsátatott át, a község által javításokat tétetett s így nyilván autonomiánkba ártotta magát. Ellenben, ha a felekezeti iskola rögtönös visszaállítására rendeltetnék el, maga az iskola-ügy szenvedne kárt s az iskolaszék által szabályszerűleg megválasztott tanítón igazságtalanság történne. Mindezen nehézségek figyelembe vételével ig. tanácsunk kimondá, az előadó véleményéhez képest, hogy az egyházmegye határozatát, a községi iskola meghagyására nézve, helybenhagyja, útasítván azonban az esperest, hogy a szabályszerű szerződés megkötése iránt tegye meg a szükséges lépéseket; roszalást fejezve ki a pap törvénytelen eljárása fölött, figyelmeztetve az esperest, hogy jövőre egyházmegyéje területén a szabályok megtartása fölött őrkdjék s átiratot intézve a kolozsmegyei közigazgatási bizottsághoz, értesítvén őt a községi iskola javára tett intézkedésekről, de egyszersmind fölkerve arra is, hogy a tanfelügyelőt tiltsa el autonomiánk megsértésétől, a pap ügyét pedig, miután valótalan állítása fegyelmi eljárást igényel, ez ágára nézve áttéve a főt. püspök urhoz, illetékes ellátás végett.

A b.-o.-budai és diósi egyesített egyház papi díjlevele helybenhagyatik, azzal az utasítással, hogy a kepezők nevei is bevezetendők a díjlevelbe.

A nagy-enyedi főtanoda előjárósága a zenetanító fizetését föl kívánja emelni, de nem lévén kimutatva a fizetés-emelés alapja: a fölterjesztés nem erősítteti meg.

Vita Sándor és Réz Mihály, küllői — Simó Lajos deési egyházmegyei gondnokká az idei közgyűlésen az összes acták tanúsága szerint megválasztatván, de e választás eredménye a jegyzőkönyvből tévedésből kimaradván, az ig. tanács értesíti az illetőket a választásról s egyszersmind jelentéstételeit határoz a jövő évi közgyűléshez, e hiba jegyzőkönyvi kiigazítása érdekében.

A harii egyhk. adóhátráléka s illetőleg szabadsággal eltávozott, de a szabadságidő letelte után is távolmaradt, papja ügyében az ig. tanács egyfelől bevárja az e végett fölkerült nagylaki pap jelentését, másfelől pedig az actákat átteszi, illetékes ellátás végett, a főt. püspök urhoz.

Sándor Elek alapítványt tevő beleegyezvén, hogy a n.-enyedi egyhknek általa adományozott 1500 frt házvételre fordíttassék: az ig. tanács a maga részéről szintén helybenhagyja e szándékot.

Bihari Sándor fölhívásra megküldvén másolatban a

m.-vásárhelyi Erd. és Ker. bank ama szerződés-levelét, mely mellett az a.-rákosi Bethlen-jószágot megvette s mely biztosítja ottani papunk járandóságait: az ügyvéd útasítatik a jog bekebelezésének keresztülvitelére és pedig a pap költségén, miután a bekebelezés végrehajtása már korábban megrendeltetett a papnak s a késedelem az ő hanyagságából történt.

Mátyás Zsigmond megbizottnak a bordézma-váltás valóstítása után járó díjai kiszámítására a számvevő utasítatik.

A kézdi-vásárhelyi iskola, paplak és templom közében egy pálinka-főző épület emeltetvén: az egyhközség ez ellen törvényes lépéseket tett s bár a város betiltotta ennek folytán az építést, az alispán ismét építési szabadságot adott. Az ügy most a közg. bizottság előtt áll s az egyhk. kéri az ig. tanács támogatását. Ig. tanácsunk bevárandónak tartja a közg. bizottság határozatát, miután a főt. püspök úr már is tett lépéseket a miniszteriumnál ez ügyben.

r. t.

IRODALMI SZEMLE.

Egyházi énektár, mely magában foglalja a magyar ref. egyház templomi és temetési énekeinek dallamait egy, két és három szólamra alkalmazva. Szerkesztette és kiadta Oláh Károly n.-kőrösi ref. tanítóképezdei ének- és zenetanár. Budapest. 1878. Aigner Lajosnál. Ára 1 frt

E 140 lapra terjedő mű első része összesen 88 zsoltár, 35 dicséret, 5 előének és 28 temetési ének dallamait foglalja magában egy szólamra, a hangjegyek alatt az illető ének első versével. A második részben e dallamok közül 19 zsoltár és 3 dicséret le van téve két szólamra (sopran és alt) a harmadik részben 12 zsoltár és 6 dicséret 3 szólamra (1 és 2 sopran és alt); gyermek hangokra lévén írva, leginkább iskolai czélra van szánva, a mit abból is következtethetünk, hogy a szerző mind a dallamok rhymizálásában, mind a kísérelő szólamok letételében igyekezett a lehetőleg könnyűvé tenni az egyes énekek leolvasását. Szókatlan, bajosabban eltalálható intervallum, mint látszik, szándékosan ki van kerülve, legfőlebb a gyakrabban előforduló chromatica-scala-darabkák okozhatnak egy kis nehézséget (c, h, b, a, 98-ik lapon, a, gisz, g, fisz. 99-ik lapon, e, es, d, cisz. 101-ik lapon stb.) De ha e nehézség leküzdésében a növendékek eléggé begyakorolták magukat, a könyvecskét örömmel és sikeresen használhatják. Egyházi énekeink iránt a kedvet és érdeklődést nagy mértékben fogja fokozni a tanító a gyermekekben, ha a régi unisono kántálás helyett két vagy három szólamban énekeltetni a betanítandó templomi avagy temetési énekeket. S e czélra ajánlhatjuk e csinosau és tisztán kiállított s gonddal összeszerkesztett művet.

P. F.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 decz. 21.

— A közelgő karácsonyi ünnepek alkalmából fogadják t. olvasóink szives idvezletünket. A karácsony a családok ünnepe s olyankor egybe szoktak gyűlni az egytűvé tartozók. El lap is sok családnak otthonjában többé nem idegen vendég, hanem megszokott jó barát leve s mint ilyen, a karácsonyi egybegyülekezésnél is helyet kér magának, hogy részt vegyen a családi életnek zajtalan s épen azért édes örömeiben s elmondhassa minden hajlékban egyszerű, de szívből jövő jó kívánatát: „Békesség e háznak“.

— A kolozsvári tudomány egyetem ünnepélyes, nyilvános közlése f. h. 20-án folyt le a városi tanácsház nagy-termében. Az egyetemi hatóságok és tanulók nagy száma mellett az érdeklődő közönség feltűnően csekély mértékben jelent meg a szép ünnepélyre, mely pedig a legnagyobb gyülekezet figyelmére és részvételére is méltó lett volna. Az ünnepélyt Imre Sándor, ez elismert tudós és ez idei rector magnificus beszéde nyitotta meg, a nemzeti tudományosság jelentőségéről s bár lassan, de biztosan ható befolyásáról emelkedett szellemben adva elő magvas gondolatait s a tudomány adeptusainak magasrendű hivatását. Utána, a szokott sorrendben: a philosophiai facultás ez idei dekánja: dr. Homan Otto olvasá fel tudományos értekezését Plautus Pseudolusának comicumáról. A hallgató közönség kellemes csalódásban részesült, midőn egy száraz tudományos értekezés helyett kapott egy minden alaposága mellett valódi kedélyvel, költői és formai érzékkel kikerekített képet a halhatatlan vigjáték-költő itt tárgyalt remekéről. A bangos éljenekkel üdvözölt s az egész előadás folyamán kedélyes hangulatot keltő fölolvásás után következők az egyes karok dekánjainak jelentései a beérkezett pályamunkák fölötti bírálatokról s a díjak kiosztásáról. Pályadíjakat nyertek a mi főtanodáink növendékei közül, a többek között: Szabó Gyula (Károly fia) kettőt; Bikfalvi Károly, Imre Lázár, Lőthe József, Simon Ferencz, Vida Károly, Demeter Kálmán stb. Az ünnepély berekesztését Imre Sándor buzdító szavai alkoták a pályadíj-nyertes egyetemi hallgatókhoz s a jelen volt közönség aval az örvendetes meggyőződéssel távozott, hogy, mint az idei eredmények is tanusítják, a kolozsvári egyetem folyton emelkedőben van minden évvel újabb bizonyítékokat szolgáltat elért tudományos sikereinek fokozatos haladása mellett.

— Magyar missionarius Horváth-Slavon országokban. A dunántúli egyházkerületnek közelebből tartott közgyűlésén Fánicsik János, theologus, azon önkéntes ajánlatot tette, hogy Horváth-Slavon országokban szétszórva élő prot. testvéreik között, mint missionarius kész működni s e pályára fogja magát kiképezni. A közgyűlés az ajánlatot készséggel elfogadta s a sveiczi missionarius képző intézetbe kimenetele útköltségeire segélyt szavazott meg.

— Zsobokról értesitene, hogy a kath. propaganda szétfoszlásnak indult hálóját a láthatatlan, de elég erős s nem is üres kezek közelebből újra kötögetni kezdték. A legújabb jelszó az „ingyen iskola“. E csábító firma alatt csábítgatja magához a ref. gyermekeket az oda küldött s láthatatlan kassából fizetett kath. tanító s tanítgatja őket arra a nagy tudományra, hogy miként kell keresztet vetni s szűz Máriához imádkozni. Tudósítónk szerint azonban e propogandának az a haszna van, hogy a megmaradottak annál nagyobb buzgalmat tanusítanak a templom-építés előkészületeiben. Ne felejtkezzünk meg mi se róluk. Eddigelő olvasóinknak csak nagyon csekély része hozta meg áldozatát ez ügyben s így újra meg újra kopogtatunk ama Jézusi szavakkal: „Jobb adni, mint venni.“

— Czelder Márton, F.-Bányáról, fölkért annak megemlézésére, hogy az általa szerkesztendő „Magyar prot. egyházi és iskolai Figyelmező“ a jövő év kezdetével havonként három ivnyi füzetekben meg fog jelenni. Előfizetési ára egész évre 4 frt, félévre 2 frt. Az előfizetési pénzek hozzá küldendők.

— Meghívó. Az udvarhelyi reformált egyházmegyei tanító-egylet tagjait folyó évi, december 28-án, szombaton Sz.-Udvarhelyen a szokott helyen tartandó közgyűlésre meghívom. Legfőbb tárgy a ft. egyházkerület által a népiskolágyben tett legújabb intézkedések. Sz.-Udvarhely 1878 december 15. Szakács Mózes m. k. egyleti elnök.

— Második közlemény a kolozsvári ref. népiskolák javára gyűlt adakozásokról. Szász Lajos és Hajdu János ivén, a hidelvei tizedben: Székely Lajos hivatalnok 1 frt. Hajdu János iparos 1 frt. Kilin Márton földmives 1 frt. Nagy György földmives 1 frt. Pap János földm. 1 frt. Beddi István iparos 1 frt. Özv. Adorján Györgyné földm. 1 frt. Dézsi László tanító 1 frt. Török Márton földm. 1 frt. Csiky Mihály iparos 1 frt. Kilin Dani iparos 20 kr. Bagaméri György iparos 50 kr. Özv. Simon Istvánné 10 kr. Benedek József tanító 50 kr. Komáromi János iparos 30 kr. Özv. Angyal Samuné földm. 10 kr. Ifj. Kilin Márton földm. 50 kr. Kalló Márton földm. 6 kr. Gergely János iparos 10 kr. Özv. Kovács Ferenczné iparos 20 kr. Angyal Mózi földm. 20 kr. Kardos Sándor iparos 50 kr. Szilágyi Samu földm. 10 kr. Szász Mózes földm. 20 kr. Szappanyos József iparos 20 kr. Kertész József iparos 20 kr. Török János földm. 20 kr. Török György földm. 10 kr. Kajántói Szabó János földm. 10 kr. Gyulai János földm. 40 kr. Mezei János földm. 20 kr. Pap Márton földm. 30 kr. Bányli István földm. 10 kr. Id. Kun Mihály földm. 10 kr. Özv. Pap Ferenczné földm. 31 kr. Török András földm. 40 kr. Kerekes Samuné iparos 50 kr. Összesen 16 frt 67 kr.

A szerkesztő postája.

Révay Lajosnak, Sepsi-Szt.-György. Köszönöm, hogy tudattad velem az innepelő társaságnak rólam való szives megemlékezését. Kérlek, fejezd ki hálámat s viszont fogadd te is, új állomásodon, baráti szerencsekívánatomat.

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztőségi szállás.

b.-farkasutca 16. sz hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dése, hová az előfizetési-
pénzek legczélszerűbben pos-
tautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt, félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 k3

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Előfizetési felhívás az „Erdélyi Protestans Közlöny“ IX-ik évfolyamára — Középkolaink átalakítása kérdéséhez. V. Réthy Lajos. — Az anyakönyvek és az állam. Nagy Laczi. — A kolozsvári ref. iskolaszék működése. pp. Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. r. t. — Stuart Mill a vallásról. Böhm Sándor. (Vége.) — Tárcza; Egy szép lélek vallomása. (Folytatás) — Egyházi és iskolai hírek. — A kiadó hirdetése.

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS az „ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY“ IX-ik évfolyamára.

Az „Erdélyi Protestans Közlöny“ IX-ik évfolyamára az előfizetést ezennel megnyitjuk, ujlag is bizalommal kérve a t. közönség támogatását.

Felesleges volna e fölkerést tüzetesebben indokolni azok előtt, kik a protestans egyházi és iskolai ügyek iránt eddig is érdeklődést tanusítottak, mert azoknak életbevágó fontosságát — úgy erkölcsi és vallásos, mint nemzetiségi s közmívelődési szempontból — értik s érzik s épen ennél fogva e lapnak — mely e magasrendű érdekek szolgálatára van fölszentelve — eddig is előfizetői, illetőleg olvasói voltak, a kiknek tehát bőv alkalmunk nyílt annak megítélésére, ha vajjon méltó-e e lap a további támogatásra, vagy nem? E kérdés eldöntését azon megnyugtató öntudattal bocsátjuk ítélet alá, hogy részünkről igyekeztünk eddig is megtenni azt, a mivel tartozánk s hálás szívvvel ösmerjük el, hogy e törekvésünkben nem valánk magunkra hagyatva. Mint a lapnak mai számához mellékelt tartalomjegyzékből is látható, kiváló szellemi erőknél egész tábora sereglett össze azon zászló körül, melyet az „Erdélyi Protestans Közlöny“ lobogtat s így nem lehet csodálkozni, ha küzdelme terén haladása útját diadalmak nyomai jelölik.

Kimondjuk azonban nyíltan, hogy azon anyagi támogatás, mely e vállalat fölvirágzásának nélkülözhetlen föltétele, sőt életkérdése, teljességgel nem áll arányban azon szellemi erőfeszítéssel, melyet az ügy érdekében szerkesztőség s munkatársak kifejtének. Nem állana arányban még azon esetben sem, ha a jelentkező előfizetők kötelezettségüknek — kivétel nélkül — eleget teénének. A tényállás azonban az, hogy az előfizetőknek több mint harmadrésze nemcsak a most végződő, de még a múlt évről is hátrálékban van s kötelezettségének ismételt felhívások dacára sem tett eleget. Kénytelenek vagyunk ennél fogva kijelenteni, hogy az új évfolyam első számával egyidejűleg postai utánvételi lapot küldünk s a lap további fennállása attól függ, hogy hátrálékaikat azonnal törlesztik-e? Régi és hű előfizetőinket pedig, első sorban a városokban lakókat, arra kérjük, hogy gyűjtsenek új előfizetőket. Ha maga mellé mindenik csak egy újat szerez, akkor azon kedvező helyzetbe jutunk, hogy előfizetőinknek, felette mérsékelt kedvezményi árban, kiváló érdekű mellékletekkel főgunk szolgálhatni.

Elhatározott szándékunk ugyanis a jövő éven kezdve, dr. Kolozsvári Sándor egyetemi tanár úr közreműködésével, egy füzetes vállalatot indítani meg, ily czim alatt:

A magyar egyetemes protestans egyház jogviszonyait szabályozó

TÖRVÉNYEK ÉS RENDSZABÁLYOK GYŰJTEMÉNYE.

E vállalat részletes programját legközelebbről közrebocsátjuk s így most csak annyit jelzünk, hogy évenként 30 nagy iven, 5 ives füzetekben, két havi idő-

közölkben fog megjelenni s magában foglalandja a hazai összes protestans egyházke-
rületeknek hatályban levő törvényeit s rendszabályait. E vállalat előfizetési ára éven-
ként 3 frt lesz s azon esetben, ha az „Erdélyi Protestans Közlöny“ előfizetőinek szá-
ma fölszaporodik, az előfizetők jelentékeny kedvezményben fognak részesülni s an-
nak mérvéről január hó felyamán, midőn mi is tájékozva leszünk az előfizetők szá-
máról, értesítettnek.

A lap előfizetési ára marad az eddigi:

Egész évre 6 frt.

Félévre 3 frt.

Az előfizetési pénzek, posta utalvánnyal Stein János kiadóhoz külden-
dők be.

Kolozsvár, 1878. decz. 28:

STEIN JÁNOS,
kiadó.

SZÁSZ DOMOKOS,
laptulajdonos és szerkesztő.

Középiszkoláink átalakítása kérdéséhez.

V.

Déva, 1878. decz. 24.

Bevégzem cikksorozatomat, mert nyilvánosan meg voltam intve a bevégzés iránt a szerkesztőnek egyik nyilt postájával.

S minekutána most már csakugyan kényszerítve leszünk előbb-utóbb napirendre tűzni középtanodáink átalakításának kérdését: nekem is lesz alkalmam még valahol és valaha elmondani hátramaradt elmondandóimat.

Most csak azt a kérdést érintem még, a mi cikkeim olvasásánál kétségtelenül fölvetődik: hogy miből fedezzük a nagy mérvű átalakítások költségeit.

Itt bizony bökkenő van, a melyen keresztüljutni fejtörésbe kerül!

Mert a hat osztálytanító helyett, a kik beérték évi 200-200 forinttal, legalább is ugyanannyi rendes tanár kell, a kik közül, ha például hármat segédnek czimezünk is s egyenként évi 600 forintnál többel nem javadalmazzuk, hármat rendesnek kell czimeznünk s mindeniknek fizetését legalább évi 1200 frtra kell vennünk, átlag véve.

Aztán még a tanodai butorok, taneszközök, szakkönyvtár és tanulmányi kísérletek előirányzásánál nem szabad a magán háztartás törvényét követnünk, a mely szerint csak arra költ az ember, a mire jut hanem el kell fogadnunk az államháztartási elvet, a mely abban áll, hogy bizonyos szükségletekre okvetlenül meg kell lenni a fedezetnek, ha kölcsönből is.

Egyáltalában a patriarchalis állapotokból a civilizált állapotokba való átmenetel nagy mértékű költségfokozással jár minden téren.

Példának okáért: a mi kollegiumainknál az intézet tisztán tartása, a favágás, tüztétel és az egész szolgálat nem került pénzbe; a szegény tanulók végezték, a kik ezért ingyen tanításban részesültek.

Ez patriarchalis rendszer volt, de a maga korában épen nem elvetendő, mert fejlődtek mellette jóra való emberek.

Most azonban, mikor a legkisebb falu rendezett népiskolájának is külön szolgálója van s a tanulók közül még a napszámos gyermekét sem szoritják személyes szolgálattételre, hogyan tarthatná fenn a középtanoda azt a régi rendszert?

Megoldásra vár tehát a nem könnyű feladat: hogy honnan vegyék a mi középtanodáink az átalakulás utánra igényelt sokkal nagyobb jövedelmeket?

A „protestans buzgóság élő tőkáját“ sokat emegetjük; sokszor is vesszük igénybe. Azonban ez olyan föld, a melyet koronként ugardon kell hagyni. Olyan tehén, a mely néha nem ad tejet, akárhogy fejik. Olyan fa, mely csak bizonyos időjárás mellett terem bőven, a melyről csak rendkívüli alkalommal lehet annyit szedni, a mennyire a gazdának szüksége volna.

Ezt is igénybe kell vennünk középtanodáink számára megint, de csak utolsó szükségben.

Addig, a mig ehez nyulnánk, kísértsünk meg minden lehető más módot. Eljárásunk e tekintetben, felfogásom szerint, a következő volna.

Kitűzván az átalakulás mellözhetetlen feltételeit, hívjuk fel mindenik tanodánk előjáróságát, hogy

készítse el az ahhoz mért szükségleti eldírányzatot és mutassa ki, hogy abból mennyit fedeznek meglevő jövedelmei jelenleg, e mennyit és mikor a kilátásban levők későbbben.

Ha vannak egyes tanodáknak olyan jövedelmei, a melyekkel az egyházi főhatóság rendelkezhetnék, azokat egyelőre hagyjuk ki az egyes költségvetésekből, hogy a leginkább veszélyben forgó pontok erősítésére fordíthassuk.

Igy elkészülvén a magunk munkájával, fejtük fel helyzetünket az országos kormány előtt, kimutatván tisztán, hogy az országnak, mely városaiban minő vagyonnal rendelkezünk középiskolai célra.

B. Eötvös terve az volt, hogy az országos érdekekben szükséges felekezeti középiskolákat a mutató szükséghez képest segélyezze az ország, természetesen kikötvén, hogy a segélyhez képest befolyást is nyerjen azok igazgatására az országos kormány.

Ily módon, a nélkül, hogy a középiskolai törvény létrejöttét várták volna, már engedélyezettett államsegély a brassói g. keleti, a belényi g. kath. gymnasiumoknak és a nagy-szebeni evang. reáliskolának stb.

Ezt a rendszert ezután kormányaink is kénytelenek lesznek fentartani, ha csak gazdálkodási szempontból is.

Mert bizonyos mennyiségű középiskolát az országnak okvetetlenül tartania kellvén, természetes, hogy olcsóbb a már meglevőket segélyezni a költség felével, harmadával, mint egészen újakat állítani. Ránk, felekezetre nézve, ezen dologban az a lényeges, hogy vajjon kellő időben kieszközöljük-e arra szorult középiskoláink számára a nyújtható segélyt, a mely esetben fenntartjuk az eddig elfoglalt tért; avagy habozunk és késedelmezünk — mint a hogy sok részben népiskoláinknál történt —, a mig más felekezetek foglalják le, a mit e célra az állam nyújthat és a mi tanodáink hoppon maradnak, elsenyvednek.

E tekintetben mi annál előnyösebb ajánlatot tehetnénk a kormánynak, mert több tanodánk csak kevés ideig, bizonyos jövedelmei folyóvá válásáig, igényelné az államsegélyt.

Igy: szászvárosi tanodánkat a gróf Kún, s. szt.-györgyit a gróf Mikó, marosvásárhelyit a Gecse-alapítvány 10—10 év alatt olyan helyzetbe juttatja, hogy saját erején megfelelhet a középiskola minden igényeinek.

A dolog, 10—12 ezer forint államsegélylyel tenni valamennyit életképesé, első sorban magának az államnak érdeke s ép ezért nem is hiszem, hogy az államsegély kieszközölhető ne volna.

TÁRCZA.

Egy szép lélek vallomásai.

(Folytatás)

Ki tudja, meddig élhattünk volna mi így, ha egy különös esemény egyszerre viszonyunkat meg nem változtatta volna. Engem nővéremmel együtt meghívtak egy oly családhoz, a hová nem szívesen mentem. Ott a társaság nagyon vegyes volt és megjelentek ott néha, ha nem is a legnyersebb, de végtelen közönséges műveltségű emberek. Ez alkalommal Narczist is meghívták s az ő kedvéért hajlandó voltam én is elmenni, mert legalább affelől biztosítva voltam, hogy lesz a kivel kedvem szerint mulathassak. Már az asztalnál is sokat kellett kiállanunk, mert némelyek igen sokat ittak; ebéd után, akarva nem akarva, zálogosdit kellett játszsanunk. A játék nagyon zajosan s vidáman folyt. Narczisnak egy zálogot kellett kiváltania: büntetésből mindenkinek kellett hogy sugjon valamit, a mi kedves legyen. Szomszédnőmnél, egy kapitány nejénél igen hosszasan talált időzni. Egyszer csak a nő férje úgy arczul üti, hogy nekem, ki közelében valék, a hajpora szemembe ugrott. Mikorra szemeimből a port kitöröltem s némileg ijedelmemből

felocsudtam, a két férfit kivont karddal találtam. Narczis vérzett, a másik pedig a bortól, haragtól s féltékenységtől magán kívül levén, az egész társaság által alig volt visszatartatható. Karonfogtam Narczist s a teremből kivezettem, fel a második emeletbe, egy külön szobába s minthogy barátomat féltettem a felhevült ellenféltől, az ajtót tüstént bezártam.

A sebet mindkettőn nem tartottuk komolynak, mert csak kezén láttunk vágást; de nemsokára észrevettük, hogy egy egész vérpatak foly le hátán s feje nagyon meg van sebesítve. Ekkor már aggódtam. Kisieték az előtérre, hogy segély után küldjek, de senkit sem lehetett találni, mert mindenki alól maradt, hogy a dühöngő férfit megköttözzék. Végre ugrándozva jön egy házileány s engem virgonczságával legkevésbé sem aggasztott, a mint a furcsa látvány s átkozott komédia felett majd agyon nevette magát. Hathatósan kértem őt, hogy szerezzen egy sebészt s ő pajzán modora szerint lesietett a lépcsőzeten, hogy azonnal hozzon.

Visszamentem sebesültemhez s kezét zsebkendőmmel, fejét pedig egy kéztörölővel kötöttem be, mely az ajtóra volt akasztva. Még mindig erősen vérzett. Nem volt senki közelemben, a ki mellettem segélkezhetett volna. Én őt egészen tartózkodás nélkül karomra vettem és simogatás, gédelgetés által igyekeztem felélenkíteni. E gyógymód, mint egy szel-

Kolozsvári és székely-udvarhelyi középtanodáink, a melyek mellett részint az állam, részint más felekezetek tartanak fenn hasonrangú tanintézeteket, felfogásom szerint — egy, az irányadó körökkel e tekintetben nem érintkező vidéki ember felfogása — nehezebben számíthatnának államsegélyre, azokra kell tehát fordítanunk a magunk erejét, ha középtanodai minőségben fenn akarjuk tartani.

A kolozsvárinak fentartása és lehető tekintélyessé tétele fő tárgya kell hogy legyen gondolkozásunknak. A székely udvarhelyinek bizonyos fokú le szállítására is rávihet a szükség.

A zilahi iránt hasonlóképp lehetne a kormány-nyal egyezkedni.

Mindezek keresztülvitele azonban az alkudozásra és az eljárásbeli ügyességre tartozik, kormányzati feladat, mely a végrehajtás közben nyer határozott alakot.

Az elmélet teendője ilyenekben csakis a fő iránypontok megérintése.

És ezzel elvégzem most. Abból, a mit úgy szólva egy szuszra akartam elmondani, csakis az együtt lakás kérdésének tárgyalása maradt ki, czikkemnek hosszura nyulása miatt.

Tantervi tanulmányokat tenni igen szép és há-
lás feladat volna, hanem az más fejezetbe tartozik.

lemi igézet hatott; eszméletét nem veszté el, de halott halvány vala.

Végre jött a tevékeny házi nő s mennyire megijedt, a mint házi-barátját ilyen állapotban, karjaim közt, mindkettőnkét pedig véresen meglátott: mert senki sem gondolta, hogy Narczis megsebesült; mindnyájan azon véleményben voltak, hogy én őt épen hoztam ki a teremből.

Hoztak ekkor bőven bort, jóillatú vizet s mindent, minek csak üdítő s frissítő hatása lehet, s már a sebész is megjött s én el is távozhattam volna, de Narczis hűvvel megfogta kezemet, jóllehet én, ha nem fogt volna meg, úgy is ott maradtam volna. Mig a sebész műtété tartott, én az alatt is borral folyton dörzsöltem s nem sokat ügyeltem arra, hogy már az egész társaság körülöttünk állott. A sebész bevégezte volt teendőjét, a sebesült néma szívélyes búcsút vevén tőlem, hazavitetett.

A háziasszony hálószobájába vezetett, egészen le kellett hogy vetkeztessen s nem hallgathattam el, hogy a mint testemről vérét lemosta, ekkor vettem észre történetesen a tükrőben, hogy még lepel nélkül is magam szépnek tartatom. Ruháim közül egyiket sem vehettem fel ezután s minthogy az egész család tagjai vagy kisebbek vagy nagyobbak valának nálam, igen különös öltözetben mentem haza, szülőim nagy bámulatára. Ők az én ijedtségem, barátunk megsebesülése, a kapitány esztelensége, egyszóval az egész

Kedvvel irtam, de nagyobb kedvvel fogom olvasni, ha mindezen kérdéseket olyan ember fejtegetné, a kinek objectiv nézpontjait mindennapi tapasztalás teszi biztosokká.

Réthy Lajos.

Az anyakönyvek és az állam.

Sz.-Somlyó, 1878. decz. 22.

Az anyakönyvek vezetésének szép joga még most — és a mint az idők jele mutatja — még igen sok ideig az egyházak kezében van és marad. Azonban e vezetésnek szép joga megmérhetetlen nagy felelősséggel van összekötve. Hisz a jól vezetett anyakönyvek alapjai az állam védelmének, a társadalom nyugalmának, a családok békés fejlődésének és magának az egyház fennállásának is. Az állami véderő összeállításának gyökerei az anyakönyvekben feltalálhatók, — a társadalom nyugalmát s a családok békéjét igen sokszor, mondhatni legtöbbszörre, az anyakönyvek adta fegyverrel védi meg a törvény és bíróság, — s miért tagadnok? a mi egyházaink fennállásának is — illetőleg a hivek egyházuk iránti ragaszkodásának-egyik legerősebb kapcsa az anyakönyvekben keresendő és található fel. Mindezeknél fogva nem csodálható, sőt igen természetesnek itélendő, ha az egyház felelősség terhe alatt megköveteli s óvó-gonddal ellenőrzi az anyakönyvek pontos és lelkiismeretes vezetését, — az állam pedig, mint törvény hozó hatalom megköveteli, hogy

esemény miatt nagyon felindultak. Csak kevés hija volt, hogy atyám maga a kapitányon a helyszínen akarva boszszut állani, őt ki nem hitta párbajra. Szidta a jelen volt urakat, hogy egy ilyen orgyilkossági kezdeményt meg nem toroltak; mert hisz nyilvánvaló volt, hogy a kapitány, mi helyt arczúl ütötte, azonnal kihuzta kardját s Narczist hátulról sebesítette volt meg; Narczis, mielőtt kardjához kapott volna, már meg volt kezén sebesítve. Kedélyemen rendkívül nagy izgalom és felindulás vett erőt; vagy akármi nevet is adjak kedélyállapotomnak, a szenvedély mely szívem mélyében szunyadott, egyszerre kitört, mint az elfojtott láng, mely új táplálékot nyer. Mig a jó kedv s öröm nagyon alkalmasok szerelmet kelteni s azt észrevétel nélkül élesztgetni; a szerelem, mely természeténél fogva bátor, az ijedtség hatása alatt legkönnyebben ösztönöztetik arra, hogy határozott alakban nyilatkozzék. Orvosságot adtak a kis leánynak s lefektették. Kora reggel atyám megsebesített barátomhoz sietett, a ki nagy seklázban feküdt.

Atyám nekem nem sokat mondott meg abból, a mit vele beszélt volt s igyekezett engem megnyugtatni ama következmények felől, melyek ezen esettel együtt járhattak volna. Arról volt szó, hogy megelégedhetnek-e bocsánatké-
réssel, vagy törvény útján intézendő el ezen ügy, vagy még ennél komolyabb lépést kell tenni.

az „állami igazgatás keretébe vágó hivatalos okmányok“ a legnagyobb pontossággal kiállítatván, gyorsan szolgáltatásnak át az illetékes hatóságnak. Amde ott van a nagy baj, hogy nincs elhuzva a határvonal, hogy hol van az „állami igazgatás keretébe vágó hivatalos cselekvények“ mesgyéje, s hol válik a szükséges okmány megszerzése magánüggé? Másikbaj pedig az, hogy az anyakönyvvezetőkkel szemben támasztható s a gyakorlatban folytonosan támasztott követelményeknek csak egy része nyugsziktörvény alapján, a másik része ministeri rendeleteken épül, a legnagyobb részrénézve pedig még miniszteri rendelet sem található.

Vannak szoros állami érdekebe vágó követelmények tagadhatatlanul, melyeknek elmulasztása, avagy hiányos kielégítése a legfontosabb állami érdekeket veszélyezteti. Ezek legfontosabbika a népingási táblázatok lelkiismeretes összeállítása, mert távol áll hivatásának magaslatától azon állam, a mely a józan elvek alapján össze állított statisztika útján nem keres biztos haladást a jövő felé. Ilyenek a népneveléssel összefüggő s illetőleg annak alapját képező anyakönyvi kiadványok, mert: „elvéssz a nép, a mely tudomány nélkül való“. Ilyen a védkötelesek kiírása, mert az örök béke még sokáig ábránd s légvár leend. Ilyen a védhimlő-oltás végett kiállítandó szülöttek kimutatása, mivel csak épen ép testű nemzet fiában marad ép a szellem.

Amde vannak olyan követelmények is, melyok csak részben vágnak állami érdekebe s teljesítésének díjtalan követelése bizonyos határon túl méltánytalan. Ezek közül csak egy párt említek fel. Jelesen a hagyatéki ügyekben

Jobban ismertem atyámat, mintsem elhihettem volna neki, hogy ő párba nélkül a dolgot annyiba hagyja, de nem nyugtalankodtam, mert atyámtól korán megtanultam, hogy ilyen dologba a nők ne szóljanak bele. Egyébiránt mi sem mutatott arra, hogy a két barát közt valami történt, a mi engemet érdekelhet, mégis nemsokára atyám további értekezését bizalmasan közölte anyámmal. Elmondta, hogy Narczis nagyon meg van hatva szolgálatom által, őt megölelte s magát az én örök adósomnak nevezte s kinyilvánította, hogy nem ohajt semmi boldogságot, melyet velem meg nem oszthat; s engedelmet kért, hogy atyámat atyjának tekinthesse. Anyám mindezt nekem hiven előadta, de azt a jóindulatu megjegyzést tevő hozzá, hogy arra, a mit az első felindulásban szoktak mondani, nem kell nagy súlyt fektetni. „Természetesen“, mondám szinlelt közönyösséggel s a mellett az ég tudja mi mindent nem éreztem.

Narczisz két hónapig feküdt, e sebe miatt jobb kezével nem is írhatott, de azért a leggyöngédebb módon igyekezett irántam való háláját kimutatni. Mindezt, mi több volt a szokásos udvariasságnál, egybevetettem azzal, a mit anyámtól hallottam s egy perczig sem szüntem meg tündönni. Az egész város beszéd tárgyát ez az esemény képezte. Velem arról különös hangnyomatékkal beszéltek, következtetéseket vontak le abból, a melyek, bármennyire igyekeztem magamról azokat elhárítani, nagyon is közlőrl érdekel-

a kiskorú örökösök születési bizonyítványa díjmentesen kiszolgáltatandó, tekintet nélkül arra, hogy a Pistabá 50 frtot alig érő, avagy a herczeg Ypsilanty milliókat örökhagyatékáról van-e szó. Pedig e hagyatékból, tekintet nélkül arra, ha vajjon a hagyaték felemésztetik-e, vagy marad még valami morzsa az örökösöknek, minden közeg — a halott kémtől elkezdve a közjegyzőn keresztül (ezé a legzsirosabb falat) fel az államig — a ki az ügy elintézésébe befoly megkapja a maga illetőségét, csak az anyakönyvvezető tartozik ingyen munkát teljesíteni. Méltányos-e ez? S főleg méltányos-e az, hogy nincs megszabva az ingyen munka határa — a hagyaték nagyságának megjelölésével? Nem különben, hogy az állam védje magát az esetleges megrövidítés ellen, a kegy- és nyugdíjasok nyugtáin azok életben léte az anyakönyvvezető által havonként igazolandó és pedig dijnélkül, tekintet nélkül arra, ha vajjon csonka garasos vitéz-e az, a ki vitézségéért kap anynyi kegy-pénzt, a mely mellett akár éhen halhat, vagy pedig törvényszéki ülnök, vagy plane nagyságos elnök, sőt talán tábornaszernagy, kinek nyugtáját sarkantyú csengő zenéje mellett, liberias inas hozza hozzám igazolás végett. Méltányos-e ez? Avagy nem lehetne-e különbséget tenni a kegy- és csekély nyugdíjasok és tekintélyes nyugdíjban részesülők között s kimondani, hogy amazok életben léte díjmentesen, ezeké pedig bizonyos díjsszeg szedhetésének engedélyezése mellett igazolandó!?

S pedig itt még nincs vége az anyakönyvek vezetőivel szemben támasztható igényeknek, sőt nincs a magyar birodalomban olyan hivatali közeg, a mely — a miniszterelnöktől kezdve, le az utolsó falusi bírógig — jogosít-

tek. A mi előbb csak enyelgés és szokás volt, komolysággá és vonzalommá változott. Remegtem attól a gondolattól, hogy őt elveszithetem s reszkeedtem közelebbi viszony lehetősége miatt. A házasság gondolatának bizonyára valam ijesztő hatása van egy félig tudos leányra.

Ezen erős lelkifelindulások ismét magamba mélyedéss indítottak. A szorakozott élet tarka képei, melyek éjjel, nap pal szemeim előtt lebegtek, egyszerre eltűntek. Szellemer kezdett újra magába térni, de a láthatatlan baráttal eg hosszú ideig félbehagyott ismerettségét nem lehetett ol könnyen felújítani. Mi egymástól még mind meglehetőss tévolban maradtunk; de viszonyunkban az eddigihez képest nag különbség állott be.

Megtörtént a párviadal, melyben a kapitány nagy megsebesült, a nélkül, hogy arról valami bizonyosat megtudtam volna és a közvélemény minden tekintetben kedv sem részére hajolt a ki végre újból megjelent a nyilvánosság előtt. Mindenek fölött legelőbb is be kötött fővel s b polált kézzel először is hozzánk vezetettette magát. Mint d bogott szívem e látogatása alkalmával. Az egész család jelen volt, s mind két részről csak általános hálálrodás udvarias kifejezések válták föl egymást; mindazonáltal t lált alkalmat arra, hogy gyöngédségét némely titkos jeleiben kifejezze irántam, mi által csak növelte nyugtalanságomat. Miután teljesen felgyógyult, egész télen át épen oly

va ne érezné magát az anyakönyv-vezetőkkel szemben, követeléssel lepni fel. És e határt nem ismerő követelésekkel szemben, mi az anyakönyv-vezetők remunerációja? Mondhatom, hogy a semmivel határos, mert az egyházi tartozások közigazgatási felhajtása talán nem nevezhető remunerációnak!! Sőt itt is a lehető legnagyobb hanyagsággal találkozunk.

Álljon itt egy példa: Egyházzam előljárósága folyó évi május 6-án átírt az alispáni hivatalhoz a rovatál-hátrálékok felhajtása iránt. Ez átírás — már most az esperesi hivatal útján — kiegészítve az 1877 évi rovatál-hátrálékok kimutatásával, július 11-én megsürgetve lett. Ezen megsürgetés — ugyancsak esperesi úton — ismételtetett szeptember 15-én és november 9-én és ennyi megkeresés és sürgetés dacára az egyház pénztárába, a hátrálék követelésekből mai napig még egyetlen fillér sem folyt be.

Nem kételkedem kimondani, hogy ama fontos állami érdekek miatt, a melyek az anyakönyvek vezetéséhez vannak fűzve, az anyakönyvek vezetéséről az államnak kellene gondoskodnia. Ámde eltekintve egyéb, nem csekély fontosságú okoktól, mily nagy terhet róna az államra az anyakönyvek vezetésére szervezendő hivatalok felállítására! És e mellett Magyarország községeknek igen csekély %-tólóját leszámítva, az anyakönyvek vezetésének állami kezelés alá vételével is vajjon nem a papság munkásságának igénybe vételére lenne-e az állam utalva?

Ámde ez esetben is nem kellene-e szabatosan külön csoportosítani az „állami igazgatás keretébe vágó hivatalos cselekvények“ ilyen vagy amolyan sorozatát s kimondani, hogy az anyakönyvek vezetésén felül az államtól élvezett javadalomért azok díj nélkül teljesítendők, de más-

szorgalmasan látogatott minket, mint azelőtt és a szerelem és gyöngédség irántam tanusított minden kis jelének értelme után senkisem kutatott.

Ily módon szellemem folytonosan igénybe volt véve. Nem tudtam bizni senkiben s istentől nagyon eltávolodtam. Ezen négy viharos év alatt egészen megfeledkeztem róla; most még néha, néha gondoltam rá; de csak annyiból állott, hogy meglátogattam az isteni szertartásokat, s ezen felül, midőn előtte megjelentem, mindig szép ruhába öltözködtem, erényemet, tisztaságomat és kiváló előnyemet, melyekkel mások felett birni véltem, tetszelegve mutattam fel előtte; de azért úgy látszott bármint csillogtam nem igen vette észre.

Egy udvaronc, ha fejedelme kitől minden szerencsését várja, így viselni magát vele szembe, nagyon nyugtalanokodnak; s de én egy cseppetsem aggodalmaskodtam. Volt a mire szükségem vála, egészségem, kényelmem; s ha tetszett Istennek róla való megemlékezés, annál jobb; de ha nem, azt hittem, hogy kötelességemnek eleget tettem.

(Folytatása következik.)

felől hasonlóképen csoportosítani s esetleg osztályozni a magánosok ügyében szükségelt okmányokat s azok díjazását! Hisz lám a megyei, állami levéltárnokok is fizetést élveznek, de azért ha magánosok veszik igénybe munkásságukat, ott van a törvényszabta árszabály.

Mindezeknél fogva törvényt kérünk az anyakönyv-vezetés és az állam közötti viszonyra nézve.

Hisz lám a törvényszéki és politikai tisztviselők kötelesség- jog- és hatásköréről fegyelmi törvény, illetőleg statutum van alkotva s pedig én kétlem, hogy azok ügykezelésén fontosabb állami és magánügyek mennének keresztül, mint az anyakönyvvezetés s ebből folyó kötelmek.

És e törvény megalkotása főleg ránk protestans papokra nézve bir kiváló fontossággal, de ennek fejtegetése nem fér be e cikk keretébe.

Ohajtanám, ha ezen — csekély nézetem szerint — fontos ügyhöz más, nálamnál mindenestre illetékesebb egyének is hozzá szólnának

Egyébiránt meglehet, hogy egy más alkalommal elmondom szerény véleményemet arra nézve, hogy ez alkotandó törvénybe mik volnának befoglalandók.

Nagy Laczi.

A kolozsvári ref. iskolaszék működése.

Kolozvár, 1878. decz. 27.

Örvendezve értesülünk a kolozsvári ref. iskolaszék példás buzgóságáról, mellyel az új népiskolai törvény iránt. tiszteletet, kivihetősége iránt bizalmat és lelkesedést ébreszt, mert kétségtelen, hogy a közelmúlt időben törvényerőre emelt népisk. tanterv és rendszabály végrehajtása a hívők áldozatkészsége, a tanítók megkettőztetett munkássága s nem az ambíciója felhasználásával könnyebben eszközölhető. Miután az egyházközség keblei tanácsa az iskolaszék erélyes fellépése következtében kimondá, hogy népiskoláit áldozat árán is fenn kívánja tartani, az iskolaszék ez anyagi segély gyűjtését is magára vállalta. A papok a szószékről, az iskolaszék világi tagjai az önkényes adományok közvetlen gyűjtése által teljesítették elhivatásuk kötelességét, versenyre hívott népiskoláink győzedelme érdekében. Ily nemes törekvés láttára van reményünk hinni annak valószínűségében, a mint dr. Bihari Péter az erdélyi „ecclesia colucans“ mintaszerű organismusának t. i. népiskolai tantervünk és rendszabályunknak a „Néptanítók Lapja“ f. é. 19 és 20 számában olvasható ismertetésében óhajt, hogy „ha az a szellem, mely a tantervet és rendszabályt létre hozta, elég erélyességgel párosul, népnevelésünk ügyének az erdélyi hely. hittéknél, az ottani magyarság zöménél, felvirágzását bizton várhatjuk.“

Az iskola széknek kifelé ható tevékenysége mellett volt gondja arra is, hogy egy a kebeléből kiküldött bizottság által megtétesse a tanterv életbeléptetéséhez szükséges előkészületeket. E bizottság a kolozsvári ref. népiskolák összes tanítóival és tanítónőivel több ízben tartott:

vegyes értekezleten megszabta mindenik munkakörét és megállapította a részletes órarendeket. Minthogy a törvényes tanterv és illetőleg utasítás csak az osztatlan népiskola, vagyis az egy tanítóval bíró 6 korosztályú népiskola számára ad részletes órarendet, ellenben a két és több tanítóval bíró népiskolák számára, a melynek a kolozsvári iskolák, csak általános óratervet nyújt, szükségessé vált a részletes órarendek készítése, annyival inkább, mivel iskoláink között egy leány és két vegyes iskola van s a tanterv a női kézi munkák beosztására ki nem terjeszkedik.

Minthogy rendszabályunk a vallás tanítását legalább az 5 és 6-ik osztályban, valamint az ismétlő iskolában, a lelkész uraknak teszi köteleességévé, a felmerülhető köteleesség-összeütközés elhárítása czéljából akként intézkedett az iskolaszék, hogy a vallás tanítás óráit mindenütt délelőtti időre osztotta be. Kiterjesztette egyszersmind figyelmét a most felállított községi iskolákra is, hol a vallás tanítását szintén az iskolaszék lelkésztagjaira bízta.

A heti szünidőre nézve, meghallgatván a tanítótság által felhozott alapos indokokat, megmaradt a régi gyakorlat mellett, mely szerint a hidelvei és külmagyarutczai népiskolákban csötörtökön egész nap, a belvárosi leányiskolában pedig a kedd és a csötörtök délutánján szünetel a tanítás. A sátoros ünnepre és az őszi szünet megadásában némileg eltért a rendszabály 17 §-ának ez irányú rendelkezésétől, a mennyiben őszi dolog-időre „szüreti szünidő” czinén, a szüret megkezdése napjától számítandólag egy hetet; karácsonra, husvételre 10—10 napot; huszagóra 2 napot; pünkösdre 5 napot s minden országos vásár alkalmára 1—1 napot állapított meg.

A rendszabály 55, 62 és 64 §§-ban megrendelt felvételi naplót, anyakönyvet és fogyasztási naplót (A. B. C. minta) kemény kötésben megszerezte Stein János könyvárústól mindenik iskola számára s rendes kezelésére utasította a tanítótságot. A nyilvántartási naplót (D minta) az iskolaszéki elnök által kezelendő ellenőrző iskolai jegyzőkönyv mellett főlöszlegesen tartja.

Az ellenőrző iskolai jegyzőkönyv tárgyában, melynek rovatai és tartalma a rendszabály 50, 51, 52 és 54 §§-ban van meghatározva és körülírva, felkérte egyházi legfőbb hatóságunkat, hogy rovatos iveket nyomasson. S minthogy az egyházközség családkönyve nélkül a hívők autonom számbavétele és nyilvántartása lehetetlen s e miatt az ellenőrző iskolai jegyzőkönyv összeállítására s nevezetesen az iskolakötelesek számbavétele, a eljárás fel nem járó tankötelesek nyilvántartása nem eszközölhető: sürgősen szorgalmazta az egyházközség kebeli tanácsánál a „családkönyv” létesítését. Egyszersmind kikérte az egyházközség évi költségvetésének hiteles másolatát s az iskolai pénzalap részletes kimutatását, hogy az iskolai ügyek emelésére irányuló terveiben és javaslatokban a kellő mértéket tarthassa, de másfelől meg is győződhessék arról, ha vajjon az iskolai alaptól telhető s

az osztó igazság arányában fordítottatik-e a jövedelem az iskolák fentartására?

A legszükségesebb iskolai szerelvények megszerzéséről, iskolai könyvtárak létesítéséről gondoskodott; tan- és vezérkönyvek vásárlására mindenik iskola részére 30 frtot évi átalányul utalványoztatott.

Ismervén kolozsvári népiskoláink viszonyait, különösen azok dícséretes multját, bátran állithatjuk, hogy azok népességre, felszerelésre és a tanítás sikerére nézve a megszólás idejében, a közelmult 3 év alatt is, kiállották a versenyt hasonnemű vetélytársaikkal. De kétségtelen másfelől, hogy az állami befolyás gyakorlása óta, jóformán 3 évig, egy megválasztott, de nem működő iskolaszék mellett magukra voltak hagyatva, jó törekvésükben megingatva a községívő átalakítás eszméje által, holott épen akkor lett volna szükségök erős támaszra és törvényes szervezetre. Azért bármily csekélynek lássék némelyek szemében a jelenbeni iskolaszék működése, az a multéhoz képest sok tekintetben és a jelen új sphaera kezdetén teljesen kielégítő, mert erélyes föllépése által előkészítette a tért s fogékonynyá tette a kebleket az új tanterv és rendszabály befogadására s követésére.

???

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvár, 1878. decz. 22.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter, elnök; dr. Jene Viktor. Szász Béla, Parádi Kálmán, Szabó Ádám, Deák József, Bodor Antal, titkár.

Az időközben ellátott ügyek bejelentése és tudomásul vétele után

Az elnök jelenti, hogy a gr. Tholdy Krisztina adomány-levelére, melylyel a grófnő a bolyai templomra való jogáról egyházunk javára lemond, a betáblázási engedélyt rávezettette — az okmány a szükséges lépések megtétele végett az esperesnek leküldetvén.

Ugyanő bemutatja Antalfi Alajos montreuxi (svájcz) orvostudor közjegyzőileg kiállított alapító-levelét, melylyel nevezett, kézdi-vásárhelyi születésű hazánkfia egy 35400 francnyi betáblázott követelését a bukuresti ev. ref. egyházközségnek adományozza, oly kikötéssel, hogy az alapítvány 120000 francra gyarapodjék, a mikor jövedelmeiből két magyar realtanodai tanár, a bukuresti pap és tanító javadalmazandók; a tanárok az ig. tanács kettős kijelölése nyomán az egyházközs. által választandók, az alapítványt egy 5 tagu bizottság kezeli az áll. ig. tanács ellenőrzése és felülvizsgálati joga fentartásával. A nagyszerű alapítvány mély hálával fogadtatik, bejelentetvén a közgyűlésnek is, egyszersmind köszönő levél intéztetvén a nagy lelkű s hazafias alapítóhoz, a bukuresti egyház is értesített a határozatról. Az alapító-level a pénztárban letéteményeztetik.

A Baldácsi-alapítvány végrehajtó bizottsága lapunk

mult számában egész terjedelmében közreadott jelentését ig. tanácsunk elősmerés-sel és köszönettel veszi tudomásul. teljes bizalmát nyilvánítván a bizottság iránt, miről a bizottság értesítettik.

A dunántúli ref. egyházkerület közgyűlése nem lévén megelégedve a Baldácsi-alapítvány végrehajtó bizottságában való képviseltetésével, a maga részéről még két tagot nevezett ki e bizottságba s hasonló eljárásra hívja föl a többi egyházkerületeket. Ig. tanácsunk a fennebbi határozat nyomán annál kevésbbé látja ily intézkedés szükségét, miután a végrehajtó bizottság bármely illetékes képviselőnek készséggel tanulmányozásra bocsátja összes iratait — a dunántúliak átiratát azonban, a kivonathoz képest, átteszi a j. é. közgyűlésre most tett intézkedésének bejelentése mellett.

A kis-enyedi egyhk. új papi-dijlevele körül fölműlt nehézségeket a kiküldött bizottság nagyjában elenyésztetvén, az ujon választott pap fölhivatik nyilatkozattételre, ha e módosított dijlevél alapján hajlandó-e az állomás elfogadására.

Mátyás Zs. bordézma-váltási biztosnak a széki egyházmegyében tett eljárása után az illeték, a számvevő javaslata szerint, kiutaltatik.

A nyéni egyház erdejéből való faeladás a kikötött feltételek szerint engedélyeztetik.

A körösi egyhk. Csoma-alapítványának kamataiból 56 frt az ottani községi iskola növendékei számára vásárolandó tankönyvekre engedélyeztik, a könyvek kiosztása az egyhk. javallata szerint történvén.

Az abrudbányai egyhk. 2 felső és alsó zuzdájának előnyös árban történt eladása helybenhagyatik, a szerződévények megerősítettvén.

A harii egyhközségnek a tagosításnál történt megkárosítása iránt vizsgálat rendeltetik el.

A sz.-somlyói tanítói beneficium kiszámítását a számvevő beadván, az összeg, kölcsön-kötelezvény beküldésének feltétele alatt, a közgyűlési engedély folytán adósságok törlesztésére kiutaltatik, a hova-fordítást utólag köteleztetvén igazolni.

Lang Károly m.-oláhországi missionarius pitesti rendkívüli vizsgáló-utjának költségei fejében, fölhívásra 30 francot számítván föl, ez összeg utalványoztatik.

A dévai egyhk. tartozásainak esperesi kimutatása nyomán, a tartozások mielőbbi letörlesztése elrendeltetik.

A brádi egyhk. a körösbányai egyhközségnek a még 1874-ben közgyűlésileg megállapított hátrálék segély-összegét (1200 frt) maig sem fizetvén le; sőt ujabban tiszteletlen módon határozottan megtagadván a legfelsőbb határozat iránti köteles engedelmességet s ez actusban a páp is tevőleg részt vevén: az esperesnek komolyan rendeltetik — eddigi késedelmezéseért maga is rendbe utasítottatván — hogy egy félév alatt törlesztesse a brádi egyház tartozását, szükség esetén a vásárvám lefoglalásával is, — a páp ügye pedig, engedetlensége és tiszteletlen-

sege fegyelmi megbüntetése végett, áttételik a főt. püspök urhoz.

r. t.

Stuart Mill a vallásról.

(Vége.)

A humanismus vallásának itt vázolt tervezete, bármennyire mérsékeltlen él is Stuart Mill a rationalis kritikával, sok tekintetben illusoriusnak nevezhető; a mi azonban nem zárja ki, hogy az ujabban mindinkább, s kiváló bölcsészek által hangsúlyozott nézet a vallás-poezis gyökeres átalakítását illetőleg, legjobb esetben is a keresztyén-ség essentialis megtartásával, rendkívül becses adalékokat ne nyert volna általa. A mai speculatio érdeme, hogy az emberi szellem vívmányainak méltatásánál kiválólag történelmi szempontot emel érvényre, mint oly tényekénél, melyek saját törvényeiknek engedelmeskednek, ép oly szűkségképen állottak elő, mint egy-egy geologiai korszak állati és növényi productumai, s mint azok, ép oly természetesen tűnnek el, a fentartásukhoz megkívántató föltételek kimaradása után. Ha azonban áll az, hogy az emberiségnek új vallásra van szüksége, annyi bizonyos, hogy nem Stuart Mill volna az, ki e szükségletét kielégitené. Mert a mint Rümelin mondja Shakspereről, hogy ismerte az embert, de nem a világot, ugy ennek épen megfordítása áll Stuart Millnél, mint ki az embert tagadhatatlanul kissé abstracte szereti fölfogni, s hiányzik nála az a mély és közvetlen tekintet az emberi lélekbe, mely Krisztust, Mohamedet, mint vallásalapítókat oly lényegesen jellemezte. Le kell mondanunk ezenben ezuttal e kérdés körülményesebb fejtegetéséről, s már is igen hosszúra nyult cikkünköt Stuart Mill theisticus nézeteinek rövid ösmertetésével fejezzük be.

Feltűnő itt mindjárt, hogy Stuart Mill, ellentétben Müller Miksának e lapokban is fejtegetett henotheisticus elméletével, nemcsak hogy azt tartja, hogy a polytheismus általában természetesebb álláspont az emberi lélekre nézve, mint az egyistenhivés, de sőt tagadja, hogy amaz legkisebb hajlandósággal is birna, önkényesen ezzé változni át. Az az erő, mely a sokistenhivésnek egyistenhivéssel való helyettesítésénél operált, nem egyéb, mint a tudományos kutatás, mely feltárta a különböző nyilvánulatok alapjául fekvő ok-egységet s az antecedentiák szükségképeni egymásból folyását. Ezek után két kérdés tehető fel, azon irány kimutatásául, melyben egy észszerű theismus lehetőségének eldöntetnie kell. Megegyeztethető e a tudomány követelményeivel az az elmélet, mely minden természeti jelenség eredetét egy teremtő elvre vezet vissza? S ha igen, úgy e bizonyossággá vált fellevés kiállhatja-e a próbát azon alapelvekkel és hitszabályokkal szemben, a melyektől vezetettünk magunkat, hosszú tapasztalat szükségnek mutatta ki?

A mi az első kérdést illeti, erre nézve két felfogás uralkodik. Egyik: egy oly isten-fölvétele, ki a világot esetről-esetre változó akarattal kormányozza; s a másik, mely annak egyszer mindenkorra megállapított változhatlan tör-

Folytatás a mellékleten.

➤ Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 52-ik számához. ➤

vényeket szab elébe. Könnyű belátni, hogy a két nézet közül csak az utóbbi bir tudományos értékkel, a mennyiben bizonyos az, hogy épen semmi sem hozható fel az ellen, hogy a természet egy souverain akarat által teremtetett s kormányoztatik. Ha már ez egy negativ érv gyanánt vehető fel, még csak affelől kell tisztába jönnünk, hogy vannak-e, s ha igen, minők azok az érvek, melyek egyenesen e fölvétel mellett szólnak a tudományban?

Most Stuart Mill azon érvelésmódokat veszi egyenként tárgyalás alá, melyekkel lényegesen ugyanazon alakban már Cartesiusnál találkozunk. Ezeknek felosztása apriori és aposteriori érvekre, csak helyeselhető. Természetesen azonban Mill Stuart az előbbieket korántsem veszi komolyan, sőt egyenesen jogosulatlanoknak és tudománytalanoknak jelenti ki s feleli, hogy valamint minden apriori rendszer bizonyos értelemben a tapasztalaton gyökerezik, úgy másfelől az aposteriori érvelés sem nélkülözhet soha egy lényeges apriori momentumot a fogalmak konstruálásában, miről mindenki meggyőződhetik, ha komoly vizsgálat tárgyává teszi e fontos körülményt, melyet mi csak futólag vagyunk kénytelenek ezuttal constataálni.

Csak önmagához hiven jár tehát el Mill Stuart, ha a metaphysicusok főtámászatát az első ok követelményét, melylyel már Plato Leges-ében találkozunk, mint a theismus igazolására nézve egészen szükségtelent — elveti. Az univrsium minden változásának és jelenségének megvan ugyan a maga oka: ebből azonban nem következik, hogy egy első ok, egy absolut kezdet létezzék. S így a világnak csupa létezése is még nem tanuskodik Istenről. Szintugy áll a dolog az emberi vélemények közmegegyezésével is, a vallás dolgában, mint a mely már felette kétes és complicált eredetét tekintve is, nem nagyon erős indokkép szól Isten létele mellett. A Descartes által intuitiv bizonyosságnak nevezett tudalmi argumentum, mint már gondolható, még kevésbbé elégti ki Mill Stuartot, ki ezek után kénytelen teleologiai frazisokhoz folyamodni. Kénytelen, mondjuk, mert az eddigiekből nem úgy tanultuk ismerni, hogy föltehennők, miszerint nem végső szükségből fordul ily menedékhez. De az analogiának, minden inductiok eme legtökéletlenebbikének, tág mezeje nyilik itt, melyet Stuart Mill nem is mulaszt el, a maga előnyére lehetőleg kiaknázni.

Időzi Paley példázatát az óráról, melyet ha egy lakatlannak látszó szigeten találánk, bizvást következtethetnénk belőle egy emberi lényre, mely azt ott hagyta. A szem részei úgy vannak összetéve, hogy a teremtmény láthasson; ellenben mihelyt máskép volnának, mint a hogy vannak, vagy épen nem, vagy kevésbbé látna. Mindez elemeket tehát egy közös ok kellett hogy egymásmellé rendezze: s a mennyiben mindannyian egy közös célra szolgálnak, tehát oki kapcsolat kell hogy létezzék a szervező ok és a látás ténye közt. Minthogy pedig a látás a szem structuráját nem megelőző, de azt követő tény, ennél fogva azzal nem a

ható ok, de a végcél szempontjából hozható kapcsolatba. Az az: nem a látás, de annak egy megelőző eszméje kellett hogy a ható ok legyen, mi ismét egy intelligens akara föltevése mellett szól. Érdekes körülmény, hogy a mit e okoskodásból maga Stuart Mill megdönthetlennék tart, a összevág a mi fennebbi fejtegetésünkkel a célfogalmat illetőleg, melyet mint tisztán causalis tényezőt igyekeztünk fölfogni, s melyről alapos okunk volt megjegyezni, hogy valószínűleg Mill Stuarttól sem idegen, bárha ő nem ereszkedett annak részletes taglalásába s formulázásába. Másfelől őszintén megvallja, hogy az intelligens akarat javára levont utóbbi következtetés már sokkal gyöngébb, s újabb a darwini tanok által épen feleslegessé tette. A mint a hoz alkalmazkodás és kiválás törvényei a céltudalmas ok s általában minden cél hypotheticus felvételét alkalmasak s elégségesen pótolni hivatvák. Kiténik, szóval, hogy a felsorolt érvek egyike sem nyújt ugyan, a tudomány mai állása szerint, elég erős praesumptiot egy Isten lételének meggyőződésszerű kétségbevonhatlanságára, annál kevésbbé pozitív támogatására, de viszont egy ily lehetőség teljes ki zárására sem rendelkezünk eddigelő kellő apparatussal.

Miután Isten lételének kérdése ily módon tisztán tudományos oldalról megvilágosítva lett, áttérve a tulajdonságokra, ki kell mondanunk, mint ez már előbb is érintve volt, hogy az isteni mindenhatóság elve a theismus álláspontjáról okvetlenül elvetendőnek bizonyul, bárminő természetének is tartjuk egyébként hatalmának eme megkorlátozását a szerint, a mint egy más ellentétes intelligencia (ördög, Ahriman) vagy pedig egyszerűen az ellenálló substratum (anyag) nevéen nevezzük azt. Az első felfogást a keresztyénség is ismerte s részben még ma is ismeri könnyű azonban belátni, hogy a természeti theologia semmi által sincs indittatva, hogy a teremtő céljait meghiúsítani törekvő akadályokat személyiséggel és intelligentiával ruhazza fel. Sőt közelebb fekszik a föltevés, hogy a teremtő korlátoltsága valószínűleg vagy az anyag tulajdonságainak eredménye, melynél fogva az nem engedett meg oly csoportosulásokat, hogy bizonyos célok könnyebb elérhetőségének útja nyiljon; vagy pedig, ha e célok tökéletesebben elérhetőek is lettek volna, de a teremtő tudása nem volt elegendő ily kivitelre. Fölötte megkönnyíti e fölfogások bármelyike is helyzetünket, az istenség moralis tulajdonságainak kérdésével szemben; sértetlenül hagyja például a teremtő végtelen jóságának és igazságosságának hitét, a nélkül hogy összeütközésbe hozná magokkal a tényekkel, melyeknek eshetőleges terhét egész kényelmesen az isteni hatalom korlátoltságának rója fel. Ellenben a természet mechanismusa, bármily tervszerűnek látszassék is az, nem jöhet szóba e moralis tulajdonságok vizsgálatánál, még pedig kiváltképen azért, mert a cél, melyre irányozva van, teljességgel nem moralis, nem az érző lények jólléte, hanem csak az élő és élettelen teremtés bizonyos határok közé helyezett permanentiája.

Lényeges helyet foglal el a halhatatlanság még azon kérdések között, melyekkel a theistának számot kell vetnie. Az e tárgyban elmondottakhoz elég annyit tennünk még, hogy tekintve a halhatatlanság mellett felhozott és felhozható érveknek nem annyira physical és metaphysical, mint inkább moralis természetét, bár teljességgel nem kínálkozik elég alap egy ily megközelíthetlen rejtélynek hagyományos igényeinkkel szemben kedvező s a mellett megcáfolhatlan tudományosságu eldöntésére: mindazonáltal az ellenkező valószínűség sem rendelkezik nagyobb erővel, s egyáltalában senkit sem hátráltathat halhatatlansági hitében, a kinek az személyes megnyugvására, vagy bárminemű hasznos céljainak elősegítésére szolgál. Más kérdés az, minő alakban lenne gondolható ez esetben egy földöntúli élet? És itt már határozottan lehet állítani azon általános vélelem tarthatatlanságát, hogy a feltámadás a létfolytonosság, valamint az életműködések idői és oki egységének kizárásával egy netalán tökélyesebb egység alakjában menne véghez, a nélkül, hogy cselekvéseink természetes visszahatása jellemünkre s érzületünkre, változatlanul maradna fenn. Ha még oly érvek szólanának is a sirontúli élet föltevése mellett, a minők nem szólnak, kényszerülve volnánk elfogadni azt, hogy abba csak úgy és oly minőségben léphetünk be, milyenné önmagunkat tettük, s hogy a halál ténye valamint szellemi valónkban nem okoz megszakítást, úgy jellemünket sem lesz képes semmi irányban befolyásolni.

Utolsó momentum e reflexiók keretében a kijelentés, s ezzel kapcsolatosan a csodák lényege. A megelőző fejtegetések bármily kevésbé kielégítőek lettek legyen is közvetlen eredményeik szempontjából, mindazáltal alkalmassok arra, hogy a kijelentésnek az eddiginél erősebb támpontot kölcsönözzenek, akár külső jelei, mint érzéklés, tanúság, akár benső hatálya tekintetében, mely utóbbira nézve különösen annak tanszerkezete, s az emberi szükségletekhez mért, tisztán erkölcsi volta forog kérdésben. Fájdalom, bármily magas horderejűnek is ismerjük ez utóbbit el, csak negatív irányban gyakorolható kritika általa, a meny nyiben, ha egy állítólagos kijelentés rossz és ártalmas erkölcsileg, úgy ez elegendő alap lehet annak elvetésére, de nem ám az ellenkező esetben, igazolására. Így hát csak a külső érvek, a természetfölötti tények támogatására vagyunk mégis kénytelenek szorulni, melyeknek értéke felől kell mindenekelőtt számot adnunk magunknak.

Hume, ki a dolog mélyére hatolva első nyomozta e kérdést az azt megillető komolysággal, a csodák ellen írt hirneves értekezésében, következőleg érveli álláspontját, mint scepticusét. A csodák hívése egyedül külső tanúságokon gyökerezik. A mi bizodalunk alapja e tanúságok iránt, azon tapasztalat, hogy bizonyos körülmények között egy ilyen tanúság igaz lehet. Ugyanazon tapasztalatból tudjuk azonban, hogy még a legkedvezőbb körülmények között sincs kizárva a tanúságnak czélzatosan vagy szándéktalanul hamis volta, s így ha egy oly tény áll előttünk, melynek előfordulása sokkal inkább ellenkeznék tapasztalatainkkal, mint a tanuskodók eshetőleges igazelműtlensége jogosan megta-

gadhatjuk attól bizodalunkat. Már most azonban, folytatja Hume, a csoda legnagyobb mértékben ellenkezik tapasztalatainkkal, mert ha nem ellenkeznék, nem volna csoda; ellenben a tanuk tévedése vagy perversiája, még ha számosan vannak, s jó hirnek örvendenek is, sokkal gyakoribb eset, semhogy véleményünk tétovázhathna, inkább ez utóbbi fölvetel felé hajoltában.

Szembeötlők ez érvelés gyöngé oldalai, hogy tudniillik először is tulságos fontosság érzetében hivatkozik a tapasztalatra, melynek pedig itt csak negatív sulya van, mert hiszen sok oly tény, melyről eddig nem volt tapasztalatunk, positiv tapasztalat által később igaznak ismertetik el. Más oldalról Hume a főtételben előre bocsátottak daczára is kizárni látszik azon lehetőséget, hogy a külső tanúságok is bizonyos körülmények közt megbízhatók lehetnek. Ez okoskodás tehát csak úgy tartható fenn teljes épségében, ha fölveszszük, hogy egy csoda még sokkal valószínűtlenebb, mint egy egyszerüen új és meglepő tény. S ez igaz is. Mert egy új fölfedezés még mindig a physical törvények módosulásainak tapasztalati körén belül mozog, s ugyanazon phaenomen épen ez okból mindannyiszor ismétlődik, valahányszor az azt alkotó körülmények meghatározott módon csoportosulnak; ellenben a csoda, mint olyan, épen a természeti törvényeknek, a magok összeségükben, pillanatnyi hatályon kívül helyezését teszi föl. Természetes tehát, hogy korábbi századokban egy-egy szokatlan tünemény is annál inkább csodának tünhetett föl, mert nem ismerték még azon általános természettudományi elveket, melyekből az ilyenek kimagyarázhatók lettek volna. A mint azonban, az ismeretek terjedésével a tudományos felfogás is mind több tért hódított, a csodák védői sem mertek oly mereven szembe szállni többé e vivmányokkal, hanem igyekeztek érveléseiket lehetőképen az új állapotokhoz szabni, állítván, hogy egy csoda korántsem úgy értelmezendő mint a természeti törvények hatályától függetlenül létrejött valamely rendkívüli esemény, de mint egy előttünk ismeretlen, titkos törvény kifejezője.

Bizonyosan ez még a legügyesebb azon magyarázatok közt, melyek a csodák védelmére felhozatnak, bár mindamellett két oly téves felfogást involvál úgy a törvény, mint a csoda fogalmának mivoltát illetőleg, melyek az egész meghatározást meddővé s használhatatlanná teszik. Ugyanis a mi egy physical jelenség változhatlan szabályosságának döntő kriteriumául szolgálhat, nem egyéb mint annak olyképeni coexistentiája a praecedensek egy bizonyos sorozatával, hogy valahányszor ez a sorozat újra előjön, a jelenség ismétlődik. De ez többé nem csoda. Csoda csak akkor lesz, ha kiderül, hogy egy direct akarat által, eszközök használása nélkül hozott létre, tehát előzetes föltételek hijával; ez esetben azonban egy törvénynek sem felel meg, sőt azzal határozottan ellenkezik. Idézünk egy példát erre: Valaki, ki magának isteni küldetést tulajdonit, látszólag jelentéktelen szerrel meggyógyit egy beteget; kérdés: csoda-e ez? Legegyszerűbb próbája, ha más valaki, menynevei segedelemmel nem rendelkező is megkísérli ugyane gyógymódot. Ha sikerül neki,

ugy nem volt csoda, ha nem, úgy csoda volt, de egyszersmind minden törvényen kívül áll, s nem hogy több valószínűséget nyert volna, de sőt a vitás kérdést egy már túlhaladott s tarthatlannak bizonyult stadiumra tolja vissza.

Stuart Mill érdeme itt, hogy a Hume által megindított, s sok tekintetben kétségessé vált polemiát tömör logikája által oly ultra terelte, hol a kérdést már kimerítettnek lehet s szabad tekintenünk, még pedig, fájdalom, a csodák hitelének rovására. A mi az apostolok tanuskodását illeti, annak nem lehet különös fontosságot tulajdonítanunk. Tudjuk, hogy ők magok nagy részben ismeretlenek, kevésbé képzetek s ifjú ihlettől inspirálva lévén, nem igen tarthatnak jogot illetékességük elismerésére, complicált jelenségek lényegének felfogásában s magyarázásában. Az egyetlen kivétel az első keresztyének közül, ki magasabb műveltséggel s tudományossággal birt, Pál apostol nem is említ más csodát, mint megtérését s ez legkönnyebben is vezethető vissza egészen természetes okokra. Mindaz, mi mindont öszszevéve a kijelentés javára fölhozható, ennyi: Tekintve a teremtő jóakarátát, hatalmáról való igen hiányos képzetünket, azon becses ajándékot, melyet egy rendkívüli szellemi s erkölcsi képességű férfitől nyertünk, ki többször nyilvánítá, hogy az nem tőle, de Istentől való; indittatva érezhetjük magunkat beismerni, hogy ebben semmi oly hihetetlen nincs, mely meghazudtolhatná abbéli reményünket, hogy ez igaz lehet. Hiszek s remélek tehát, de tovább nem megyek, mert nincs bizonyosságom arra, hogy Krisztus is más alappal birt volna eme állítólagos isteni küldetésére, mint saját benső meggyőződésével, s egyszerű hiszékeny emberek tanuságával, kik közül a legjobbak voltak leghajlandóbbak, épen szerénységükből kifolyólag, minden magasztos sikereiket inkább egy világ fölötti szent forrásnak, mint saját érdemeiknek tudni be.

Im, ez végeredmény a theismus álláspontjáról, melyet Stuart Mill, kinék vallásrendszerét most már kimerítően előadtuk, s összhangzatba hozni igyekeztünk, az érző és hívő kedélyre nézve egyedül elérhetőnek mutat fel. A gondolkodó léleknek észszerű viszonyulása ez a természetfölöttihez, mely ép úgy távol áll a vakonhivéstől mint az atheismustól. Hogy mit nyerhetne a gyakorlati élet a hit világának ily értelmű áthelyezéséből a pozitívabb remény világába, ez hálás tárgyává lehetne annak, ki e szemlélődések tovább fűzésére szánná el magát. Az emberi életnek, jelenlegi nyomora mellett, s még ha annak jelentékeny részétől megszabaditná is a haladó erkölcsi s anyagi tökélyesbülés, okvetlenül új látkörökre van szüksége, hol magasb czélok azonosíthasson önmagával; ez kétségtelen, s az is valószínű, hogy gyakorlati szükségleteink s céljaink tanulmányozásának e fölötté fontos ága, nem fog örökké parlagon hagyatni. Ész és képzelet, kedély és akarat, melyeknek egyensúlya az életboldogság egyetlen titka, nem fogják örökké egymás előjogait bitorolni. Minden kétségtelen időzés, a lét bajainál, legjobb esetben is erőpazarlás, s jól mondja Stuart Mill, hogy a gyakorlati bölcsesség arany szabálya nem abban áll, hogy a dolgok minden oldalát egyenlő erősen dombor-

ítsuk ki szemléletünkben, hanem hogy főleg azon részeket emeljük ki, melyek helyzetünkre s állapotunkra nézve közvetlen értékkel bírnak, Mennyire felel meg ez igényeknek a humanismus vallása, azt mi most egészben nem dönthetjük el. De ha fentebb volt alkalmunk rámutatni egyes gyöngéire, úgy most nem kicsinyelhetjük azon magas eszmének becsét sem, mely öntudatosan vonul át az egész rendszeren s megszabadítani igyekszik a XIX-dik század társadalmát az önironia kinos marczangolásaitól emelkedett aspiratiokat állítva helyibök, melyeknek egy erkölcsi eszményben való összpontosulásuk kevetendő normál szolgálhatna társas érintkezéseink közepette. Már a keresztyénségben is inkább a Krisztus az, mint az Isten, ki a maga ideális alakjában oly üdvös befolyást gyakorolt a modern szellemre, s ha a jövő vallása valamit kölcsönözni kényszerül a keresztyénségből, úgy az nem ennek istenfogalma, hanem a Krisztus lesz, e példányszerű átvitele a legtisztább erényeknek, a legtökélyesebb abstractióból egy életteljes concret nyilvánulatra.

Böhm Sándor.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 decz. 28.

— **Lapunk mai száma a közbeesett karácsoni ünnepek miatt késett egy napot, a miért elnézést kér**

a kiadó hivatal.

— Nagyszerű alapítvány. A magyar protestantismus keleti missioját egy vallási, mint nemzetiségi szempontból igen szépen fogta fel Svájcban élő hazánkfia, kézdi-vásárhelyi születésű dr. Antalfy Alajos, ki egy folyó évi október 20-ikáról keltezett adomány levele által kiváló helyet biztosított magának azon nemes lelkűek diszes sorában, kik áldozattól nem rettennek vissza ott, hol magasb czél s közjó hiv hatni a jövő érdekében. E kitűnő hazaí 35,400 franknyi tökélytelését — mint igazgató tanácsi tudósításainkból is látható — járulékaival együtt azon föltétel alatt hagyományozta a bukaresti ev. ref. magyar egyházköztségnek, hogy abból részint a fennálló elemi iskola segélyeztessék, részint pedig, ha az alaptőke az előirt kezelésmód mellett a 120 ezer franknyi összeget elérte, abból ugyancsak Bukarestben real-iskola alapittassék, magyar tanárokkal, a község felügyelete alatt. Az ig. tanács, mint a mely főfelügyeletet lesz hivatva gyakorolni az iskola ügyében, arra is fölhatalmazást kapott, hogy azon esetben, ha bármí okból e terv Bukarestben nem valósulhatna meg, maga jelölje ki a helyet, hol a real-iskolát létesíttetni kívánja. Az alapítvány kezelését öt tagu bizottság fogja vezetni, melynek két tagját az alapító, t. Vörös Sándor bukaresti mérnök (kit egyszersmind az elnökség is illet) s t. Salamon János ugyanoda való lakós személyökben már ki is jelölte. A harmadik tag mindig a község hivataloskodó lelkész leendő, ki ez alapítvány következtében évi ezerkétszáz frank fizetés-pótlékot is fog élvezni.

Minden Bukarestben lakó s magyar nemzetiségű növendék vallás-különbség nélkül fölvehető ez intézetbe, s a nemes alapító csak azt kötötte ki a maga részére, hogy alapítólevele évenként május elsején, mint születése napján, a közgyűlés színe előtt egész terjedelmében felolvassassék, példaadás szempontjából. Tanszerek bevásárlására évi 1200 frank van szánva, mely összeg, ha az iskola kellőleg felszerelgetett már, évenként két szegény sorsu, jó előmenetelű tanuló segélyezésére fog fordíttatni. Ha meggondoljuk, mennyire létkérdés ránk nézve a kelet culturalis befolyásolása, valóban míg egyfelől teljes elismeréssel kell adóznunk e szép és dicsőretre nem szoruló tényért, másfelől az alapító bölcs belátásától nem tagadhatjuk meg helyeslő tiszteletünket, kinek bölcsesége új erőt öntött szűkös viszonyok közt tengődő romániai missio-ügyünk már-már bágyadó ereibe.

— A magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Fügyelmezőnek XI-ik és XII-ik kettős füzeté megjelent s ezzel e nagyérdékű vállalat véget ér, maga után alig betölthető ürt hagyva. A szerkesztői végszóban Révész Imre indokolni próbálja visszavonulását s főként megrongált egészségi állapotával menti magát, de egyszersmind kilátásba helyezi, hogy találkozni fogunk vele még mint „valami protestáns évkönyv féle, nagyévnegyedes Szemle” szerkesztőjével, a minék részünkről csak örvendeni fogunk s velünk együtt — úgy hisszük — a protestáns tudományos irodalom minden őszinte barátja. Az utolsó füzet változatos tartalmából — mint minket, erdélyieket, közlelről érdeklőt — átveszünk néhány sorot, melyben a szerkesztő a zsinati előkészületek ügyéről irt cikkében rólunk is megemlékezik s egyházkerületünk álláspontját az unió kérdésében a sajtó terén is fölmerült éretlen támadásokkal szemben védelmébe fogadja, a következő bölcs sorokat hallatja: „Ha a dolgot el nem sietjük, hiszem, hogy az Erdélylyel fenforgó differencia, ha el nem enyészik is egészen, legalább szelidül. Én részemről nem nagyon csudálkozom rajta, ha Erdély né-mely tekintélyes fiai erősen ragaszkodnak saját alkotmányukhoz, a melyet ők századok romjaiból és zürzavarából csak a legújabb időben építének fel és pedig önmaguk, és a mely

több lényeges ponton bizonytal sokkal különb mint a miénk. Most egyelőre még bajos nekik, akár egészen ott hagyni ez új hajlékot, akár holmi módosításokat tenni azon, kivált mikor még azt sem tudhatják bizton, hogy mi és milyen lesz tehát az, a mit a magokéért cserében kapnának. Egyáltalában nem tartom czélszerű és tiszta munkának azt sem, a mi pedig már fogantba is kezdett vétetni, hogy t. i. az öt egyház kerület közös alkotmánya, illetőleg annak most még csak terve, Erdély számára való fentartásokkal stb. spékeltessék meg. Ha sikerül a négy egyházkerületnek egy oly szilárd és minden tekintetben czélszerű alkotmányt létrehozni, a melyről majd az erdélyiek is, legalább néhány év tapasztalásából, látni fogják, hogy az minden tekintetben különb mint az övék, őszinte készséggel fognak hozzánk csatlakozni; addig pedig, míg ez eljőne, alig, ha elég nem lenne csak a pusztta szövetség lehetőségét fenhagyni az országos egyházi főtanács és a zsinat fokozatánál; ezen alul pedig teljes tökéletes autonomiát hagyni fen Erdélynek, sőt épen magát a legfelsőbb fokozaton való szövetségését is a lehető legtágabb módozattal biztosítani számára.

A szerkesztő postája

Mai számunk ez évfolyamban utolsó lévén, nem mulasztatjuk el e helyen összes munkatársainknak az évfolytán tennitott közreműködésükért legőszintébb köszönetünket kifejezni s kérjünk őket, hogy e köszönetünket fogadják el honorárium gyanánt. Igaz, hogy oly időben élünk, midőn az ily honorariumra az emberek nem sokat adnak, de t. munkatársainkat úgy tanultuk megősmerni, mint a kik e tekintetben kivételt képeznek s daczára annak, hogy jövőre is aligha számíthatunk másféle tiszteletdíjra, nem fogják becses támogatásunkat — a mit ezennel kérünk — ezután se megvonni.

Révai Pálnak, N.-Bacson Visszaküldöm, de csak rövid időre.

M. Réthy Lajos, tanfelügyelő urnak, Déva. Hosszu választ irtam, de utólag jobbnak látom félretenni s a többi után ezt is eltűrni. Csak annyit jegyzek meg, hogy a föltevés minden alapot nélkülöz s távolról sem volt szándékom czélszásokat tenni.

A PROTESTÁNS-EGYHÁZI-IRODALOM KIVALÓBB TERMEKEINEK JEGYZÉKE.

Kaphatók: STEIN JÁNOS könyvkereskedésében Kolozsvárt.

Agendák és egyházi imakönyvek.

Albert János. Imakönyv templomi használatra. Kötve	2.10
Borsódy. Vasárnapi imák. Kötve	2.—
Czelder. Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imák. Kötve	2.50
Fábián D. Ünnepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák. Kötve	2.30
Filep M. Köznapi imák. Kötve	2.—
Fördös L. Agenda 2 frt. Kötve	2.80
Koronka A. Imádságos könyv, templomi szükségre	1.—
Medgyes L. Egyházi imakönyv. Kötve	2.—
— Eredeti halotti imák	1.—
Szilády L. Köznapi imák	1.—
Szoboszlai P. J. Egyh. szertartási beszédek Kötve	2.—
Könyves Tóth K. Halotti imák. Kötve	2.40
Vadas és Nagy P. Agenda (erdélyi.) Kötve	2.50
Zagyva G. Köznapi és bűnbánatheti imák. Kötve	2.—

Egyházi beszédek.

Apostol P. Egyházi beszédek 2 kötet	2.60
Bartók F. Népszerű egyházi beszédek I. füzet	1.40
II.	1.80
Beke Sámuel. Vasárnapi beszédek	1.—
Édes A. Egyházi beszédei leszállított ár	—80
Fábián D. Egyházi beszédek egy egész évre	3.—
— Népszerű halotti beszédek I.	1.40
Fejes I. Egyházi beszédek 2 kötet. Egy-egy	2.—
— Temetési beszédek 1.	1.—
Filó L. Ünnepi és alkalmi egyh. beszédek	1.50
Fördös L. Kecskeméti lelkészitár (Egyházi beszédek)	
3 kötet. Egy-egy	1.—
Gergely, Gönczy, és Rác. Egyházi beszédek ün-	
nepi követek részére	—60
Gerok. Egyházi beszédek	1.20

